

De Nederlandse conjunctuur

2005, aflevering 2

Verantwoording

Met de in 2000 opgestarte publicatie *De Nederlandse conjunctuur* wordt op basis van de vele CBS-conjunctuurgegevens een gedetailleerd, samenhangend overzicht gegeven van de recente ontwikkelingen in de Nederlandse economie. De samenhang wordt onder andere bereikt door het gebruik van de uitkomsten van de Kwartaalrekeningen, die een systematische beschrijving van de economie geven. Deze aflevering bevat de uitkomsten van de Kwartaalrekeningen 2004-IV.

Waar mogelijk zijn de gegevens over het vierde kwartaal van 2004 aangevuld met indicatoren voor het eerste kwartaal van 2005. Daarbij gaat het onder meer om de Consumptie-index, het Consumenten Conjunctuur Onderzoek, de Conjunctuurtesten van de industrie en de zakelijke dienstverlening en de Productie-index van de industrie.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Prinses Beatrixlaan 428
2273 XZ Voorburg

Prepress

Centraal Bureau voor de Statistiek
Facilitair bedrijf

Druk

Centraal Bureau voor de Statistiek
Facilitair bedrijf

Omslagontwerp

WAT ontwerpers, Utrecht

Inlichtingen

Tel.: 0900 0227 (€ 0,50 per minuut)
Fax: (045) 570 62 68
E-mail: infoservice@cbs.nl

Bestellingen

E-mail: verkoop@cbs.nl

Internet

www.cbs.nl

© Centraal Bureau voor de Statistiek,
Voorburg/Heerlen, 2005.
Bronvermelding is verplicht.
Vereenvoudiging voor eigen gebruik of
intern gebruik is toegestaan.

Prijzen zijn incl. administratie- en
verzendkosten.
Abonnementsprijs: € 47,45
Prijs per los nummer: € 13,05
Kengetal: P-104
ISSN 1566-3191
Productnummer: 0531905020

Centraal Bureau voor de Statistiek

Inhoud

Verantwoording	2
Verklaring der tekens	4
Summary	7
1. Macro-economisch beeld	10
2. Bestedingen	13
2.1 Consumptie huishoudens licht gestegen	13
2.2 Geringe daling overheidsconsumptie	14
2.3 Investerings in vaste activa: herstel	15
2.4 De buitenlandse handel groeit flink	15
3. Productie	17
4. Prijzen en lonen	23
4.1 BBP-prijsstijging in 2004 sterk gedaald	23
4.2 Inflatie in vierde kwartaal gestegen	23
4.3 Prijzen industrie in vierde kwartaal gestegen	23
4.4 Cao-loonstijging minder dan één procent	24
5. Inkomen en arbeid	25
6. Internationaal	28
Artikelen	31
Belastingopbrengst gestegen in 2004	31
Bijstellingen ramingen economische groei CBS	35
Kapitaal in de Nederlandse nationale rekeningen	40
Nederlands overheidstekort- en schuld in Europees perspectief	43
Tabellen	49
Tables	49
Begrippenlijst	71
Main concepts	71
Verwante publicaties	73

Verklaring der tekens

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
x	= geheim
–	= nihil
–	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	= het getal is minder dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2002–2003	= 2002 tot en met 2003
2002/2003	= het gemiddelde over de jaren 2002 tot en met 2003
●	= niet aangepast aan jaarcijfers NR
□	= in overeenstemming met voorlopige jaarcijfers NR
■	= in overeenstemming met nader voorlopige jaarcijfers NR

In geval van afronding kan het voorkomen dat de totalen niet geheel overeenstemmen met de som der opgetelde getallen.

Explanation of symbols

.	= data not available
*	= provisional figure
x	= publication prohibited
–	= nil
–	= (between two figures) inclusive
0 (0,0)	= the figure is less than half of the chosen unit
a blanc	= category not applicable
2002–2003	= 2002 to 2003 inclusive
2002/2003	= the average of the years 2002 to 2003 inclusive
●	= not adjusted to annual figures NA
□	= adjusted to first preliminary annual NA figures
■	= adjusted to second preliminary annual NA figures

In case of rounding the total may not completely match the sum of the added numbers.

Afsluitdatum gegevensverwerking voor tabellen en persbericht: 31 maart 2005.
De tekst van deze publicatie is tot 27 april 2005 bijgewerkt.

Closing data of data processing for tables and press release: March 31st 2005.
The text in this publication has been updated until April 27th 2005.

Short term indicators

	Unit	2003		2004				2005
		III	IV	I	II	III	IV	I
Economic growth								
Netherlands	% volume growth	-1.4	-0.5	1.2	1.4	1.6	1.6	.
Germany	% volume growth	-0.3	0.2	1.5	2.0	1.3	1.5	.
EU-15	% volume growth	0.5	1.0	1.8	2.4	2.1	1.9	.
US	% volume growth	3.5	4.4	5.0	4.7	4.0	3.9	.
Japan	% volume growth	1.8	3.5	5.2	4.5	3.8	0.8	.
Expenditure and foreign trade								
Imports of goods and services	% volume growth	-0.6	2.3	4.0	8.4	10.0	7.8	.
Exports of goods and services	% volume growth	-0.9	1.0	3.9	10.4	10.5	8.4	.
Consumption	% volume growth	-0.6	-0.2	0.1	0.0	0.5	0.0	.
Government	% volume growth	1.4	2.6	-0.4	-0.3	0.3	-0.4	.
Households	% volume growth	-1.5	-1.6	0.4	0.4	0.7	0.4	.
Gross fixed capital formation	% volume growth	-3.9	1.3	4.6	1.5	0.6	3.0	.
Businesses	% volume growth	-4.9	1.3	4.5	2.0	1.1	2.6	.
Government	% volume growth	0.2	1.5	4.6	-0.9	-1.4	4.8	.
Surplus of the nation on current transactions	in % GDP	4.1	4.4	2.2	2.2	2.5	4.5	.
Production (value added)								
Producers of goods	% volume growth	-4.2	-1.4	2.3	1.9	2.2	1.8	.
Producers of commercial services	% volume growth	-0.5	-0.2	0.8	2.4	1.9	1.9	.
Producers of non-commercial services	% volume growth	1.5	2.3	0.4	0.9	0.9	0.2	.
Prices, wages and interest rates								
Consumer price index	% change	2.0	1.9	1.2	1.5	1.1	1.3	1.7
Producers' prices manufacturing industry: output	% change	-0.2	-0.1	-1.4	4.2	6.6	7.3	.
Producers' prices manufacturing industry: input	% change	0.9	2.0	-1.7	8.5	11.3	10.6	.
Crude oil, North Sea Brent	\$ per barrel	28.23	29.30	31.43	35.29	41.01	44.56	47.86
US dollar	euro	0.89	0.84	0.80	0.83	0.82	0.77	0.76
Monthly contract wages	% change	2.6	2.4	1.8	1.5	1.1	0.9	0.8
Call money	%	2.1	2.0	2.0	2.0	2.1	2.1	2.1
Assets and financing								
AEX All-share index ¹⁾	% change	4.3	10.5	1.1	4.7	-2.8	6.7	7.2
Savings	% change	10.6	10.7	9.8	9.6	8.6	7.9	.
Consumer credit	% change	-0.1	2.1	1.7	-0.3	-1.5	-1.5	.
Labour market								
Paid employment in full-time equivalents	% change	-1.1	-1.5	-1.8	-1.8	-1.7	-1.5	.
Hours worked by temporary workers	% change	-8.8	-8.8	-6.6	-1.1	3.3	9.4	.
Registered unemployment	%	5.3	5.5	6.7	6.5	6.0	6.3	.
Vacancies	x 1,000	81.0	94.0	121.0	136.0	109.0	120.0	.
Sentiment								
Producers' confidence manufacturing industry	level (%)	-6.4	-3.1	-2.2	0.8	0.7	0.2	0.2
Consumer confidence	level (%)	-35.0	-32.9	-25.9	-25.9	-20.0	-29.1	-21.7
Calendar and season								
Shopping days		79	77	77	75	79	78	75
Working days		66	64	64	61	66	66	63

¹⁾ Change on previous period.

Summary

Dutch economic growth was 1.4 percent in 2004. In the fourth quarter, GDP volume was 1.6 percent larger than one year earlier. After adjustment for seasonal and calendar effects, GDP volume stabilised in the fourth quarter of 2004 compared with the third quarter.

GDP price increase slows down

In 2004, GDP price increases were 1.2 percent higher than one year earlier. In the fourth quarter of 2004, the GDP price level was 1.4 percent higher than one year earlier. Inflation (measured by the consumer price index) in the fourth quarter of 2004 stabilised at 1.3 percent.

Surge in labour productivity

After years of stagnation, labour productivity surged in 2004. Job growth fell by 1.7 percent, while GDP growth accelerated, pushing up labour productivity by approximately 3 percent in 2004.

The number of job vacancies increased slowly in 2004, while unemployment rose further again.

Wage rises slowed

Wage rises slowed down further in 2004. On average the year 2004 showed wage rises of 2.3 percent. The average wages per labour year in the fourth quarter of 2004 were 2.4 percent up on one year earlier.

Operating surplus up

The total value of the wage sum rose slightly more slowly than total income in the fourth quarter, pushing down the share of the wage sum in GDP.

The value of total net operating surplus – the income of enterprises and the self-employed – was 7.2 percent higher than in the fourth quarter of 2003. On average 2004 showed a rise in entrepreneurial income of 8 percent.

Investments up

After two years of lower investments, investment spending in 2004 showed a rise compared to 2003 (+2.5 percent). Both private sector investment (+2.6 percent) and public sector investment (+1.8 percent) were up.

Consumption still very low

Household consumption grew by 0.3 percent in 2004. Consumption is very low in comparison with previous years.

Consumers spent less on durable goods in particular. Public consumption fell by a slight 0.2 percent in 2004.

Strong increase exports

Exports showed a 8.3 percent higher volume growth in 2004 compared to 2003. The year 2004 showed a strong recovery of re-exports, i.e. goods produced abroad that are redistributed to foreign countries by distribution companies in the Netherlands, such as computers and electronics (+15.7 percent). Exports of goods produced in the Netherlands increased (6 percent) in 2004.

Imports also up

Imports were also higher in 2004 than one year earlier (+7.5 percent). This was also partly caused by the increase in re-exports.

Manufacturing production slightly up

The production volume in manufacturing was 0.9 percent higher in 2004 than one year earlier. After years of stagnation manufacturing showed a small rise in production.

The production of gas, largely subsequently exported, increased strongly.

Construction output up

In construction, volume growth in 2004 was up (1.4 percent), mainly due to higher investments in houses and infrastructure.

Production growth in commercial services

Production by commercial services was also higher in 2004 (1.8 percent). This branch grew at annual rates of between 4 and 6 percent in the period 1995–2000. In the hotel and restaurant sector, the volume of value added was smaller than one year earlier. Temp agencies in particular showed a strong rise in the second half of 2004.

Growth in the postal and communication sector was also higher in 2004 (+3 percent). In financial services, production growth was also higher in 2004 (+2 percent).

Slower growth for non-commercial services

Growth of non-commercial services volume fell in 2004 and was below the production growth in the private sector for the first time since 2000.

2005-I: economic recovery remains hesitant

The value of Dutch exports was 9 percent higher in January compared with twelve months previously. The figures for the first quarter of 2005 show continuing growth of export volumes (8 percent), although the growth rate has fallen slightly since August.

Consumer confidence is still low on average, but at the beginning of 2005 consumers are slightly more optimistic compared to the end of 2004. Consumer expectations regarding the economic situation worsened in the last four months of 2004.

In December 2004–January 2005 production in the manufacturing industry was 1.1 percent higher compared with October–November 2004. Manufacturers were more optimistic for the near future. Producers' confidence in March reached a level of 1.4. This confidence was as low as –9.4 in June 2003.

Inflation was 1.6 percent in February 2005. Dutch prices of manufactured products were 6.7 percent higher. Higher sales prices could indicate a rise in inflation.

Staat 1
Conjunctuurindicatoren

	Eenheid	2003		2004				2005
		III	IV	I	II	III	IV	I
Economische groei								
Nederland	% volumegroei	-1,4	-0,5	1,2	1,4	1,6	1,6	.
Duitsland	% volumegroei	-0,3	0,2	1,5	2,0	1,3	1,5	.
EU-15	% volumegroei	0,5	1,0	1,8	2,4	2,1	1,9	.
VS	% volumegroei	3,5	4,4	5,0	4,7	4,0	3,9	.
Japan	% volumegroei	1,8	3,5	5,2	4,5	3,8	0,8	.
Bestedingen en buitenlandse handel								
Invoer goederen en diensten	% volumegroei	-0,6	2,3	4,0	8,4	10,0	7,8	.
Uitvoer goederen en diensten	% volumegroei	-0,9	1,0	3,9	10,4	10,5	8,4	.
Consumptie	% volumegroei	-0,6	-0,2	0,1	0,0	0,5	0,0	.
Overheid	% volumegroei	1,4	2,6	-0,4	-0,3	0,3	-0,4	.
Huishoudens incl. IZW huishoudens	% volumegroei	-1,5	-1,6	0,4	0,4	0,7	0,4	.
Bruto investeringen in vaste activa	% volumegroei	-3,9	1,3	4,6	1,5	0,6	3,0	.
Bedrijven	% volumegroei	-4,9	1,3	4,5	2,0	1,1	2,6	.
Overheid	% volumegroei	0,2	1,5	4,6	-0,9	-1,4	4,8	.
Saldo lopende transacties met het buitenland	in % BBP	4,1	4,4	2,2	2,2	2,5	4,5	.
Productie (toegevoegde waarde)								
Goederenproducenten	% volumegroei	-4,2	-1,4	2,3	1,9	2,2	1,8	.
Producten van commerciële diensten	% volumegroei	-0,5	-0,2	0,8	2,4	1,9	1,9	.
Producten van niet-commerciële diensten	% volumegroei	1,5	2,3	0,4	0,9	0,9	0,2	.
Prijzen, Cao-lonen en rentestanden								
Consumentenprijsindex	% mutatie	2,0	1,9	1,2	1,5	1,1	1,3	1,7
Productenprijsindexcijfer industrie afzet	% mutatie	-0,2	-0,1	-1,4	4,2	6,6	7,3	.
Productenprijsindexcijfer industrie verbruik	% mutatie	0,9	2,0	-1,7	8,5	11,3	10,6	.
Aardolie, North Sea Brent	\$ per barrel	28,23	29,30	31,43	35,29	41,01	44,56	47,86
Amerikaanse dollar	euro	0,89	0,84	0,80	0,83	0,82	0,77	0,76
Cao-lonen per maand	% mutatie	2,6	2,4	1,8	1,5	1,1	0,9	0,8
Daggeldrente	%	2,1	2,0	2,0	2,0	2,1	2,1	2,1
Vermogen en financiering								
AEX All-Share herbeleggingsindex ¹⁾	% mutatie	4,3	10,5	1,1	4,7	-2,8	6,7	7,2
Spaartegoeden	% mutatie	10,6	10,7	9,8	9,6	8,6	7,9	.
Verstrekt consumptief krediet	% mutatie	-0,1	2,1	1,7	-0,3	-1,5	-1,5	.
Arbeidsmarkt								
Arbeidsvolume van werknemers	% mutatie	-1,1	-1,5	-1,8	-1,8	-1,7	-1,5	.
Aantal uren van uitzendkrachten	% mutatie	-8,8	-8,8	-6,6	-1,1	3,3	9,4	.
Werkloze beroepsbevolking	%	5,3	5,5	6,7	6,5	6,0	6,3	.
Aantal vacatures	x 1 000	81	94	121	136	109	120	.
Stemming								
Productenvertrouwen industrie	niveau (%)	-6,4	-3,1	-2,2	0,8	0,7	0,2	0,2
Consumentenvertrouwen	niveau (%)	-35,0	-32,9	-25,9	-25,9	-20,0	-29,1	-21,7
Kalender en seizoenen								
Koopdagen		79	77	77	75	79	78	75
Werkdagen		66	64	64	61	66	66	63

¹⁾ Veranderingen t.o.v. de voorgaande periode.

1. Macro-economisch beeld

De Nederlandse economie is in 2004 met 1,4 procent gegroeid. Dit is een licht herstel na de krimp in 2003. Het herstel is vooral te danken aan de sterk gestegen export. Daarnaast herstelden de investeringen zich enigszins van de daling van de afgelopen jaren. Huishoudens besteedden niet of nauwelijks meer dan in 2003 en de overheidsconsumptie nam iets af. De werkgelegenheid daalde in 2004 met 1,7 procent, de grootste daling in ruim 20 jaar, en de werkloosheid is verder gestegen. Het aantal openstaande vacatures liet een lichte stijging zien. In het vierde kwartaal van 2004 groeide de economie met 1,6 procent. Indicatoren over het eerste kwartaal van 2005 wijzen erop dat het economisch herstel aarzelend blijft.

De Nederlandse economie is in 2004 gegroeid. De volumestijging van het bruto binnenlands product (BBP) bedroeg 1,4 procent vergeleken met 2003. Daarmee blijft de groei ruim beneden het jaargemiddelde van 2,5 procent over de afgelopen 35 jaar.

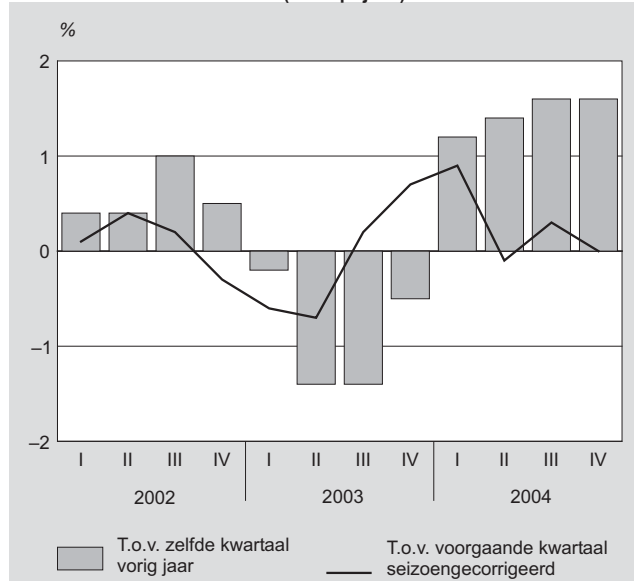
Het bescheiden economisch herstel in 2004 is vooral te danken aan de sterk gestegen export. Daarnaast herstelden de investeringen zich enigszins van de dalingen van de afgelopen jaren. Huishoudens besteedden niet of nauwelijks meer dan in 2003. De overheidsconsumptie nam iets af.

In het vierde kwartaal van 2004 was het BBP-volume 1,6 procent hoger dan in hetzelfde kwartaal van 2003. Ten opzichte van het derde kwartaal van 2004 is het BBP, na correctie voor werkdag- en andere seizoeneffecten, gelijk gebleven. Daarbij is gecorrigeerd voor het effect van de twee extra werkdagen in het vierde kwartaal.

Bestedingen: uitvoer trekt flink aan

Het volume van de uitvoer van goederen en diensten was in 2004 8,3 procent hoger vergeleken met 2003. Dat is de grootste groei in vier jaar. Na een top rond de zomer is de exportgroei in het vierde kwartaal iets afgezwakt en uitge-

1. Bruto Binnenlands Product (marktprijzen): volume-mutaties

komen op 8,4 procent. Begin 2004 was de uitvoergroei nog niet zo sterk.

De stijging van het exportvolume kwam niet alleen door de gestegen uitvoer van de in Nederland geproduceerde goederen en diensten, maar vooral door een toename van de wederuitvoer. Deze elders geproduceerde goederen worden via Nederland gedistribueerd (soms na een geringe bewerking). Het volume van de wederuitvoer nam in 2004 met 15,7 procent toe. In het laatste kwartaal steeg de wederuitvoer met 18,2 procent zelfs nog iets sneller. De export van Nederlandse producten groeide met 6 procent in 2004 en met 4,2 procent in het vierde kwartaal van 2004.

De invoer van goederen en diensten groeide in 2004 met 7,5 procent niet veel minder dan de uitvoer. Naast het effect van de sterk stijgende wederuitvoer hebben buitenlandse leveranciers hun marktaandeel op de Nederlandse markt weten te vergroten.

Staat 2
Bruto binnenlands product

	2003				2004			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV
	<i>mld euro; prijsniveau 1995</i>							
Oorspronkelijk BBP	90,5	93,1	89,4	94,1	91,6	94,4	90,8	95,6
Kalendereffecten	0,5	0,0	-0,2	0,3	0,2	0,0	-0,2	-0,3
Gestandaardiseerd BBP	91,0	93,1	89,2	94,3	91,8	94,4	90,6	95,3
Seizoeneffecten	1,0	-1,7	2,4	-2,2	1,1	-1,5	2,6	-2,0
Conjunctuurrelevant BBP	92,0	91,4	91,6	92,1	93,0	92,9	93,2	93,3

Na twee jaren van teruglopende investeringen groeiden de investeringen in vaste activa in 2004 met 2,5 procent. Het investeringstempo lag in het vierde kwartaal van 2004 zelfs nog iets hoger; op 3 procent.

In 2004 werd iets meer geïnvesteerd in infrastructuur en in machines en installaties. De investeringen in woningen namen toe doordat er meer woningen gereed kwamen (+10 procent). In bedrijfsgebouwen werd echter opnieuw minder geïnvesteerd. Verder waren de investeringen in bedrijfsauto's en vooral computers fors hoger.

De bedrijfsinvesteringen lieten een groei zien van 2,6 procent in 2004. Het volume van de overheidsinvesteringen nam toe met 1,8 procent.

De consumptie van huishoudens was vorig jaar 0,3 procent hoger vergeleken met 2003. Deze minieme groei kwam geheel voor rekening van de hogere uitgaven voor de zorg als gevolg van wijzigingen in de ABWZ en de Ziekenfondswet. Aan voedings- en genotmiddelen werd, voor prijsdalingen gecorrigeerd, iets meer uitgegeven. De consument gaf opnieuw minder uit aan duurzame consumptiegoederen, zoals meubelen en personenauto's. In het vierde kwartaal van 2004 was de consumptiegroei 0,2 procent.

De overheidsconsumptie was in 2004 0,2 procent lager dan in 2003. Deze geringe daling komt na jaren van voortdurende groei, waarin de overheidsbestedingen de belangrijkste impuls voor de economie vormden. Vooral de uitgaven voor openbaar bestuur waren lager. In het vierde kwartaal van 2004 was het volume van de overheidsconsumptie 0,4 procent lager vergeleken met 2003.

Productie: sterke groei handel, transport, gaswinning

In de meeste commerciële bedrijfstakken was de productie in 2004 hoger dan een jaar geleden. De stijging van de productie is het meest uitgesproken in de delfstoffenwinning, handel, transport en communicatie. Na drie jaren van daling was er een geringe stijging van de industriële productie.

De landbouw zag de productie in 2004 stijgen (+1,9 procent), maar de afzet van de tuinbouw stond onder druk. De

productie van de delfstoffenwinning nam sterk toe, doordat vorig jaar meer gas is gewonnen. Dit werd vooral afgezet in het buitenland. De industriële productie groeide met 0,9 procent. Die was vooral te danken aan de metaal waar de productie voor het eerst in jaren steeg. De chemie liet het in de tweede helft van het jaar afweten. De bouwproductie herstelde enigszins door meer investeringen in woningen en infrastructuur (+1,4 procent).

In de commerciële dienstverlening nam het productievolume toe met 1,8 procent in 2004. Vooral de productie van de financiële instellingen groeide (+2 procent). In de handel en reparatie steeg de productie met bijna 4 procent en de post- en telecommunicatiebedrijven lieten een groei van bijna 3 procent zien. Negatieve uitschieter was de horeca met opnieuw een daling (-2,7 procent). In het uitzendwezen was in de tweede helft van het jaar een sterk herstel van de productiegroei zichtbaar tot 5 procent in het vierde kwartaal van 2004.

De groei van de niet-commerciële dienstverlening (overheid en zorg) viel in 2004 sterk terug en lag voor het eerst sinds 2000 beneden de groei van het bedrijfsleven.

Werkgelegenheid daalt sterk

De werkgelegenheid was in 2004, uitgedrukt in arbeidsjaren (voltijdbanen), 1,7 procent lager dan in 2003. Dit is de grootste daling van de werkgelegenheid in ruim 20 jaar. In het vierde kwartaal van 2004 bedroeg de daling 1,5 procent. In arbeidsjaren gemeten loopt de werkgelegenheid iets sneller terug dan in banen. Dit komt doordat in de bedrijfstakken met banengroei veel in deeltijd wordt gewerkt. Een steeds groter deel van de banen in Nederland betreft deeltijdbanen.

Hogere groei arbeidsproductiviteit

Na jaren van stagnatie is de arbeidsproductiviteit in 2004 sterk gestegen. Het volume van de productie per arbeidsjaar was in 2004 ongeveer 3 procent hoger dan in 2003. Dit werd veroorzaakt door de daling van het arbeidsvolume en het gelijktijdige herstel van de productie. In het vierde

Staat 3
Bruto binnenlands product: ontwikkeling

	2003				2004			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV
	<i>% volumemutaties t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar</i>							
Oorspronkelijk BBP	-0,2	-1,4	-1,4	-0,5	1,2	1,4	1,6	1,6
Gestandaardiseerd BBP	-0,2	-1,4	-1,4	-0,5	0,9	1,4	1,6	1,0
	<i>% volumemutaties t.o.v. de voorgaande periode</i>							
Conjunctuurrelevant BBP	-0,6	-0,7	0,2	0,7	0,9	-0,1	0,3	0,0

kwartaal van 2004 daalde de werkgelegenheid in arbeidsjaren met 1,5 procent, terwijl het productievolume toenam met 1,6 procent. Hierdoor verbeterde de arbeidsproductiviteit in het vierde kwartaal met 3,1 procent vergeleken met een jaar eerder.

Loonkostenstijging zwakt verder af

De loonkosten stegen in 2004 met 2,3 procent. Deze stijging is veel minder dan in 2002 en 2003, toen de loonkosten nog met respectievelijk 6,2 en 3,9 procent stegen. Het is ook de laagste loonkostenstijging sinds 1997. In het vierde kwartaal waren de loonkosten per arbeidsjaar 2,4 procent hoger. Belangrijkste oorzaak van het lagere groeitempo is de gematigde CAO-loonstijging. In 2004 stegen de CAO-lonen met 1,3 procent, tegen gemiddeld 3,7 en 2,8 procent in 2002 en 2003.

Aandeel loonsom in BBP lager

De totale waarde van de loonsom steeg in 2004 minder snel (+0,5 procent) dan het totale inkomen (+2,6 procent). Het aandeel van de loonsom in het BBP nam daardoor iets af in 2004.

In het vierde kwartaal van 2004 lag het groeitempo van de loonsom (+0,9 procent) eveneens lager dan dat van het totale inkomen (+3,0 procent).

Ondernemersinkomen fors hoger

Het ondernemersinkomen is in 2004 sterk gestegen. De waarde van het inkomen van ondernemers en zelfstandigen (het netto exploitatieoverschot) groeide met bijna 8 procent. Dit kwam mede door de sterk gestegen aardgasinkomsten. In het vierde kwartaal bedroeg de stijging 7,2 procent. In 2003 daalde het ondernemersinkomen nog met bijna 2 procent.

Consumptieprijsstijging lager

De inflatie, gemeten aan de consumentenprijsindex, kwam in 2004 uit op 1,2 procent. De inflatie in Nederland ligt beneden de inflatie in de Europese Unie (2,0 procent). In 2002 en 2003 bedroeg de prijsstijging nog 3,3 respectievelijk 2,1 procent. In het vierde kwartaal was de prijsstijging 1,3 procent.

Besparingen nemen toe

De bruto nationale besparingen (= beschikbaar nationaal inkomen inclusief afschrijvingen verminderd met de consumptieve bestedingen en de correctie pensioenvoorziening) waren in 2004 bijna 5 procent (4,9 miljard) hoger vergeleken met 2003. In het vierde kwartaal van 2004 waren de bruto nationale besparingen 4,9 procent hoger (1,4 miljard euro) in vergelijking met 2003.

2005-I: economisch herstel blijft aarzelend

De economische gegevens over het eerste kwartaal van 2005 wijzen nog niet op een duidelijk aantrekkend herstel. Het consumptievolume van huishoudens is in januari kleiner dan een jaar eerder. De export blijft flink stijgen. De industrie heeft in de periode december 2004–januari 2005, gecorrigeerd voor werkdagen en seizoeninvloeden, 1,1 procent meer geproduceerd dan in de periode oktober–november 2004.

Uitvoervolume goederen gestegen

In januari 2005 was de waarde van de goederenuitvoer 9 procent hoger dan een jaar eerder. De uitvoerprijzen lagen iets hoger dan in januari 2004. Het uitvoervolume was 8 procent groter. Hiermee zet de volumegroei van de uitvoer, die eind 2003 inzette, door. Het groeitempo is na augustus 2004 wel afgenomen.

Consumptie lager

Het volume van de binnenlandse consumptie was in januari 2005, gecorrigeerd voor het koopdagenpatroon, 0,4 procent kleiner dan een jaar eerder. Deze afname volgt na twee maanden van bescheiden groei.

De consument toonde zich aan het begin van 2005 minder pessimistisch dan aan het eind van 2004. Het consumentenvertrouwen daalde in de laatste vier maanden van 2004 nog voortdurend. Het vertrouwen kwam in maart, gecorrigeerd voor seizoeninvloeden, uit op -21. Dit is 1 punt hoger dan in februari. In de eerste twee maanden van dit jaar verbeterde het vertrouwen met in totaal 7 punten.

Omzet industrie hoger

De Nederlandse industrie heeft in januari 2005 meer omgezet dan een jaar eerder. Het vertrouwen van de ondernemers in de industrie is in maart 2005 uitgekomen op 1,4. Dit is een duidelijke verbetering vergeleken met februari. Het producentenvertrouwen bereikt hiermee het hoogste punt sinds juni vorig jaar.

Inflatie hoger

In februari 2005 kwam de inflatie, gemeten volgens de consumentenprijsindex (CPI), uit op 1,6 procent. Dat is 0,1 procentpunt hoger dan in januari. De stijging van de inflatie in februari 2005 werd vooral veroorzaakt door hogere prijzen voor autobrandstoffen en verse groenten. In februari 2005 lagen de afzetprijzen van producten van de Nederlandse industrie 6,7 procent hoger dan vorig jaar. In de eerste maanden van 2004 lagen de gemiddelde afzetprijzen nog beneden het niveau van een jaar eerder. Vanaf april tot en met oktober 2004 nam de procentuele jaar-op-jaarmutatatie onafgebroken toe. Sindsdien schommelt de jaar-op-jaarmutatatie van de afzetprijzen tussen de 6 en 7 procent.

2. Bestedingen

Het herstel van de economie was in 2004 bescheiden. Het volume van het bruto binnenlands product nam met 1,4 procent toe. In 2003 was er nog een krimp. De economische groei in het vierde kwartaal van 2004 is uitgekomen op 1,6 procent. Vooral de investeringen zijn hoger uitgekomen. De export bleef de drijvende kracht achter het economisch herstel in ons land. De consumptieve bestedingen door huishoudens namen in het vierde kwartaal slechts een fractie toe.

2.1 Consumptie huishoudens licht gestegen

Het volume van de consumptie van huishoudens nam in 2004 met 0,3 procent toe. Hiermee was de consumptiegroei weer positief, na een krimp in 2003. De lichte groei was echter grotendeels te danken aan een verschuiving van overheidsconsumptie naar consumptie van huishoudens. In 2004 betaalden de huishoudens meer zelf voor medicijnen, medische zorg en maatschappelijke diensten, als gevolg van wijzigingen in de Ziekenfondswet (ZFW) en in de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ). De consumptie van alle andere goederen en diensten samen bleef in 2004 vrijwel onveranderd ten opzichte van 2003. De volumemutaties van de nationale consumptie door huishoudens zijn voor alle kwartalen van 2004 iets verlaagd. Dit hangt samen met een aanpassing van de cijfers over het reisverkeer van Nederlanders in het buitenland en van niet-Nederlandse ingezetenen in ons land. De volume-ontwikkeling van de binnenlandse consumptie is daarentegen een fractie opwaarts bijgesteld.

Verdeling goederen en diensten vrijwel fifty-fifty

De waarde van de binnenlandse consumptieve bestedingen door huishoudens bestond in 2004 voor bijna de helft uit bestedingen aan goederen, waaronder voeding en duurzame goederen zoals kleding, meubels en auto's. De andere helft van de binnenlandse consumptie door huishoudens gaat op aan diensten, waaronder huisvesting, zorg, vervoer en communicatie en horeca.

Consumptie duurzame goederen opnieuw lager

In 2004 waren bestedingen aan duurzame goederen van 1,2 procent lager. Deze terugval was beduidend minder sterk dan in 2003. Toen was er een krimp van bijna vier procent. De consumptie van duurzame goederen is van alle consumptiecategorieën het meest gevoelig voor schommelingen in de conjunctuur. Tijdens de hoogconjunctuur in de tweede helft van de jaren negentig was de volumegroei van de bestedingen aan duurzame goederen gemiddeld ruim 6 procent per jaar.

Consumptie voeding weinig conjunctuurgevoelig

De bestedingen aan voedings- en genotmiddelen zijn relatief ongevoelig voor schommelingen in de conjunctuur. De volumestijging in 2004, met 0,9 procent, ligt in dezelfde orde van grootte als de gemiddelde volumegroei in de periode 1996–2003.

Dienstenconsumptie hoger

Het volume van de bestedingen aan diensten steeg in 2004 met 1,3 procent. Vooral aan medische en maatschappelijke diensten werd, onder invloed van wetswijzigingen, in alle kwartalen fors meer uitgegeven dan een jaar eerder. Het opwaartse effect op de dienstenconsumptie van de verschuiving van overheidsconsumptie naar consumptie door huishoudens bedroeg in 2004 meer dan een half procentpunt.

Wet kinderopvang drukt huishoudensconsumptie

In de cijfers van 2005 zal het positieve effect van de verschuiving van consumptie overheid naar consumptie door huishoudens als gevolg van maatregelen in de Ziekenfondswet en de AWBZ wegvallen. De consumptie door huishoudens in het jaar 2005 zal echter wel worden beïnvloed door de nieuwe Wet kinderopvang. Deze

Staat 4
Binnenlandse consumptieve bestedingen

	2003	2004	2003		2004			
			III	IV	I	II	III	IV
	% volumemutaties t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar							
Goederen, w.v.:	-1,9	-0,4	-3,2	-3,5	-0,7	-0,5	0,4	-0,5
Voedings- en genotmiddelen	-0,1	0,9	-0,7	-0,5	0,8	0,4	0,9	1,5
Duurzame consumptiegoederen	-3,7	-1,2	-5,1	-6,7	-1,4	-1,0	-0,2	-2,1
Overige goederen	-1,0	-0,5	-2,7	-1,6	-1,3	-0,8	0,6	-0,3
Diensten	0,1	1,3	0,0	0,6	1,3	1,4	1,2	1,5
Consumptieve bestedingen huishoudens inclusief IZWh (binnenlands)	-0,9	0,5	-1,6	-1,5	0,3	0,4	0,8	0,5
Consumptieve bestedingen huishoudens inclusief IZWh (nationaal)	-0,9	0,3	-1,5	-1,6	0,3	0,2	0,7	0,2

wet trad op 1 januari 2005 in werking. Als gevolg hiervan worden de kosten voor kinderopvang in het systeem van de Nationale rekeningen niet meer uitsluitend toegerekend aan de dienstenconsumptie door huishoudens, maar ook voor een deel aan de overheidsconsumptie. Het neerwaartse effect van deze verschuiving op de consumptie door huishoudens in 2005 bedraagt naar verwachting circa 0,25 procentpunt.

Fractionele toename consumptie in vierde kwartaal

Het volume van de consumptie door huishoudens was in het vierde kwartaal 0,2 procent groter. De consumptie van duurzame goederen had ook in het vierde kwartaal van 2004 nog te lijden onder de terughoudendheid die de huishoudens bij hun bestedingen aan de dag legden. De bestedingen aan duurzame goederen waren 2,2 procent lager dan in het vierde kwartaal van 2003.

De bestedingen aan voedings- en genotmiddelen waren in het vierde kwartaal 1,5 procent hoger dan een jaar eerder, de grootste toename op kwartaalbasis in 2004. De dienstenconsumptie liet ook in het vierde kwartaal een relatief hoge volumetoename zien. Het volume was 1,5 procent groter dan in het vierde kwartaal van 2003.

Consumentenbestedingen cruciaal voor verder herstel

De uitvoer was in 2004 de aanjager van het herstel van de economie. Ook de investeringen trokken, na twee jaar met een forse daling, weer wat aan. Voor een breder gedragen herstel is het van belang dat ook de binnenlandse bestedingen, waaronder de consumptie, verder aantrekken. Het Centraal Planbureau is somber over de consumptieontwikkeling in 2005. Het CPB voorziet een volumedaling van een ½ procent. Voor een groot deel wordt deze verwachting ingegeven door de inkomens en de koopkracht die sterk onder druk staan. Bovendien verwacht het CPB nauwelijks positieve effecten op de consumptie vanuit de ontwikkelingen op de huizenmarkt en de beurzen. Enkele grote banken verwachtten een minder ongunstige con-

sumptieontwikkeling in 2005 dan het CPB. De achterliggende gedachte is dat de huishoudens over uitzonderlijk goed gevulde spaarpotten beschikken. Op de spaarrekeningen van huishoudens stond eind 2004 een tegoed van bijna 200 miljard euro.

Vertrouwen nodig

Om dit hoge spaartegoed aan te spreken is vertrouwen nodig in de algemene economische situatie en in de financiële situatie van het eigen huishouden. Met het oog hierop kan van belang zijn dat de consument 2005 iets minder somber is begonnen dan dat hij 2004 is geëindigd. Het consumentenvertrouwen is in het eerste kwartaal van 2005 licht verbeterd. In de laatste vier maanden van 2004 was het vertrouwen telkens lager dan een maand eerder.

Het consumentenvertrouwen is opgebouwd uit twee deel-indicatoren. Het vertrouwen in het economisch klimaat is in het eerste kwartaal van 2005 behoorlijk toegenomen. De koopbereidheid is vrijwel onveranderd.

2.2 Geringe daling overheidsconsumptie

Het volume van de overheidsconsumptie was in 2004 0,2 procent lager dan in 2003. Deze minieme daling komt na jaren van voortdurende groei, waarbij de overheidsbestedingen de belangrijkste impuls voor de economie vormden. De reële uitgaven voor de zorg namen ook in 2004 toe, maar minder sterk dan voorheen. De uitgaven voor openbaar bestuur waren echter lager.

2.3 Investeringen in vaste activa: herstel

De investeringen in vaste activa herstelden in 2004 van een daling in de laatste twee jaar en groeiden met 2,5 procent. Vooral de investeringen in woningen, vervoermiddelen en computers trokken aan. In bedrijfsgebouwen is in 2004 net als in voorgaande jaren minder geïnvesteerd. In het vierde kwartaal stegen de investeringen met 3 procent.

Staat 5
Bruto investeringen in vaste activa

	2003				2004			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV
	<i>mld euro</i>							
Bruto investeringen in vaste activa	22,7	24,1	20,3	24,5	24,2	24,9	20,8	25,4
Investeringen in schepen, vliegtuigen en in cultuur gebrachte activa	0,4	0,8	0,1	0,8	0,8	0,7	0,1	0,5
Grote projecten	0,0	0,0	0,0	0,6	0,0	0,6	0,0	0,0
Bruto investeringen in vaste activa (geschoond)	22,3	23,3	20,2	23,1	23,5	23,7	20,7	24,9
	<i>% waardenmutaties t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar</i>							
Bruto investeringen in vaste activa	-2,8	-2,8	-2,0	3,6	6,7	3,5	2,5	3,6
Bruto investeringen in vaste activa (geschoond)	-1,4	-1,4	-2,0	-1,4	5,1	2,0	2,6	7,4

De groei kwam in dit kwartaal voor rekening van investeringen in woningen, grond-, weg- en waterbouw, personenauto's, bedrijfsauto's en computers. Investerings in machines en installaties daalden daarentegen sterk.

Investerings in woningen groeien weer

De investeringen in woningen daalden in 2002 en 2003. In 2004 groeide het investeringsvolume met 3,8 procent. In 2004 zijn circa 10 procent meer nieuwbouwwoningen opgeleverd. Investerings in bedrijfsgebouwen daalden met 3 procent; het derde jaar op rij van daling. De daling was echter minder groot dan in 2003 (-9,2 procent). Investerings in woningen groeiden in het vierde kwartaal met 5,7 procent. Met de groei, in alle vier kwartalen van 2004, lijkt er een einde te zijn gekomen aan jaren van dalende investeringen in woningen. Bij de investeringen in bedrijfsgebouwen is nog geen herstel zichtbaar.

Infrastructuur: lichte groei

In de infrastructuur zijn de investeringen in 2004 met 1,3 procent gegroeid, tegenover een daling van 2 procent in 2003. In het vierde kwartaal van 2004 stegen de investeringen met 5,5 procent, na een daling in het tweede en derde kwartaal.

Sterk herstel investeringen in zaken- en bedrijfsauto's

Bij zakenauto's namen de investeringen in 2004 toe met 9 procent. Deze groei wijst op een duidelijk herstel, na een daling van 6,2 procent in 2002 en 1 procent in 2003. Een groot deel van de forse investeringsgroei in 2004 werd gerealiseerd in het vierde kwartaal, toen de volumegroei maar liefst 23,3 procent bedroeg. Vanaf het eerste kwartaal liep de groei van de investeringen in zakenauto's steeds verder op. De investeringen in overige wegvervoermiddelen namen toe met 9,1 procent. De voorgaande vijf jaren daalden de investeringen in overige wegvervoermiddelen nog. In het vierde kwartaal lag het groeitempo met 12,9 procent zelfs ruim boven het jaargemiddelde. Deze investeringscategorie bestaat onder andere uit bestelauto's, vrachtauto's, trekauto's en autobussen. Met name de aankopen van bestelauto's en trekauto's deden het goed in 2004 en groeiden met 12,6 en 18,1 procent. De verkopen van vrachtauto's en autobussen daalden echter met respectievelijk 3,9 en 17,7 procent. In het vierde kwartaal stegen de aankopen van bestelauto's, vrachtauto's, trekauto's en autobussen. In treinen en trams is 26,9 procent meer geïnvesteerd in 2004. Het vierde kwartaal bedroeg de stijging zelfs 85,8 procent in volume. Investerings in vliegtuigen zijn gedaald met 2,6 procent in 2004.

Investerings in computers: groei loopt verder op

In computers is in 2004 13,1 procent meer geïnvesteerd. Dit groeicijfer ligt een stuk hoger dan de 3,6 procent in 2003. In de loop van 2004 liep de investeringsgroei steeds verder op tot 19,9 procent in het vierde kwartaal.

Machines en installaties: groeien weer

Na jaren van dalingen, groeiden de investeringen in machines en installaties in 2004 licht met 1,2 procent. Een omvangrijk project in 2003 (vierde kwartaal) beïnvloedde de groei in vierde kwartaal van 2004 negatief. Hierdoor daalde het investeringsvolume met 10,9 procent. Wanneer dit project buiten beschouwing gelaten wordt, stegen de investeringen in machines en installaties met 2,3 procent.

Nulgroei overige materiële activa

Daalden de investeringen in overige materiële activa de laatste jaren, in 2004 was er sprake van een nulgroei. Het beeld van de verschillende kwartalen was wisselend. In het eerste halfjaar van 2004 daalden deze investeringen met 3,4 procent, terwijl in het tweede halfjaar juist een stijging van 3,4 procent optrad. Tot deze investeringscategorie behoren onder andere meubilair, rekken, silo's, opslagtanks, containers, pallets en dergelijke.

Opnieuw groei investeringen in immateriële activa

De investeringen in immateriële activa stegen in 2004 met 2,9 procent, na twee jaren van daling. Het vierde kwartaal bedroeg de stijging 3,5 procent, bijna evenveel als in het derde kwartaal, tegenover 1,5 procent in het eerste halfjaar. Investerings in immateriële activa bestaan voor het grootste deel uit software.

2.4 De buitenlandse handel groeit flink

Bij de buitenlandse handel is in 2004 het invoer- en uitvoervolume van goederen en diensten met respectievelijk 7,5 procent en ruim 8 procent gestegen. In het vierde kwartaal groeide het volume van de in- en uitvoer met respectievelijk 7,8 procent en 8,4 procent ten opzichte van hetzelfde kwartaal in 2004.

In 2004 groeide het in- en uitvoervolume van de handel in goederen aanzienlijk harder dan van de diensten. Het volume van de in- en uitvoer van diensten was ongeveer 1,5 procent hoger dan in 2003. In dezelfde periode steeg het invoer- en uitvoervolume van de handel in goederen met respectievelijk ruim 9 procent en bijna 10 procent. In het vierde kwartaal is het in- en uitvoervolume van diensten 1,5 procent hoger.

De goederen hebben in hetzelfde kwartaal een 9,4 procent hogere invoervolume en een 10 procent hogere uitvoervolume.

Wederuitvoer groeit fors in 2004

De ontwikkeling van de wederuitvoer heeft gevolgen voor de in- en uitvoer. De wederuitvoer bestaat namelijk uit goederen die uit het buitenland worden ingevoerd en, na hooguit een kleine bewerking, worden gedistribueerd naar andere landen.

In het vierde kwartaal was het ingevoerde volume van textiel, kleding en lederwaren, rubber- en kunststofproducten en elektrotechnische machines flink hoger dan in hetzelfde kwartaal van het voorafgaande jaar. In het vierde kwartaal was het uitvoervolume van aardolie, aardgas en overige delfstoffen, textiel, kleding en lederwaren, elektrotechnische machines en transportmiddelen hoger dan in hetzelfde kwartaal van 2003.

Een verslechtering van de ruilvoet

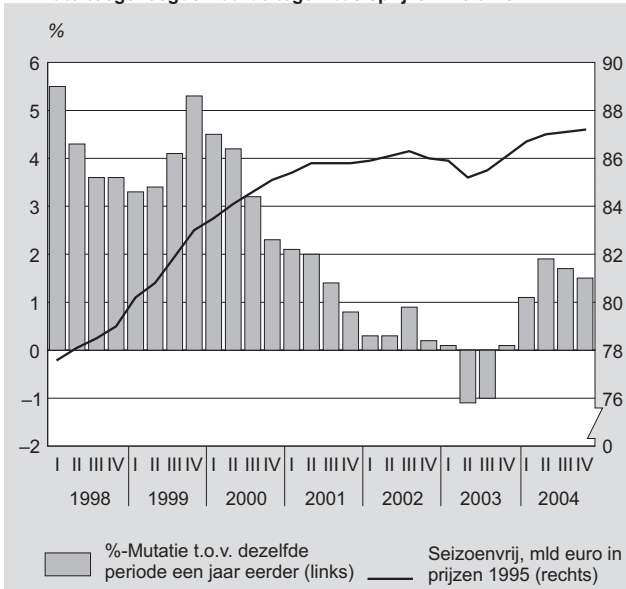
De ruilvoet is de verhouding tussen de uitvoerprijzen en de invoerprijzen. De ruilvoet is in 2004 verslechterd. De prijzen van de uitvoer (0,8 procent) zijn in het jaar 2004 minder hard gestegen dan de prijzen van de invoer (1,5 procent). Bij een verslechtering van de ruilvoet wordt de invoer relatief duur ten opzichte van de uitvoer.

3. Productie

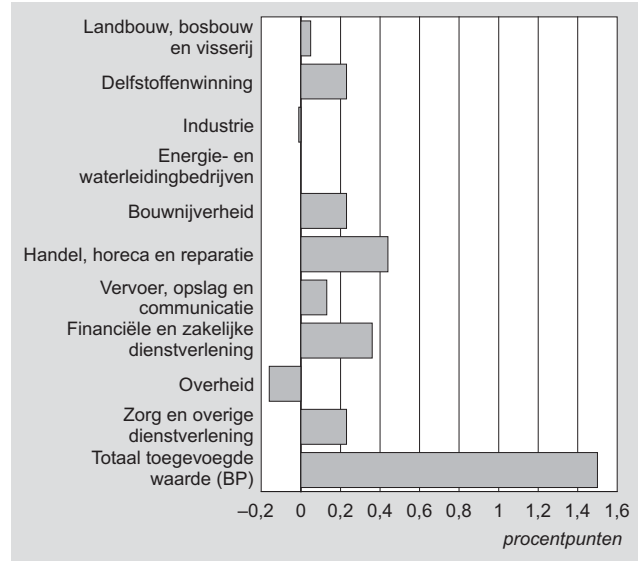
De toegevoegde waarde tegen basisprijzen is in 2004 met 1,6 procent toegenomen, na een krimp van 0,5 procent in 2003. In het vierde kwartaal bedroeg de groei 1,5 procent. Het beeld is volledig veranderd ten opzichte van een jaar eerder. In 2003 ging het slecht met het bedrijfsleven waar de productie kromp. Tegelijkertijd was er nog relatief sterke groei bij de zorg en overheid. In 2004 begon de productie in het bedrijfsleven juist weer aan te trekken en is de groei bij de niet commerciële dienstverlening sterk teruggelopen.

Bij de goederenproducenten is de groei van de toegevoegde waarde in 2004 uitgekomen op 2,0 procent, na een daling van 2,5 procent in 2003. Deze groei was grotendeels het gevolg van de sterk toegenomen gaswinning. Daarnaast was er een geringe stijging bij de industrie, na drie jaar van teruglopende productie. In de metaalindustrie nam de productie voor het eerst in jaren toe.

2. Bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen: volume

3. Bijdrage aan volumegroei van de totale toegevoegde waarde in het vierde kwartaal van 2004

De commerciële dienstverlening heeft vooral geprofiteerd van de aantrekkelijke export. De toegevoegde waarde is in 2004 met 1,8 procent gegroeid. Met name de handel, transport en communicatie zijn aangetrokken. Maar ook de banken en verzekeraars deden het goed. Verder is in de tweede helft van het jaar het aantal uitzendingen gestegen. Dit kan duiden op conjunctureel herstel: kennelijk is met het vaste personeelsbestand niet aan de aantrekkelijke vraag te voldoen.

De groei van de toegevoegde waarde van de niet commerciële dienstverlening is sterk teruggevallen naar 0,6 procent en lag daarmee voor het eerst sinds 2000 beneden de groei van het bedrijfsleven. De overheid gaf zelfs een lichte krimp te zien.

Staat 6
Bruto toegevoegde waarde van drie groepen producenten: volume

	Aandeel in 2004	2004	2003		2004			
			III	IV	I	II	III	IV
	%	% mutaties t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar						
Goederenproducenten	27	2,0	-4,2	-1,4	2,3	1,9	2,2	1,8
Landbouw, bosbouw en visserij	2	1,9	-4,7	7,9	1,5	1,0	2,3	2,5
Delfstoffenwinning	3	11,7	-16,6	0,4	5,9	19,3	28,3	6,8
Industrie	14	0,9	-2,0	-2,2	1,7	1,4	0,5	0,0
Energie- en waterleidingbedrijven	2	-0,3	0,4	0,8	-3,6	1,6	1,8	-0,1
Bouwnijverheid	6	1,4	-7,4	-4,3	3,5	-1,3	-1,1	4,1
Producenten van commerciële diensten	48	1,8	-0,5	-0,2	0,8	2,4	1,9	1,9
Handel, horeca en reparatie	14	2,8	-1,9	-1,2	0,8	3,9	3,4	3,1
Vervoer, opslag en communicatie	7	2,6	-0,3	-1,1	2,6	2,9	2,9	1,8
Financiële en zakelijke dienstverlening	27	1,0	0,3	0,6	0,3	1,5	0,9	1,3
Producenten van niet-commerciële diensten	25	0,6	1,5	2,3	0,4	0,9	0,9	0,3
Overheid	12	-0,5	0,9	1,6	-0,4	0,3	-0,5	-1,4
Zorg en overige dienstverlening	13	1,6	2,0	3,0	1,0	1,4	2,1	1,8
Bruto toegevoegde waarde (basisprijzen)	100	1,6	-1,0	0,1	1,1	1,9	1,7	1,5

Staat 7
Kerncijfers van de industrie in het vierde kwartaal 2004

	Aandeel in totale toegevoegde waarde	Waarde			Prijs			Volume			
		Productie	Verbruik	Toegevoegde waarde	Productie	Verbruik	Toegevoegde waarde	Productie	Verbruik	Toegevoegde waarde	
	%	% mutaties t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar									
BEDRIJFSTAKKEN											
Landbouw, bosbouw en visserij	2,4	8,8	4,4	14,2	6,4	2,4	11,4	2,3	2,0	2,5	
Delfstoffenwinning	3,7	14,9	9,9	16,2	7,8	4,0	8,8	6,6	5,6	6,8	
Industrie	14,0	5,6	7,8	0,3	5,7	7,9	0,3	-0,1	-0,1	0,0	
Voedings- en genotmiddelenindustrie	3,2	-0,7	-0,6	-0,9	-0,8	-0,6	-1,3	0,1	0,0	0,4	
Textiel- en lederindustrie	0,3	-2,1	-0,7	-5,1	1,0	2,4	-1,8	-3,1	-3,0	-3,4	
Papierindustrie, uitgeverijen en drukkerijen	1,7	-1,6	-2,4	-0,4	-0,2	-1,1	1,3	-1,4	-1,3	-1,6	
Aardolie-industrie	0,3	24,7	31,3	-22,5	29,2	36,0	-19,6	-3,5	-3,5	-3,6	
Chemische basisproductenindustrie	1,2	16,9	17,6	14,4	20,9	21,5	18,6	-3,3	-3,2	-3,5	
Chemische eindproductenindustrie	0,6	-5,8	-2,6	-14,9	2,4	5,8	-7,3	-8,0	-7,9	-8,1	
Rubber- en kunststofindustrie	0,5	8,4	15,1	-3,0	2,0	8,2	-8,6	6,3	6,4	6,1	
Basismetaal- en metaalproductenindustrie	1,5	12,8	14,3	9,4	9,7	10,9	7,0	2,8	3,1	2,3	
Machine-industrie	1,1	5,4	5,3	5,7	2,9	2,7	3,2	2,5	2,5	2,4	
Elektrotechnische industrie	1,1	0,8	0,8	0,9	1,1	0,6	2,4	-0,3	0,2	-1,4	
Transportmiddelenindustrie	0,7	6,9	9,5	-1,6	1,8	3,5	-4,0	5,1	5,8	2,6	
Overige industrie	1,7	4,0	8,6	-1,2	0,8	4,7	-3,8	3,2	3,7	2,6	
Energie- en waterleidingbedrijven	1,8	-0,7	2,2	-7,0	-1,1	1,6	-6,8	0,4	0,6	-0,1	
Bouwnijverheid	5,8	6,7	8,2	4,3	1,4	2,2	0,2	5,2	5,9	4,1	
Handel, horeca en reparatie	13,9	2,5	3,0	2,2	0,0	1,2	-0,9	2,6	1,9	3,1	
Handel en reparatie	12,1	2,8	3,8	2,0	-0,4	1,4	-1,6	3,2	2,4	3,7	
Horeca	1,8	1,1	-1,0	3,0	2,1	0,1	4,0	-1,0	-1,1	-1,0	
Vervoer, opslag en communicatie	6,9	2,6	4,7	0,4	0,6	2,5	-1,3	2,0	2,2	1,8	
Vervoer en dienstverlening t.b.v. vervoer	4,2	3,2	5,7	0,4	1,7	4,1	-1,1	1,5	1,5	1,6	
Post en telecommunicatie	2,7	1,5	2,7	0,5	-1,4	-1,0	-1,7	2,9	3,7	2,2	
Financiële en zakelijke dienstverlening	27,2	4,1	3,3	4,6	2,7	1,8	3,3	1,4	1,5	1,3	
Financiële instellingen	7,0	6,2	5,5	6,6	4,1	1,7	5,6	2,0	3,8	0,9	
Verhuur van en handel in onroerend goed	7,9	3,6	2,4	4,0	2,3	1,3	2,6	1,3	1,1	1,4	
Uitzendbureaus	2,3	7,0	7,4	6,9	1,9	1,9	1,9	5,0	5,4	4,9	
Overige zakelijke dienstverlening	10,0	2,8	2,1	3,3	2,2	1,9	2,5	0,5	0,2	0,8	
Overheid	11,2	0,6	0,1	0,8	2,1	2,0	2,2	-1,6	-1,9	-1,4	
Zorg en overige dienstverlening	13,0	3,4	2,6	3,9	1,7	1,2	2,0	1,7	1,4	1,8	
Totaal	100,0	4,2	5,2	3,2	2,8	4,0	1,6	1,4	1,2	1,5	

3.1 Goederenproducenten: groei vooral door aardgas

In 2004 is er, door een sterk aangetrokken buitenlandse vraag, veel aardgas gewonnen in Nederland (vooral in het tweede en derde kwartaal). Daardoor is de toegevoegde waarde van de delfstoffenwinning in 2004 met bijna 12 procent gestegen. De toegenomen aardgaswinning droeg voor 0,3 procentpunt bij aan de economische groei in 2004.

Ook de reële toegevoegde waarde van de industrie is gegroeid, zij het voorzichtig (+0,9 procent). Daarmee is voor het eerst sinds drie jaar weer groei gemeten. In de meeste takken van industrie was het productievolume groter. Een opvallende uitzondering was de chemische industrie, waar de productie in 2004 is gedaald. Omdat de verbruiksprijzen van de industrie (+5 procent) sneller stegen dan de afzetprijzen (+3 procent) daalde de nominale toegevoegde waarde. In 2003 was nog een lichte stijging gemeten.

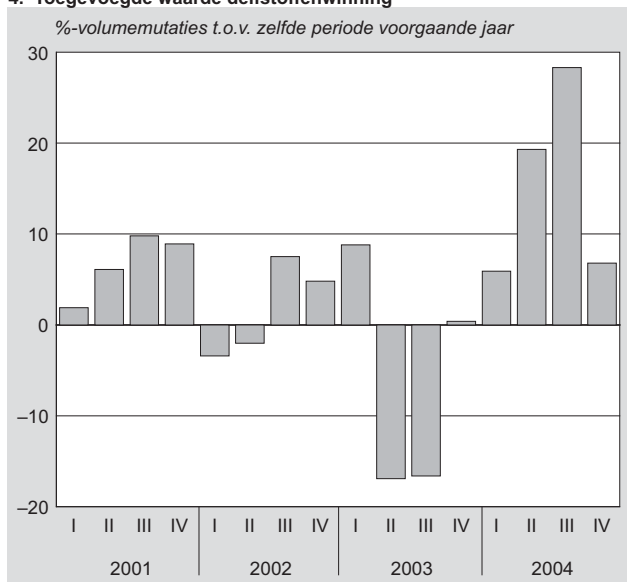
Conjunctuurtest: industrie

In de periode januari–februari 2005 lag de gemiddelde productie 0,5 procent hoger dan in november–december

2004. Het producentenvertrouwen in de industrie is in april 2005 uitgekomen op -0,1. Dit is lager dan in maart. Volgens de uitkomsten van de conjunctuurtest in april wordt door de ondernemers weliswaar een toename van de productie in het tweede kwartaal verwacht, maar de verwachtingen zijn minder optimistisch dan een maand eerder. Verder blijkt uit dit onderzoek dat in maart iets meer orders zijn ontvangen dan in februari. De lichte toename van de orderontvangst komt voor rekening van zowel de binnenlandse markt als de buitenlandse markt. De omvang van de orderportefeuille bleef gelijk. Het oordeel over deze orderportefeuille verslechterde echter. Voor het tweede kwartaal van 2005 wordt een toename van de export voorzien. Volgens de ondernemers is de concurrentiepositie in het eerste kwartaal van 2005 op de binnenlandse markt nagenoeg gelijk gebleven in vergelijking met het vierde kwartaal vorig jaar. Op de buitenlandse markt constateren ze echter een verslechtering.

De reële toegevoegde waarde van de voedings- en genotmiddelenindustrie is in 2004 gelijk gebleven, na een krimp in 2003. In het vierde kwartaal van 2004 was er een groei

4. Toegevoegde waarde delfstoffenwinning

van 0,4 procent. Het productievolume van de slachterijen, groenteverwerkende industrie, zuivelindustrie, de koffie-industrie, de overige voedingsmiddelen en de tabaksverwerkende industrie is gestegen. Een opvallende daling was er te zien bij de aardappelverwerkende industrie.

Een van de branches die in 2004 niet gegroeid is, is de papierindustrie. Ook de uitgeverijen en drukkerijen produceerden minder dan een jaar eerder. De toegevoegde waarde van de papierindustrie als geheel daalde met 1,1 procent.

De aardolie-industrie was een van de sterkst groeiende branches. De reële toegevoegde waarde groeide in 2004 met 4,4 procent. In het tweede halfjaar is de productie echter onder druk komen te staan als gevolg van het stilleggen van grote installaties als gevolg van onderhoud.

De afzetprijzen van de chemische basisproductenindustrie zijn in 2004, als gevolg van de hoge olieprijs, sterk gestegen. Het volume van de toegevoegde waarde is in 2004 echter licht gedaald (-0,2 procent). Dit is een opvallende

krimp na enkele jaren van groei. In de eerste helft van 2004 was nog een sterke groei te zien. De daling in het vierde kwartaal bedroeg 3,5 procent. De omslag had vooral te maken met een terugval van de petrochemie. Bij de chemische eindproductenindustrie was hetzelfde beeld te zien: groei in het eerste halfjaar en een forse daling in het tweede halfjaar (ruim 8 procent in het vierde kwartaal). Hierdoor is de toegevoegde waarde in 2004 met 0,7 procent gedaald. De rubber- en kunststofindustrie zijn wel sterk gegroeid in 2004 (+4,2 procent).

Conjunctuurtest: chemie

In de periode januari-februari 2005 is de gemiddelde productie in de chemische industrie 2,4 procent hoger dan in 2004. Ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder ligt de productie echter ruim 2 procent lager. Volgens de ondernemers in deze branche zal in het tweede kwartaal de productie niet toenemen. In het eerste kwartaal van 2005 is volgens de ondernemers de concurrentiepositie op de buitenlandse markt binnen de EU verslechterd. Op de buitenlandse markt buiten de EU en op de binnenlandse markt bleef de concurrentiepositie nagenoeg ongewijzigd. Voor het eerste kwartaal van 2005 wordt een toename van de export voorzien.

De metaalindustrie heeft een goed jaar achter de rug. Bij alle onderdelen was er in 2004 volumegroei te zien van de toegevoegde waarde na een daling in 2003 (en de jaren ervoor). Dit gold het sterkst voor de machine-industrie, met een groei van 5,0 procent in 2004 en 2,4 procent in het vierde kwartaal. Onder andere de afzet van lithografische machines is sterk aangetrokken. Ook bij de basismetalen en metaalproductenindustrie was een omslag te zien. De jaargroei voor 2004 bedroeg 3,3 procent (in het vierde kwartaal +2,3 procent). Vooral de basismetalenindustrie is sterk gegroeid als gevolg van de aantrekkende wereldhandel. Zo is de vraag naar staal in China fors toegenomen. Mede daardoor is de staalproductie in Europa sterk gegroeid. Binnen de transportmiddelenindustrie had met name de auto-industrie een goed jaar. Het productievolume van auto's is met 11 procent gestegen. In het vierde kwartaal viel de autoproduktie echter weer wat terug.

Staat 8

Industrie: bezettingsgraden, productiebelemmeringen, producentenvertrouwen en productiegroei

	2003				2004				2005
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I
	%								
Bezettingsgraad	82,3	81,9	81,2	81,4	82,2	82,9	83,1	82,4	82,1
Productiebelemmeringen									
nee	80,0	76,0	76,0	77,0	79,0	80,0	79,0	78,0	80,0
ja	20,0	24,0	24,0	23,0	21,0	20,0	21,0	22,0	20,0
<i>te weten, als gevolg van:</i>									
onvoldoende vraag	15,0	18,0	19,0	17,0	16,0	13,0	11,0	11,0	12,0
tekort aan arbeidskrachten	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	2,0	1,0	0,0
te geringe capaciteit	1,0	2,0	2,0	1,0	1,0	2,0	5,0	4,0	3,0
overige belemmeringen	3,0	3,0	2,0	4,0	3,0	4,0	3,0	6,0	5,0
Producentenvertrouwen	-5,9	-7,2	-6,4	-3,0	-2,2	0,8	0,7	0,3	0,2
Productiegroei in volume	-2,3	-4,5	-2,0	-2,2	1,7	1,4	0,5	0,0	.

Conjunctuurtest: metaal

In de periode januari–februari 2005 is de gemiddelde productie in de metaalindustrie 1,3 procent afgenomen ten opzichte van het jaar 2004. Ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder nam de productie echter met 1 procent toe. De ondernemers in de metaal zijn licht optimistisch voor het tweede kwartaal van 2005. In maart ontvingen ze nagenoeg evenveel orders als in februari. Dit geldt voor zowel de binnenlandse als de buitenlandse markt. Over de orderpositie in april is men neutraal. De concurrentiepositie wijzigde nauwelijks. Onvoldoende vraag is nog altijd de belangrijkste productiebelemmering.

In de elektrotechnische industrie is de groei van de reële toegevoegde waarde gedurende het jaar 2004 teruggelopen, maar over het hele jaar nog wel positief: +0,5 procent. In het vierde kwartaal is de toegevoegde waarde met 1,4 procent gedaald. De grootste groei binnen deze branche was in 2004 te zien bij de computers.

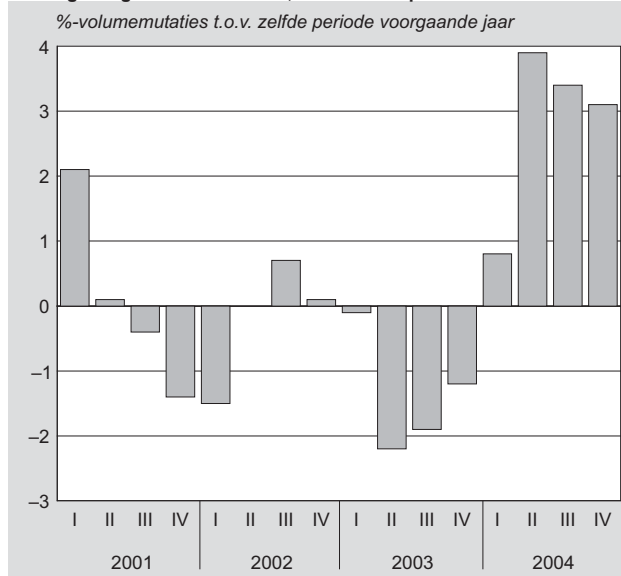
De productie van de bouw heeft zich ten opzichte van het jaar 2003 hersteld. Het aantal woningbouwvergunningen bleef toenemen. In 2004 zijn ruim 65 duizend nieuwe woningen gereedgekomen, 10 procent meer dan een jaar eerder. Mede hierdoor is de productie van de burgerlijke en utiliteitsbouw in 2004 met 1,4 procent gestegen. De productie van de grond-, weg- en waterbouw is met 2 procent gegroeid. Beide onderdelen hebben het met name in het vierde kwartaal goed gedaan.

De toegevoegde waarde van de bedrijfstak landbouw en visserij is in 2004 in volume met 1,9 procent gestegen en in het vierde kwartaal met 2,5 procent. 2004 was een goed jaar voor de akkerbouwgewassen. De aardappeloogst heeft zich sterk hersteld ten opzichte van een jaar eerder. Ook waren er goede oogsten van akker- en tuinbouwgewassen. De veeteeltsector heeft zich na het vogelpestjaar 2003 hersteld. Door deze ontwikkelingen is de toegevoegde waarde van de landbouw met 2,5 procent gestegen. Daar stond tegenover dat het landbouwkomen in 2004 is gedaald. De bedrijfstak, en vooral de tuinbouw, had te maken met lage prijzen, waardoor de opbrengsten tegenvielen. De handel in tuinbouwproducten had daarnaast te maken met sterk gestegen kosten als gevolg van de hoge koers van de euro ten opzichte van de dollar. Ook werd de Russische grens in juni 2004 gesloten voor Nederlandse bloemen en later in het jaar voor groenten en fruit. De sierteelt heeft daarentegen juist geprofiteerd van hogere prijzen.

3.2 Commerciële dienstverlening: handel en transport profiteren van aantrekkende export

De Nederlandse handelssector heeft in 2004 geprofiteerd van de sterk aantrekkende wereldhandel. De toegevoegde waarde van de handel is zowel in het jaar als geheel als in het vierde kwartaal met 3,7 procent in volume gestegen. De omzet van de detailhandel is echter, voor het tweede

5. Toegevoegde waarde handel, horeca en reparatie

opeenvolgende jaar, teruggelopen. Dit gold voor zowel de food- als de nonfoodsector. Bij de foodsector was dit vooral het gevolg van de prijzenoorlog in de supermarkten. In 2004 zijn 1 procent minder nieuwe auto's verkocht. Er was een opvallend verschil tussen de privé- en de zakelijke markt. Het aantal verkopen in het privésegment is met 8 procent gedaald terwijl het aantal zakelijke verkopen met 7 procent is gestegen.

De reële toegevoegde waarde van de horeca is in 2004 opnieuw gedaald, met 2,7 procent. Ook de omzet liep terug, maar steeg in het vierde kwartaal weer licht. Dit laatste gold met name voor de restaurants, maar hier was de omzetstijging volledig toe te schrijven aan prijsstijgingen.

De transportsector had baat bij de aantrekkende wereldhandel. De reële toegevoegde waarde is in 2004 met 2,4 procent toegenomen. Zowel het wegvervoer, de binnenvaart als de zeevaart hebben groei laten zien. De post en telecommunicatiebedrijven herstelden na een krimp in 2003. In 2004 was er een groei van 2,8 procent. Dit was vooral te danken aan de telecommunicatie, die met 3 procent groeide.

De financiële en zakelijke dienstverlening heeft voor het eerst sinds het jaar 2001 weer duidelijke volumegroei van de toegevoegde waarde getoond: 1,0 procent in 2004 en 1,3 procent in het vierde kwartaal. De banken bleven het goed doen met een stijging van 4,4 procent in 2004. De provisie-inkomsten zijn sterk aangetrokken door het herstel op de aandelenbeurzen. Ook het rentebedrijf kende per saldo groei, vooral doordat de rentemarge is gestegen.

Conjunctuurtest: zakelijke dienstverlening

De ondernemers in de zakelijke dienstverlening verwachten voor het tweede kwartaal van 2005 een hogere omzet en meer orders. Over het afgelopen kwartaal rapporteerden zij al een gelijk gebleven omzet en een stijgende orderontvangst in vergelijking met het vierde

kwartaal van 2004. De computerservicebureaus en de verhuurders van roerende goederen rapporteerden over het eerste kwartaal reeds sterk toenemende omzetten en orders. In het eerste kwartaal van 2005 is de personeelssterkte voor het eerst sinds ruim drie jaar weer toegenomen. Voor het lopende kwartaal verwachten de ondernemers in nagenoeg alle bedrijfstakken die in het onderzoek zijn opgenomen dat de werkgelegenheid zal gaan toenemen.

Ook bij de IT-bedrijven is in de loop van 2004 een herstel te zien. Hiermee is een einde gekomen aan een periode van twee jaar met een krimpende omzet. Hoewel het eerste kwartaal van 2004 nog een lichte daling liet zien, is door het aantrekken van de omzet in de rest van het jaar het volume van de toegevoegde waarde van de IT-dienstverlening over 2004 met ruim twee procent toegenomen.

Na een periode van bijna vier jaar met een krimpende uitzendmarkt was er in de loop van 2004 een verbetering te zien. In de tweede helft van het jaar is het aantal uitzend-

Uitgelicht:

Aandeel overheid in BBP daalt weer in 2004

In 2004 bedroeg de toegevoegde waarde van de bedrijfstak overheid 50,9 miljard euro. Dit is 11,8 procent van de toegevoegde waarde van alle bedrijfstakken samen. Het aandeel van de overheid is licht gedaald ten opzichte van 2003. Het relatieve belang van de overheid is sinds een dieptepunt in 2000 (11,3 procent) geleidelijk gestegen naar 11,9 procent in 2003. Deze stijging is een gevolg van de neergaande trend van de conjunctuur in de eerste jaren van deze eeuw, terwijl de overheidsproductie nog sterk groeide.

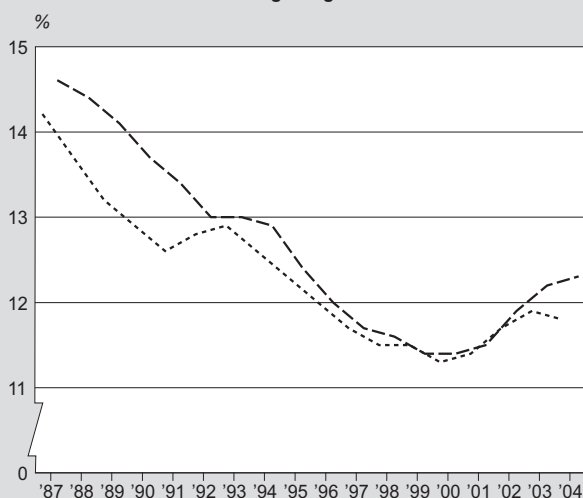
Begin jaren tachtig, toen er ook sprake was van laagconjunctuur, nam het aandeel van de overheid na het hoogtepunt in 1979 (16,0 procent) wel af.

De toegevoegde waarde van de overheid wordt in belangrijke mate bepaald door de werkgelegenheid. Ook hier is te zien dat het aandeel van de overheid in de totale werkgelegenheid vanaf 2000 (11,4 procent) is gestegen naar 12,2 procent in 2003. Anders dan bij de toegevoegde waarde is bij de werkgelegenheid het belang van de overheid in 2004 nog toegenomen (naar 12,3 pro-

cent). Hoewel de productie van industrie, handel en commerciële dienstverlening in 2004 weer begint aan te trekken, heeft dit nog niet geleid tot een groei van het arbeidsvolume.

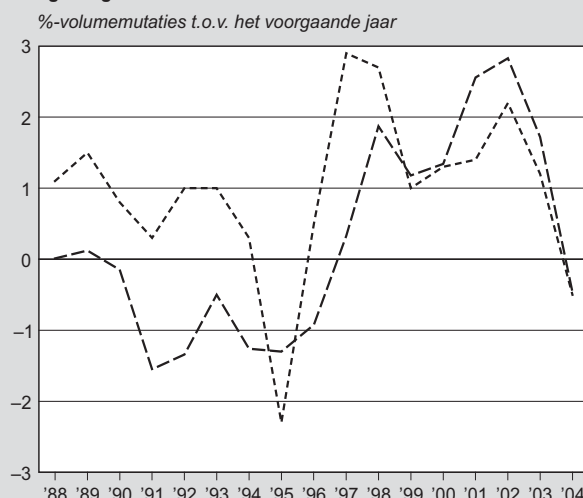
Wanneer voor prijsstijgingen wordt gecorrigeerd is de toegevoegde waarde van de bedrijfstak overheid met 0,5 procent afgenomen. Een dergelijke krimp is bijzonder uitzonderlijk. Sinds 1978 is dit slechts eenmaal voorgekomen, namelijk in 1995 toen het volume met 2,3 procent daalde. Destijds werd dit voor een belangrijk deel veroorzaakt door de afschaffing van de dienstplicht, waardoor veel militair maar ook burgerpersoneel overbodig werd. Ook in 2004 is de daling vooral een gevolg van de teruggang van de werkgelegenheid. Het zijn met name het openbaar bestuur (Rijk, Gemeenten en dergelijke) en defensie die aan deze daling bijdragen. Bij het onderwijs blijft de werkgelegenheid nog matig (0,9 procent) groeien. Ook hier zien we dat 2004 een keerpunt is. De overheid heeft de conjuncturele neergang van de afgelopen jaren gedempt, maar nu de andere bedrijfstakken weer aan belang winnen zal de overheid de komende jaren waarschijnlijk meer onder druk komen te staan.

6. Aandeel overheid in totale toegevoegde waarde en arbeidsvolume

..... Toegevoegde waarde _ _ _ Arbeidsvolume

7. Toegevoegde waarde en arbeidsvolume overheid

..... Toegevoegde waarde _ _ _ Arbeidsvolume

uren sterk toegenomen. Dit resulteerde in een groei van de toegevoegde waarde van bijna 5 procent in het vierde kwartaal. Het volume van de toegevoegde waarde van de uitzendbureaus over 2004 als geheel heeft echter nog geen groei vertoond.

3.3 Niet commerciële dienstverlening: lagere groei dan bedrijfsleven

De niet commerciële dienstverlening als geheel is in 2004 met 0,6 procent gegroeid. Dit is het laagste percentage sinds 1995, toen er een lichte daling gemeten werd. De zorg en overheid zijn in 2004 veel minder sterk gegroeid dan in de jaren ervoor. De groei lag voor het eerst sinds lange tijd onder die van het bedrijfsleven. Bij de overheid werd zelfs een volumedaling van de toegevoegde waarde

gemeten (-0,5 procent). Ook de werkgelegenheid in de overheid nam af in 2004.

In de zorg en overige dienstverlening is het volume van de toegevoegde waarde in 2004 met 1,6 procent toegenomen ten opzichte van 2003. In 2003 bedroeg de groei nog 2,3 procent en in 2002 zelfs 4,4 procent. Het arbeidsvolume steeg in 2004 met 1,4 procent. In 2003 nam het arbeidsvolume van de zorg en overige dienstverlening met meer dan drie procent toe. De zorg en de overige dienstverlening in Nederland is goed voor ongeveer 1,5 miljoen banen, ofwel 20 procent van de totale werkgelegenheid (in banen). In het vierde kwartaal van 2004 is het volume van de toegevoegde waarde van de zorg en overige dienstverlening met 1,8 procent toegenomen ten opzichte van het vierde kwartaal van 2003. Het arbeidsvolume is over deze periode met minder dan een procent gegroeid.

4. Prijzen en lonen

De prijsstijging van het BBP is in 2004 uitgekomen op 1,2 procent. De inflatie, gemeten aan de verandering van de consumentenprijsindex (CPI), lag in 2004 gemiddeld ook op 1,2 procent. De gemiddelde loonstijging is uitgekomen op 1,3 procent. De cao-loonstijging is in acht kwartalen op rij gedaald van 3,4 in het vierde kwartaal van 2002 naar 0,9 procent in het vierde kwartaal van 2004.

4.1 BBP-prijsstijging in 2004 sterk gedaald

De prijsstijging van het BBP is in 2004 uitgekomen op 1,2 procent. Dit is het laagste cijfer sinds 1989. In het vierde kwartaal liep de BBP-prijsstijging weer iets op tot 1,4 procentpunt. De BBP-prijsstijging was in 2004 net zo hoog als de inflatie. De prijsontwikkeling van het BBP is, in tegenstelling tot de CPI, een maat voor de verandering van het prijspeil in de economie als geheel. Voor het eerst sinds 2001 zijn de prijzen voor in- en uitvoer op jaarbasis weer gestegen. De invoerprijzen stegen, als gevolg van de hoge olieprijsen, in 2004 meer dan de uitvoerprijzen. De prijsstijging voor investeringen daalde, mede als gevolg van de lage rente, tot 1,6 procent. De prijsstijging van de totale consumptie (van huishoudens en overheid) kwam ook uit op 1,6 procent.

4.2 Inflatie in vierde kwartaal gestegen

In 2004 bedroeg de inflatie in Nederland gemiddeld 1,2 procent. In 2003 kwam de inflatie uit op 2,1 procent. De inflatie lag in 2004 op het laagste niveau sinds 1989 (1,1 procent). De lage prijsstijgingen in 2004 waren vooral toe te schrijven aan de lage prijzen voor voedingsmiddelen en alcoholvrije dranken. Deze producten waren, mede als gevolg van de prijzenslag in de supermarkten, gemiddeld 3,5 procent goedkoper dan in 2003.

In het vierde kwartaal van 2004 bedroeg de inflatie 1,3 procent. Dat is 0,2 procentpunt hoger dan in het derde kwartaal. Vooral autobrandstoffen, verse groenten en fruit en kleding en schoeisel zijn in prijs gestegen. De inflatie is in het eerste kwartaal van 2005 verder opgelopen naar 1,7 procent. Dat kwam voor een groot deel door de fors hogere tarieven voor gas en elektriciteit in januari. Deze tariefverhogingen waren een gevolg van de hoge aardolieprijzen op de wereldmarkt in de tweede helft van 2004. De gemiddelde tarieven van gas stegen in januari met ruim 15,5 procent. Elektriciteit werd 8,0 procent duurder.

Het Nederlandse inflatiecijfer volgens de Europees geharmoniseerde norm (HICP) kwam in het vierde kwartaal uit op 1,4 procent. Voor de eurozone was dat 2,3 procent. In het eerste kwartaal van 2005 kwamen beide cijfers uit op respectievelijk 1,4 en 2,0 procent.

4.3 Prijzen industrie in vierde kwartaal gestegen

De afzetprijzen in de industrie lagen in 2004 gemiddeld 4,1 procent hoger dan in 2003. De prijzen van de in het binnenland afgezette producten stegen met 3,5 procent, terwijl de uitvoerprijzen gemiddeld 4,6 procent hoger lagen dan het jaar daarvoor. De ontwikkeling van de producentenprijzen werd afgelopen jaar sterk beïnvloed door de situatie op de oliemarkt. De onrust in Irak en Venezuela en het dreigende faillissement van een grote oliemaatschappij in Rusland hebben grote onzekerheid op de oliemarkt veroorzaakt. Daarnaast hebben het aantrekken van de wereldeconomie en de grote vraag uit landen als China en India voor stijgende olieprijsen gezorgd. Een vat North Sea Brent was in 2004 gemiddeld 33 procent duurder dan in 2003. Voor producten van de aardolie-industrie moest gemiddeld zo'n 19 procent meer betaald worden. De afzetprijsstijging van de industrie zou, wanneer de aardoliepro-

Staat 9
Prijzontwikkeling bruto binnenlands product naar componenten

	2004	2003				2004			
		I	II	III	IV	I	II	III	IV
% prijsverandering t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar									
Bruto binnenlands product	1,2	3,3	3,9	2,2	2,4	1,2	0,9	1,2	1,4
Bestedingen									
Consumptie	1,6	2,8	3,7	2,2	2,3	1,8	1,4	1,8	1,5
Investerings (incl. voorraden)	1,5	2,5	2,6	1,6	2,3	1,5	1,8	2,0	1,0
Uitvoeroverschot	-5,7	16,5	14,9	4,1	3,9	-8,1	-9,4	-7,2	2,1
Toegevoegde waarde									
Afzet	2,0	0,6	2,0	2,5	2,8
Verbruik	2,8	-0,1	3,3	3,9	4,0
Bedrijfstakken									
Goederenproducenten	0,0	5,2	4,2	2,7	2,8	-0,7	-0,7	-0,6	1,7
Producenten van commerciële diensten	1,2	1,4	2,7	1,9	1,1	1,1	0,7	1,6	1,3
Producenten van niet-commerciële diensten	2,6	4,4	5,8	3,2	4,2	4,2	2,2	1,9	2,1

ducten buiten beschouwing zouden zijn gelaten, zijn uitgekomen op nog geen 3 procent.

In het vierde kwartaal van 2004 werd de hoogste afzetprijstijging in de industrie gemeten sinds het vierde kwartaal 2000. De afzetprijzen van de Nederlandse industrie lagen ruim 7 procent hoger dan een jaar eerder.

De prijzen van de in de industrie gebruikte grondstoffen en halffabrikaten stegen in 2004 met gemiddeld 7 procent. Voor ingevoerde grond- en hulpstoffen moest 8,5 procent meer betaald worden. Grondstoffen en halffabrikaten afkomstig uit Nederland werden 5 procent duurder. Ook hier was de invloed van de olieprijs merkbaar.

Vergeleken met hetzelfde kwartaal in 2003 lagen de verbruiksprijzen in het vierde kwartaal van 2004 bijna 11 procent hoger. Voor ingevoerde verbruiksgoederen moest in het vierde kwartaal van 2004 gemiddeld ruim 13 procent meer betaald worden dan een jaar eerder. De in Nederland aangekochte grondstoffen en halffabrikaten stegen in dezelfde periode met 6,8 procent in prijs. In het vierde kwartaal is een vat North Sea Brent bijna 9 procent duurder geworden. Daarmee lag de prijs van ruwe aardolie in het vierde kwartaal ruim 50 procent hoger dan een jaar eerder.

Doordat de verbruiksprijzen van de industrie ook in het vierde kwartaal gemiddeld nog iets meer stegen dan de afzetprijzen, verslechterde de bedrijfstakruilvoet van de

industrie voor het zesde opeenvolgende kwartaal. Hierdoor is het overig inkomen onder druk komen te staan.

4.4 Cao-loonstijging minder dan één procent

De cao-lonen (per maand inclusief bijzondere beloningen) zijn in het vierde kwartaal met 0,9 procent gestegen ten opzichte van een jaar eerder. Door de loonmatiging loopt de cao-loonstijging terug vanaf begin 2002. Over heel 2001 bedroeg de stijging nog 4,3 procent.

Het cijfer over het vierde kwartaal is gebaseerd op 65 procent van alle cao's. Ongeveer acht van de tien werknemers valt onder een cao.

De contractuele loonkosten per maand stegen in het vierde kwartaal met 2,2 procent. Hiermee loopt ook de loonkostenstijging verder terug. Door verhoging van de werkgeverspremies voor pensioen, arbeidsongeschiktheid en werkloosheid, is de contractuele loonkostenstijging nog altijd hoger dan de cao-loonstijging.

De laagste cao-loonstijging kennen de overheid en de gesubsidieerde sector. Hier stegen de cao-lonen per maand inclusief bijzondere beloningen in het vierde kwartaal met respectievelijk 0,2 en 0,1 procent. Bij particuliere bedrijven stegen de cao-lonen in diezelfde periode met 1,3 procent.

5. Inkomen en arbeid

Het bescheiden herstel van de economie was niet voldoende om de werkgelegenheid te laten groeien. Het aantal banen van werknemers is in het vierde kwartaal van 2004 verder teruggelopen, al was de afname minder dan in het kwartaal ervoor. Positief was een groei van het aantal banen in de zakelijke dienstverlening, als gevolg van een toenemende vraag naar uitzendkrachten. Het aantal vacatures is verder toegenomen, al nam het stijgingstempo af. Het aantal werklozen is licht opgelopen.

Banenverlies verder afgevlakt

In het vierde kwartaal van 2004 was het aantal banen van werknemers 92 duizend lager dan in het vierde kwartaal van 2003. Dit is een daling van 1,2 procent. Omgerekend naar arbeidsjaren bedroeg het verlies aan werkgelegenheid 84 duizend, wat neerkomt op 1,5 procent. Zowel in banen als in arbeidsjaren was de afname kleiner dan in het derde kwartaal. De arbeidsproductiviteit groeide in 2004 fors door de afname van het arbeidsvolume en het gelijktijdige herstel van de productie.

Ten opzichte van een kwartaal eerder slonk het aantal banen in het vierde kwartaal met 15 duizend. Het aantal banen is vanaf begin 2003 aan het dalen. De grootste daling vond begin 2004 plaats. Toen waren er 35 duizend banen minder dan in het voorafgaande kwartaal. De werkgelegenheidsontwikkeling bestaat momenteel uit twee tegengestelde ontwikkelingen. Enerzijds vlt het banenverlies in het bedrijfsleven af, anderzijds is de banengroei in de niet-commerciële dienstverlening vrijwel tot stilstand gekomen.

Toename werkgelegenheid in zakelijke dienstverlening

Het aantal banen van werknemers in het bedrijfsleven lag in het vierde kwartaal 96 duizend lager dan een jaar eerder.

Voor het eerst in anderhalf jaar is het banenverlies daarmee beneden de 100 duizend gebleven. Het aantal banen in de zakelijke dienstverlening lag in het vierde kwartaal hoger dan een jaar eerder. Het herstel lijkt in deze bedrijfstak te beginnen. Het aantal banen steeg hier in een jaar tijd met 9 duizend. Ten opzichte van een kwartaal eerder groeide het aantal banen in de zakelijke dienstverlening met 11 duizend (gecorrigeerd voor seizoeninvloeden). In het derde kwartaal groeide het aantal banen al met 9 duizend. De groei is vooral te danken aan een toename van het aantal uitzendkrachten, vaak het eerste teken van herstellende werkgelegenheid.

Buiten de zakelijke dienstverlening is de werkgelegenheid gedaald. Het banenverlies bij de financiële instellingen is wel tot stilstand gekomen, maar in de industrie is het banenverlies nog altijd hoog. In het vierde kwartaal bedroeg de daling op jaarbasis 33 duizend; in het eerste kwartaal van 2004 bedroeg het banenverlies 38 duizend. De afname van het aantal banen in de meeste overige takken van het bedrijfsleven was vergelijkbaar met die in het derde kwartaal. In de handel is het aantal banen in een jaar tijd met 30 duizend gedaald, in de bouwnijverheid met 21 duizend.

In de niet-commerciële dienstverlening lag het aantal banen in het vierde kwartaal 4 duizend hoger dan een jaar eerder. Dit steekt schril af bij de enorme werkgelegenheidsdaling uit de periode 2001–2003. Vanaf 1987 nam de werkgelegenheid bijna elk kwartaal met meer dan 4 duizend banen toe. Het aantal banen bij het openbaar bestuur daalde in het vierde kwartaal van 2004 met 11 duizend ten opzichte van een jaar eerder.

Het banenverlies bij het openbaar bestuur loopt op. In het onderwijs kwam de groei van het aantal banen tot stilstand. De groei van de werkgelegenheid in de zorgsector is verder afgenomen. Het aantal banen groeide nog wel met 17 duizend.

Staat 10
Arbeidsvolume en beloning van werknemers naar bedrijfstakken

	Arbeidsvolume van werknemers						Beloning van werknemers					
	2004		2003		2004		2004		2003		2004	
	IV	I	II	III	IV	IV	I	II	III	IV		
<i>% mutaties t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar</i>												
BEDRIJFSTAKKEN (SBI 1993)												
Landbouw, bosbouw en visserij	-1,8	-3,0	-2,3	-1,1	-1,9	-1,8	0,5	1,7	1,5	0,1	0,1	0,6
Delfstoffenwinning	1,2	-2,1	0,4	1,8	1,4	1,3	2,9	3,5	4,1	3,3	1,5	2,7
Industrie	-3,7	-3,5	-3,9	-3,8	-3,7	-3,4	-1,4	-1,1	-1,2	-1,9	-1,7	-0,8
Energie- en waterleidingbedrijven	-2,1	-1,0	-1,4	-1,9	-2,2	-2,7	0,2	1,9	-2,0	0,2	1,4	0,9
Bouwnijverheid	-4,9	-4,8	-5,3	-4,8	-4,6	-4,9	-3,7	-3,6	-4,8	-3,9	-3,3	-2,9
Handel, horeca en reparatie	-2,3	-1,6	-2,2	-2,4	-2,4	-2,4	0,0	2,2	0,7	-0,7	0,0	0,2
Vervoer, opslag en communicatie	-2,2	-2,0	-2,1	-2,2	-2,1	-2,2	0,1	1,3	1,3	-0,5	0,1	-0,3
Financiële en zakelijke dienstverlening	-1,7	-3,1	-3,3	-2,7	-1,2	0,5	0,9	0,9	0,1	0,1	1,2	2,5
Overheid	-0,5	0,7	0,4	0,1	-0,9	-1,5	1,6	5,6	2,5	2,0	1,0	0,9
Zorg en overige dienstverlening	1,4	2,7	2,3	1,6	1,0	0,7	3,4	6,6	4,8	3,0	3,1	3,0
Totaal	-1,7	-1,5	-1,8	-1,8	-1,7	-1,5	0,5	2,1	0,8	0,1	0,4	0,9

Aantal vacatures verder gestegen

Aan het einde van het vierde kwartaal stonden er 128 duizend vacatures open. Dit waren er 26 duizend meer dan jaar eerder. Ten opzichte van het derde kwartaal 2004 steeg het aantal vacatures met 3 duizend. Het was het vijfde achtereenvolgende kwartaal waarin het aantal vacatures steeg. Wel is de stijging in voorbije kwartalen afgevlakt. Het aantal vacatures groeit in vrijwel alle bedrijfstakken, ook die binnen de niet-commerciële dienstverlening. Verreweg de grootste stijging vond plaats in de zakelijke dienstverlening. Hier waren 10 duizend vacatures meer dan een jaar eerder.

In het vierde kwartaal ontstonden 176 duizend vacatures. Dit waren er 24 duizend meer dan een jaar eerder. De groei van het aantal ontstane vacatures was iets lager dan in het voorafgaande kwartaal. In het vierde kwartaal werden 165 duizend vacatures vervuld. Dit waren er 26 meer dan een jaar eerder. De groei van het aantal ontstane vacatures was iets hoger dan in het voorafgaande kwartaal.

Werkloosheid licht gestegen

De werkloosheid is in het vierde kwartaal van 2004 verder opgelopen. Er waren 57 duizend werklozen meer dan een jaar eerder. Ten opzichte van het derde kwartaal was er een stijging van 29 duizend. In de periode mei–augustus daalde de werkloosheid korte tijd, maar in het najaar begon het aantal werklozen toch weer op te lopen. Cijfers over de eerste twee maanden van 2005 wijzen op een stabilisatie. In het vierde kwartaal was 6,3 procent van de beroepsbevolking werkloos.

Het aantal werkloze mannen is in het vierde kwartaal gestegen met 24 duizend ten opzichte van een jaar eerder. Deze toename is iets lager dan in het derde kwartaal. Het aantal werkloze vrouwen steeg in het vierde kwartaal met 33 duizend. Deze toename is juist iets hoger dan in het derde kwartaal. Onder mannen lag de werkloosheid in het vierde kwartaal op 5,6 procent, onder vrouwen op 7,3 procent.

De verdere stijging van de werkloosheid betrof mensen van alle leeftijdsgroepen. Het aantal werkloze jongeren (15–24 jaar) steeg in een jaar tijd met 23 duizend, het aantal werklozen van middelbare leeftijd (25–44 jaar) met 10 duizend, het aantal oudere werklozen met 24 duizend. Alleen onder ouderen was de stijging iets hoger dan in het derde kwartaal.

Loonkostenstijging verder afgevlakt

De loonkosten per arbeidsjaar stegen in het vierde kwartaal van 2004 met 2,4 procent ten opzichte van een jaar eerder. Over heel 2004 kwam de loonkostenstijging uit op 2,3 procent. Het groeitempo ligt een stuk lager dan enkele jaren geleden. In de periode 2000–2002 was de stijging jaarlijks meer dan 4 procent. De matiging van de loonkos-

tenstijging hangt sterk samen met de afvlakking van de cao-loonontwikkeling.

Forse groei netto-ondernemersinkomen

Het inkomen van ondernemers en zelfstandigen steeg in 2004 met bijna 8 procent vergeleken met 2003. Dit kwam mede door de sterk gestegen aardgasinkomsten. In het vierde kwartaal van 2004 lag de inkomensstijging (het netto exploitatieoverschot) een fractie lager op 7,2 procent.

De loonsom steeg in 2004 minder snel (+0,5 procent) dan het totale inkomen (+2,6 procent). Het aandeel van de loonsom in het BBP in 2004 nam daardoor iets af vergeleken met 2003. In het vierde kwartaal steeg de door werkgevers betaalde loonsom met 0,9 procent en het totale inkomen met 3,0 procent. De belangrijkste oorzaak van de lage loonsomgroei is de afgenomen spanning op de arbeidsmarkt. Verder speelt loonmatiging hierbij een rol. Hierdoor zijn in vele bedrijfstakken CAO's afgesloten met lagere loonstijgingen.

Verdeling BBP naar onderdelen in het 4e kwartaal van 2004

	Mld	t.o.v. 4e kw. 2003
Lonen, Salarissen en soc.lasten	59,0	+0,9%
Afschrijvingen	18,8	+3,4%
Belastingen en subsidies	14,2	+3,4%
Netto exploitatieoverschot	28,1	+7,2%
Totaal	120,1	+3,0%

Indirecte belastingen stijgen minder snel dan BBP

In het vierde kwartaal stegen de indirecte belastingen iets minder snel (2,8 procent) dan de waarde van het BBP (3,0 procent). Dit kwam vooral door een lage BTW-stijging bij de consumptieve bestedingen.

Primaire inkomenssaldo toegenomen

De uit het buitenland ontvangen dividenden, rente en andere primaire inkomens zijn in het vierde kwartaal fors gestegen (8,7 procent). De aan het buitenland betaalde primaire inkomens zijn sterk gestegen met 8,2 procent. Dit resulteert in een saldo van de primaire inkomens van 0,7 miljard euro, tegenover 0,6 miljard een jaar geleden.

Primaire inkomens in het 4e kwartaal van 2004

	Mld	t.o.v. 4e kw. 2003
Ontvangen	14,1	8,7%
Betaald	13,4	8,2%
Saldo	0,7	+0,1mld

Het primaire inkomen dat uit het buitenland wordt ontvangen of aan het buitenland wordt betaald bestaat voor de helft uit rente en voor een kwart uit dividenden. De rest wordt gevormd door lonen en andere inkomens. Door de geringe stijging van het primaire inkomenssaldo lag de

groei van het bruto nationaal inkomen (BNI) in het vierde kwartaal iets boven de groei van het BBP.

Forse verslechtering saldo secundaire inkomens

De uit het buitenland ontvangen secundaire inkomens zijn in het vierde kwartaal met ruim 6 procent gedaald. De betaalde secundaire inkomens stegen echter fors (+33,5 procent). Het saldo van de secundaire inkomens in het vierde kwartaal bedroeg –2,0 miljard. Door deze ontwikkeling was de groei van het beschikbaar nationaal inkomen met 2,3 procent flink lager dan de groei van het BNI.

Secundaire inkomens in het 4e kwartaal van 2004

	Mld	t.o.v. 4e kw. 2003
Ontvangen	1,2	–6,1%
Betaald	3,2	+33,5%
Saldo	–2,0	–0,9 mld

Besparingen nemen toe

Mede dankzij de sterke stijging van het netto-ondernemersinkomen en de trage groei in de consumptieve bestedingen, namen de bruto nationale besparingen (= beschikbaar nationaal inkomen inclusief afschrijvingen verminderd met de consumptieve bestedingen en de correctie pensioenvoorziening) in het vierde kwartaal toe met 4,9 procent (1,4 miljard) ten opzichte van het vierde kwartaal in 2003.

Investerings in het buitenland stijgen

Het totaal van de bruto investeringen (inclusief voorraden) steeg in het vierde kwartaal van 2004 met 4,8 procent vergeleken met 2003. Door de groei van de besparingen (4,9 procent), steeg het nationaal inkomenoverschot (het saldo van de Nederlandse investeringen en beleggingen in het buitenland) met 0,3 miljard euro in vergelijking met het vierde kwartaal van 2003 tot 5,4 miljard.

6. Internationaal

Het jaar 2004 werd gekenmerkt door een gematigd herstel van de Europese economie. De BBP-groei lag hoger dan in de voorgaande jaren, maar het groeitempo bleef nog steeds achter bij de VS en Japan. De aantrekkende economische groei kwam met name op het conto van de sterk gestegen export. De inflatie en werkloosheid lagen voor de EU in 2004 ongeveer op hetzelfde niveau als een jaar eerder.

Europese economie: 2004 redelijk jaar

De Europese economie heeft zich in 2004 redelijk hersteld van de voorgaande twee mindere jaren. De volumegroei van het bruto binnenlands product van de EU-25 kwam in 2004 uit op 2,3 procent. Dit is flink hoger dan de 0,9 procent groei van de Europese economie in 2003. In het tweede deel van 2004 viel het groeitempo echter weer wat terug. De economische groei van de EU-25 kwam uit op 2,1 procent, tegenover 2,6 procent in het eerste halfjaar.

Ook in Duitsland en Nederland ging het in 2004 duidelijk beter dan in het recessiejaar 2003. De Duitse economie groeide met 1,6 procent, na een lichte krimp in 2003. In het vierde kwartaal bedroeg de BBP-groei 1,5 procent, vrijwel gelijk aan de groei van de eerste drie kwartalen. In Nederland kromp het BBP in 2003 met 0,9 procent, de twee na grootste daling sinds de tweede wereldoorlog. In 2004 herstelde de Nederlandse economie zich hiervan echter redelijk, met een groei van 1,4 procent. De economische groei versnelde in de loop van het jaar licht, van 1,2 procent in het eerste kwartaal tot 1,6 procent in het vierde.

Aanhoudend forse groei VS

In 2004 waren de VS, Japan en China de trekkers van de wereldeconomie. Vooral Amerika heeft economisch een

zeer goed jaar achter de rug. De BBP-groei kwam uit op 4,4 procent, bijna anderhalf procent hoger dan een jaar eerder. In de loop van het jaar nam het groeitempo echter wel iets af, van 5 procent in het eerste kwartaal tot 3,9 procent in het vierde. Een veel grotere groeivertraging vertoonde Japan in de loop van 2004. Het eerste kwartaal van 2004 groeide de Japanse economie nog met 4,1 procent, in het vierde kwartaal was dit nog minder dan één procent. Door het sterke eerste halfjaar kwam de jaargroei nog wel uit op 2,7 procent, ongeveer het dubbele van de groei in 2003.

Europese export: aanhoudende groei

Voor de Europese export was 2004 een goed jaar. Na de twee magere jaren 2002 en 2003, met een groei van respectievelijk 1,9 en 0,9 procent, groeide de export in 2004 met ruim 6 procent. Zowel in de eerste als in de tweede helft groeide de uitvoer met ruim 6 procent.

Eén van de motoren achter de forse groei van de Europese export was Duitsland. De Duitse export groeide in 2004 met maar liefst 8,6 procent, tegenover 1,8 procent een jaar eerder. Vooral in het tweede kwartaal groeide de export fors, met maar liefst 13 procent. In de tweede helft van 2004 bleef het groeitempo van de Duitse export met 7,6 procent op een hoog peil.

Ook Nederland heeft in 2004 duidelijk kunnen profiteren van het aantrekken van de Europese export. Na een nul-groei in 2003 groeide de Nederlandse uitvoer in 2004 met maar liefst 8,3 procent. Opvallend hierbij is dat de export-groei in de loop van het jaar steeds verder versnelde, van 3,9 procent in het eerste kwartaal tot 8,4 procent in het vierde. Verder lag de exportgroei van Nederland in 2004 voor het eerst sinds 1998 hoger dan het Europees gemiddelde.

Staat 11
Internationale economische gegevens: Vierde kwartaal 2004

	Nederland	Duitsland	EU-25	Verenigde Staten ¹⁾	Japan
% mutatie t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar					
Bruto binnenlands product (marktprijzen)	1,6	1,5	1,9	3,9	0,8
Consumptie door huishoudens incl. IZWh	0,2	0,3	1,4	3,7	0,3
Consumptie door de overheid	-0,4	0,0	0,5	1,5	3,1
Bruto investeringen in vaste activa	3,0	-0,2	2,0	8,0	-1,6
Export van goederen en diensten	8,4	8,7	6,4	5,7	10,4
Import van goederen en diensten	7,8	7,4	7,0	9,8	10,3
%					
HICP ²⁾	1,4	2,0	2,2	3,3	0,5
Werkloosheidsgraad ³⁾	4,7	10,0	8,9	5,3	4,5

Bron: Eurostat, OESO, CBS.

¹⁾ Seizoengecorrigeerde cijfers.

²⁾ Voor VS en Japan is CPI gebruikt.

³⁾ Als percentage van de beroepsbevolking, OESO definitie.

Sterke groei export VS en Japan

De Amerikaanse export is in 2004 fors gegroeid, met 8,5 procent. De lage koers van de dollar heeft hier aan bijgedragen. De forse exportgroei betekent een grote verbetering ten opzichte van 2003 toen de export met 1,9 procent groeide. In 2001 en 2002 daalde het exportvolume van de VS zelfs. Vooral in het tweede en derde kwartaal van 2004 groeide de Amerikaanse export sterk, met respectievelijk 10,8 en 9,4 procent. In het vierde kwartaal was de groei met 5,7 procent wat minder groot.

Nog fors was de exportgroei van Japan in 2004. Over het gehele jaar bedroeg de groei 14,3 procent, tegenover 9,1 procent in 2003. De sterke stijging van de export wordt onder andere veroorzaakt door aanhoudende vraag uit het verre oosten (vooral China) en de VS. Overigens was de groei in het vierde kwartaal met 10,4 procent een stuk lager dan in de eerste drie kwartalen van 2004. Dit is één van de redenen voor de afgenomen BBP-groei in het vierde kwartaal van 2004.

Gematigde groei investeringen EU-25

Na twee jaren van daling groeiden de investeringen van de EU-25 in 2004 weer, en wel met 2,3 procent. De gematigde groei van de investeringen in vaste activa in de Europese Unie past goed in het beeld van de economische ontwikkeling van dit moment.

In Duitsland daalden, ondanks het voorzichtige economische herstel, de investeringen voor het vierde jaar op rij. Wel nam de daling van het investeringsvolume af van 6,4 procent in 2002 tot 0,9 procent in 2004. Ook in het vierde kwartaal was het investeringsvolume in Duitsland lager dan een jaar eerder, zij het marginaal (0,2 procent). In Nederland zijn de investeringen in 2004 met 2,5 procent gegroeid, na drie jaren van daling. Een groot deel van deze stijging werd gerealiseerd in het eerste en vierde kwartaal, toen de investeringen met respectievelijk 4,6 en 3,0 procent groeiden.

Investeringen VS fors omhoog

De aanhoudend hoge economische groei zorgt in de VS voor vraag naar extra productiecapaciteit, waardoor nieuwe investeringen nodig zijn. In 2004 groeide het investeringsvolume in de VS met 9 procent, het dubbele van een jaar eerder. In de eerste helft van 2004 bedroeg de groei 10 procent, in de tweede helft lag deze met 8 procent iets lager. Ondanks de explosief gestegen export was de investeringsgroei van Japan in 2004, met 1,6 procent, relatief laag. Waarschijnlijk kon aan de hogere vraag worden voldaan door de bezettingsgraad te verhogen, zodat er weinig extra investeringen nodig waren. In de loop van 2004 liep de groei steeds verder terug en in het vierde kwartaal kromp het investeringsvolume zelfs met 1,6 procent.

Stabiele groei huishoudensconsumptie EU-25

De consumptiegroei van huishoudens in de EU-25 ligt al sinds eind 2000 tussen de één en twee procent. Deze

gematigde groei past in het algemene economische beeld van de EU-25 in deze periode. In 2004 groeide de particuliere consumptie van de EU-25 met 1,7 procent, iets meer dan in 2002 en 2003.

In Nederland en Duitsland zijn de consumenten nog steeds terughoudend in hun bestedingsgedrag. De huishoudensconsumptie in Duitsland daalde in 2004 0,4 procent. Vanaf 2001 is de Duitse huishoudensconsumptie op jaarbasis niet meer gegroeid. Overigens verbeterde de situatie in het vierde kwartaal wel enigszins. De huishoudensconsumptie groeide met 0,3 procent, na vijf kwartalen van daling. Nederland deed het in 2004 iets beter (zowel ten opzichte van Duitsland als ten opzichte van 2003) met een groei van 0,3 procent. Deze lichte groei was vrij gelijkmatig over het jaar verdeeld, alleen in het derde kwartaal was de groei met 0,7 procent iets hoger.

De huishoudensconsumptie is voor de Amerikaanse economie relatief heel belangrijk. Het aandeel van de huishoudensconsumptie in de totale economie is in de VS (bijna 70 procent) flink hoger dan in de EU-25 en in Nederland. In 2004 groeide de huishoudensconsumptie in de VS fors, met 3,8 procent.

In Japan leidde de verbeterende economische situatie in 2004 tot een stijging van de huishoudensconsumptie. Na jaren van economische malaise was het vertrouwen in de Japanse economie wat groter. In 2004 gaf de Japanse consument weer meer uit. De groei van 1,5 procent was de hoogste sinds 1996. Het grootste deel van de groei werd in de eerste drie kwartalen gerealiseerd, in het vierde kwartaal zakte de groei terug naar 0,3 procent.

Groei overheidsconsumptie EU-25 stabiel

De groei van de overheidsconsumptie van de EU-25 ligt vanaf 2000 rond de 2 procent. Alleen 2002 was, met een groei van ruim 3 procent, een positieve uitschieter. Wanneer we naar de ontwikkeling binnen het jaar kijken, valt op dat de groei van de overheidsconsumptie in de loop van het jaar duidelijk is afgenomen. In de eerste helft van 2004 bedroeg de groei nog 2,7 procent, in het laatste kwartaal was dit nog maar 0,5 procent.

In Nederland en Duitsland bleef in 2004 de groei van de overheidsconsumptie duidelijk achter bij het EU-gemiddelde. Beide landen overschreden in 2003 de EMU-tekortnorm. Inmiddels zijn er verschillende maatregelen genomen om de uitgaven van de overheid terug te dringen. Dit heeft een drukkend effect op de ontwikkeling van de overheidsconsumptie. In Duitsland groeide de overheidsconsumptie over het hele jaar nog wel licht met 0,4 procent. In het vierde kwartaal was er echter sprake van een nulgroei. In Nederland kwam de overheidsconsumptie over heel 2004 0,4 procent lager uit dan een jaar eerder. Ook in het vierde kwartaal bedroeg de daling 0,4 procent, tegenover een stijging van 0,3 procent in het derde kwartaal.

In de VS is het groeitempo van de overheidsconsumptie de afgelopen jaren wat afgenomen. In 2002 groeiden de consumptieve bestedingen van de Amerikaanse overheid nog

met 4 procent, in 2004 was dit teruggezaakt tot een kleine 2 procent. Het oplopende begrotingstekort beperkt de ruimte voor extra bestedingen.

Japan kende gedurende een aantal jaren een sterke stijgende overheidsconsumptie. In 2003 zakte de groei echter terug tot 1,2 procent. In 2004 is het groeitempo weer opgelopen tot 2,7 procent, vrijwel gelijk aan de groei in 2002.

Inflatie EU-25 stabiel

De inflatie in de Europese Unie is sinds 2001 stabiel rond de 2 procent. In 2004 bedroeg de Europese geldontwaarding 2,0 procent. In Duitsland kwam de inflatie in 2004 uit op 1,7 procent, tegenover 1,1 procent een jaar eerder. In de loop van het jaar liep de Duitse inflatie langzaam op tot 2,0 procent in het vierde kwartaal.

In Nederland is stijging van de Europees geharmoniseerde consumentenprijsindex (HICP) vanaf 2001 fors teruggelopen. De geldontwaarding in Nederland bedroeg in 2001 nog meer dan 5 procent, in 2004 was dit nog maar 1,4 procent. De gemiddelde inflatie van Nederland lag in 2004 voor het eerst sinds jaren onder het Europees gemiddelde. In het vierde kwartaal lag de inflatie in Nederland met 1,4 procent bijna één procent onder het gemiddelde van de EU-25. De ontwikkeling van de HICP was in 2004 0,2 procent hoger dan het consumentenprijsindexcijfer (CPI) voor Nederland. Het verschil tussen de beide indices heeft onder andere te maken met de verschillende behandeling van consumptiegebonden belastingen, woonlasten en gezondheidszorg.

In de Verenigde Staten liep de inflatie in 2004 op tot 2,7 procent, een half procent hoger dan in 2003. In het vierde kwartaal zette de stijging van de inflatie door en kwam uit op 3,3 procent. Japan kampte de afgelopen jaren (sinds 1998) met deflatie. In 2004 kwam hieraan een einde. De consumentenprijzen waren gemiddeld even

hoog als een jaar eerder. In het vierde kwartaal was er in Japan voor het eerst weer sprake van inflatie. De geldontwaarding bedroeg in de laatste drie maanden van 2004 een half procent.

Europese werkloosheid stabiel

De werkloosheid in de EU-25 (volgens de internationaal gehanteerde ILO-definitie) was in 2004 vrijwel gelijk aan het voorafgaande jaar. De Europese werkloosheid ligt echter nog steeds aanzienlijk hoger dan in de VS en Japan. Binnen de EU blijft Duitsland het slecht doen. In 2004 steeg de werkloosheid tot 9,5 procent. In het vierde kwartaal was zelfs 10 procent van de Duitse beroepsbevolking werkloos.

Vergeleken met Duitsland ligt het werkloosheidspercentage van Nederland (volgens de ILO-definitie) ongeveer de helft lager. Wel liep de Nederlandse werkloosheid in 2004 fors op tot 4,7 procent, tegenover 3,8 procent in 2003. De laatste kwartalen lijkt de snelle stijging van de werkloosheid tot staan gebracht. In het derde en vierde kwartaal lag het werkloosheidspercentage van Nederland op 4,7 procent. Internationaal gezien is dat nog steeds laag, maar het verschil is de afgelopen tijd snel kleiner geworden.

Werkloosheid VS en Japan daalt

De Amerikaanse arbeidsmarkt heeft in 2004 geprofiteerd van de gunstige economische ontwikkeling in de VS. De werkloosheid daalde met 0,5 procentpunt tot 5,5 procent van de beroepsbevolking. In de loop van het jaar nam de werkloosheid steeds verder af tot 5,3 procent in het vierde kwartaal. Ook de Japanse economie deed het in 2004 in dit opzicht goed. De werkloosheid in liep in 2004 terug tot 4,7 procent, ruim een half procent minder dan een jaar eerder. Ondanks de teruglopende economische groei in de tweede helft van het jaar daalde in het vierde kwartaal de werkloosheid in Japan met 0,3 procent tot 4,5 procent.

Artikelen

Belastingopbrengst gestegen in 2004

Laurens Cazander

De opbrengst van belastingen voor de Nederlandse overheid bedroeg 114 miljard euro in 2004. Dit was drie procent meer dan in 2003. Hiervan was 106 miljard euro bestemd voor de rijksoverheid. De overige 8 miljard bestond voornamelijk uit de belastingen van de gemeenten en de waterschappen. De belastingopbrengst voor de EU bedroeg bijna 3 miljard euro. De belastingen op productie en invoer (vooral BTW) stegen vorig jaar met zes procent. Hier vertoonde de opbrengst van accijnzen een bovengemiddelde toename. De belastingen op inkomen en vermogen stegen in 2004 met slechts één procent. In deze categorie daalde de loonbelasting voor het tweede jaar op rij. De vennootschapsbelasting vertoonde na een paar magere jaren een herstel.

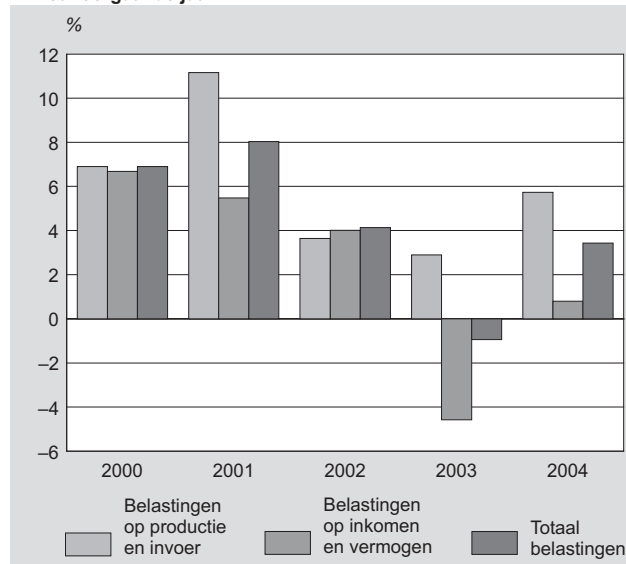
Belastingopbrengst in 2004 gestegen

Het totaal van de belastingopbrengsten voor de Nederlandse overheid in 2004 bedroeg 114 miljard euro. Dit betekent een stijging van drie procent ten opzichte van 2003. Deze toename volgde op een jaar met een daling van de belastingopbrengst met 1 procent. In 2003 waren de belastinginkomsten ruimschoots lager dan de begrote bedragen. Vooral bij de belastingen op inkomen en vermogen waren er toen grote tegenvallers. De vennootschapsbelasting daalde met liefst 2 miljard euro. De combinatie van lagere belastinginkomsten en een voortgaande stijging van de uitgaven leidde in 2003 tot een tegenvallend vorderingensaldo van inkomsten en uitgaven. Voor de overheid zijn de belastingen verreweg de belangrijkste bron van inkomsten. Het tekort van de overheid overschreed in 2003 dan ook de Europese norm van drie procent van het BBP (bruto binnenlands product).

In 2004 was de ontwikkeling van de belastingopbrengst wel ongeveer zoals was begroot. Relatief kleine tegenvallers bij enkele belastingsoorten werden gecompenseerd door meevallers bij andere belastingen.

Bij de kwartaalrapportages aan de Europese Unie (EU) worden drie categorieën van belastingen onderscheiden: belastingen op productie en invoer, belastingen op inkomen en vermogen en vermogensheffingen. De belastingen op productie en invoer worden opgelegd bij de productie of invoer van goederen en diensten en zijn verschuldigd ongeacht het bedrijfsresultaat. De opbrengst bedroeg in 2004 61 miljard euro. Dit betekende een stijging van zes procent ten opzichte van 2003. Binnen deze grootste inkomstencategorie vertoonden alle onderscheiden belastingsoorten een toename.

1. Belastingopbrengst voor de Nederlandse overheid, mutaties t.o.v. het voorgaande jaar

De belastingen op inkomen en vermogen hebben bij bedrijven de winst en bij huishoudens de inkomsten en vermogens als grondslag. Deze belastingsoort was in 2004 goed voor een opbrengst van 51 miljard euro. Dit was nauwelijks hoger dan in 2003 en ruim lager dan in 2002.

Vermogensheffingen zijn verplichte, niet-periodieke betalingen aan de overheid in verband met overdracht van vermogens tussen belastingplichtigen. De opbrengst in 2004 bedroeg anderhalf miljard euro. Het aandeel van deze inkomstencategorie in het totaal was hiermee slechts één procent. De soms grote fluctuaties in de opbrengsten hebben daarom weinig invloed op het totaal van de belastingopbrengsten.

De belangrijkste belastingsoorten

Voor de vijf grootste belastingsoorten zal de recente ontwikkeling kort worden toegelicht. De ontvangsten voor de overheid uit omzetbelasting, loonbelasting, vennootschapsbelasting, accijnzen en belastingen van rechtsverkeer bedroegen in 2004 ruim 91 miljard euro. Deze rijksoverheidsbelastingen hadden hiermee een aandeel van tachtig procent in het totaal van belastingen voor de Nederlandse overheid.

Omzetbelasting (BTW)

De omzetbelasting voor de rijksoverheid bedroeg in 2004 35 miljard euro. Dit betekende een stijging van vijf procent ten opzichte van 2003. Het aandeel van de omzetbelasting in het totaal van rijksbelastingen is hiermee opnieuw gestegen. De toename bij de BTW is de laatste jaren steeds

Tabel 1
Belastingopbrengst voor de Nederlandse overheid

	2002	2003	2004	2003				2004			
				I	II	III	IV	I	II	III	IV
<i>mln euro</i>											
Belastingen op productie en invoer	56 228	57 852	61 167	13 791	13 821	13 906	16 334	14 268	15 276	14 413	17 210
Belastingen op inkomen en vermogen	53 256	50 817	51 225	11 032	13 424	10 892	15 469	10 751	14 214	11 796	14 464
Vermogensheffingen	1 696	1 461	1 515	310	381	365	405	286	384	342	504
Totaal van belastingen voor Nederlandse overheid	111 180	110 130	113 907	25 133	27 626	25 163	32 208	25 305	29 874	26 551	32 177
<i>% mutaties t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar</i>											
Belastingen op productie en invoer	4	3	6	3	-2	4	6	3	11	4	5
Belastingen op inkomen en vermogen	4	-5	1	-1	-9	-8	0	-3	6	8	-6
Vermogensheffingen	29	-14	4	-2	-22	-15	-12	-8	1	-6	24
Totaal van belastingen voor Nederlandse overheid	4	-1	3	2	-6	-2	2	1	8	6	0

hoger dan die van de totale rijksbelastingen. Vooral in 2001 vertoonde de omzetbelasting een sterke stijging. Dit werd veroorzaakt door de verhoging van het algemene tarief van 17,5 naar 19 procent.

De hier vermelde omzetbelasting is exclusief het gedeelte dat moet worden afgedragen aan de EU. In 2004 bedroeg de BTW-afdracht 0,7 miljard euro. Deze afdracht is voor het vierde jaar op rij gedaald. Het belang van de omzetbelasting in de financiering van de EU wordt geleidelijk teruggebracht. Daarvoor in de plaats krijgt de BNP-afdracht (bruto nationaal product) een zwaarder gewicht. In 2001 bedroeg de Nederlandse omzetbelasting voor de EU nog ruim 2 miljard euro. Bij een analyse van de omzetbelasting is het daarom essentieel te weten of de bedragen inclusief of exclusief de afdracht aan de EU zijn, met andere woorden: gaat het vanuit de rijksoverheid gezien om een bruto of een netto bedrag? De bruto opbrengst was vorig jaar 36 miljard euro, drie procent meer dan in 2003.

Loonbelasting

In het afgelopen jaar bedroeg de loonbelasting ruim 27 miljard euro. Vergeleken met 2003 was er sprake van een daling van vijf procent. De lagere opbrengst bij de loonbelasting is ongeveer zoals begroot. De gematigde loonontwikkeling, de stijgende pensioenpremies en de dalende werkgelegenheid hebben de afgelopen twee jaar de ontvangsten van deze belastingsoort neerwaarts beïnvloed. De loonbelasting kent een sterke samenhang met de inkomstenbelasting. De (meestal) maandelijkse loonbelasting bij werknemers is te zien als een voorheffing van de latere, jaarlijkse inkomstenbelasting. De opbrengst bij de inkomstenbelasting is dan het resultaat van naheffingen en teruggaven op al periodiek betaalde belastingen. Het uiteindelijke jaarsaldo van de inkomstenbelasting is daarom relatief gering. In het tweede kwartaal is deze, vanwege een piek in terugbetalingen, gewoonlijk negatief. De som van loonbelasting en inkomstenbelasting was vorig jaar zes procent lager dan in 2003.

Vennootschapsbelasting

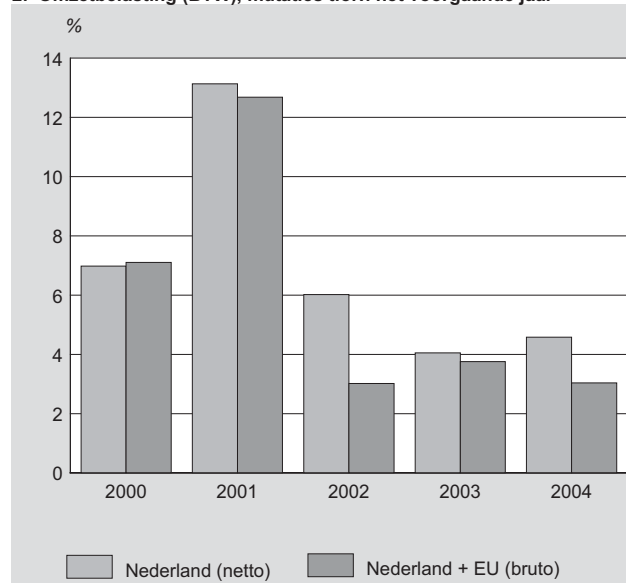
Deze belasting op bedrijfswinsten vertoonde in 2004 na twee zeer magere jaren weer een positieve ontwikkeling. De opbrengst kwam vorig jaar uit op 15 miljard euro. Dit

was twaalf procent meer dan in 2003, maar nog altijd drie procent lager dan in 2002. De kasontvangst van 2003 werd enigszins gedrukt door een zware tegenvaller (1,5 miljard) over eerdere transactie jaren. Verrekening van eerdere bedrijfsverliezen en gerechtelijke uitspraken speelden hier een rol. In hoeverre de inkomsten van 2004 beïnvloed zijn door voorgaande jaren is nog niet bekend. Dit betekent dat niet zonder meer kan worden geconcludeerd dat de winstgevendheid van het bedrijfsleven vorig jaar is verbeterd. Vanaf 2005 worden de tarieven van de vennootschapsbelasting geleidelijk verlaagd. De gedachte hierbij is dat de huidige Nederlandse tarieven in vergelijking met andere landen van de EU aan de hoge kant zijn. Een belastingverlaging op bedrijfswinsten kan bijdragen aan een aantrekkelijker (fiscaal) vestigingsklimaat voor buitenlandse ondernemingen.

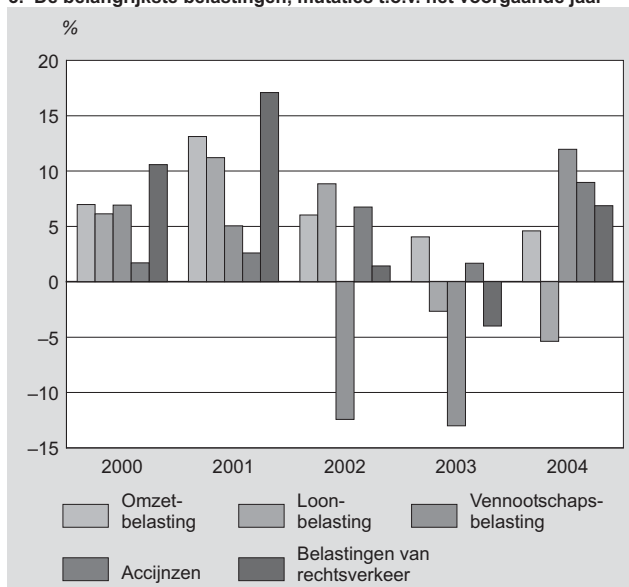
Accijnzen

De diverse accijnzen waren in 2004 goed voor ruim 9 miljard euro. De stijging ten opzichte van 2003 was negen procent. Deze toename deed zich vooral voor bij lichte olie

2. Omzetbelasting (BTW), mutaties t.o.v. het voorgaande jaar

3. De belangrijkste belastingen, mutaties t.o.v. het voorgaande jaar

en tabak. Vanwege fiscale maatregelen brachten de accijnzen op deze producten duidelijk meer geld in de schatkist. Bij de lichte olie werd een eerdere accijnsverlaging om de keuze voor laagzwavelige benzine te stimuleren ongedaan gemaakt. De accijns op tabaksartikelen werd per 1 februari flink verhoogd. Ondanks een dalende consumptie van sigaretten en shag steeg de opbrengst van de tabaksaccijns vorig jaar met elf procent, tot een bedrag van bijna 2 miljard euro. De accijns op benzine had

het afgelopen jaar eenzelfde groeivoet als de tabaksaccijns en realiseerde een opbrengst van iets minder dan 4 miljard euro.

Belastingen van rechtsverkeer

De opbrengst bij de belastingen van rechtsverkeer vertoonde in 2004, na een daling in 2003, weer een toename. Hiervan is de overdrachtsbelasting met een aandeel van circa tachtig procent verreweg de belangrijkste component. Deze belasting bracht in 2004 bijna 4 miljard euro op. De assurantiebelasting en de kapitaalbelasting waren samen goed voor 1 miljard euro.

De recente stijging van de belastingen van rechtsverkeer blijft nog ruim achter bij de groeicijfers in 2000 en 2001. In die jaren vertoonde de markt voor koopwoningen forse prijsstijgingen en een toenemend aantal transacties.

Samenstelling belastingcijfers

De kwartaalcijfers over de belastingopbrengsten worden samengesteld om te kunnen voldoen aan de bij verordening vastgestelde behoefte van de EU aan korte termijn informatie betreffende de overheidsfinanciën. Bij de samenstelling van de cijfers zijn de voorschriften van het Europees Stelsel van Rekeningen (ESR) het uitgangspunt. De belastingopbrengsten die toekomen aan de EU (een deel van de BTW, de invoerrechten en landbouwheffingen) worden niet tot de belastingen voor de Nederlandse overheid gerekend maar tot de belastingen voor de EU. De

Tabel 2
Belastingopbrengst voor het Rijk

	2002	2003	2004	2003				2004			
				I	II	III	IV	I	II	III	IV
<i>mln euro</i>											
Omzetbelasting (netto voor het Rijk)	32 252	33 558	35 098	7 721	7 918	7 769	10 150	7 480	8 935	8 102	10 582
Accijnzen	8 446	8 586	9 358	2 011	2 085	2 214	2 276	2 317	2 246	2 304	2 491
Belastingen van rechtsverkeer	4 641	4 456	4 762	1 120	1 073	1 078	1 186	1 233	1 151	1 113	1 266
Belastingen op een milieugrondslag	2 953	3 081	3 278	760	682	799	839	836	824	779	839
Belasting op personenauto's en motorrijwielen	2 741	2 874	3 003	893	757	757	468	985	760	740	518
Overige belastingen op productie en invoer	1 441	1 354	1 366	300	319	302	433	342	285	301	438
Belastingen op productie en invoer	52 474	53 908	56 864	12 804	12 834	12 919	15 352	13 193	14 200	13 338	16 134
Loonbelasting	29 577	28 790	27 244	6 262	8 323	6 252	7 952	6 379	8 223	6 109	6 533
Inkomstenbelasting	-75	378	109	104	-876	-313	1 462	58	-521	48	524
Vennootschapsbelasting	15 394	13 392	14 994	3 031	3 174	3 166	4 021	2 598	3 647	3 544	5 206
Dividendbelasting	3 490	3 128	3 388	396	1 496	517	720	233	1 594	785	776
Overige belastingen op inkomen en vermogen	1 799	1 822	1 901	412	480	442	487	585	373	414	528
Belastingen op inkomen en vermogen	50 185	47 509	47 636	10 205	12 597	10 065	14 642	9 853	13 317	10 898	13 567
Vermogensheffingen (successierechten)	1 695	1 460	1 512	310	382	365	404	285	383	341	503
Totaal van belastingen voor het Rijk	104 353	102 878	106 011	23 318	25 813	23 349	30 397	23 331	27 900	24 577	30 204
<i>% mutaties t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar</i>											
Omzetbelasting (netto voor het Rijk)	6	4	5	8	2	0	6	-3	13	4	4
Loonbelasting	9	-3	-5	0	-2	-4	-3	2	-1	-2	-18
Vennootschapsbelasting	-12	-13	12	4	-21	-6	-21	-14	15	12	29
Accijnzen	7	2	9	7	-6	7	0	15	8	4	9
Belastingen van rechtsverkeer	1	-4	7	-5	-7	0	-4	10	7	3	7
Totaal van belastingen voor het Rijk	4	-1	3	1	-7	-3	2	3	11	3	-1

rijksoverheid is tegen vergoeding slechts ontvanger van deze belastingen.

De Nederlandse belastingcijfers tot en met 2003 zijn aangepast aan de jaarcijfers uit de Nationale Rekeningen (tabel 1). De Nederlandse belastingcijfers worden in hoge mate bepaald door de rijksbelastingen (tabel 2). Er zijn tijdreeksen beschikbaar die lopen vanaf het eerste kwartaal van 1991.

De belastingopbrengst van de rijksoverheid is afhankelijk van macro-economische variabelen als productie, inkomen, bedrijfsresultaat en consumptie. Dit heeft te maken met het feit dat de meeste rijksbelastingen transacties als grondslag hebben. De belastingen van de overige over-

heden zijn veel minder gevoelig voor conjuncturele ontwikkelingen. Het zijn vrijwel allemaal belastingen die het tijdsverloop als grondslag hanteren. Voorbeelden hiervan zijn de onroerende zaakbelasting voor de gemeenten en de ingezetenenomslag bij de waterschappen.

De kwartaalcijfers over de belastingen voor de rijksoverheid zijn gebaseerd op waarneming van tussentijdse realisatiebedragen. Om cijfers voor heel Nederland te berekenen wordt de belastingopbrengst van de andere overheden geraamd op grond van begrotingsbedragen. Deze andere overheden zijn: de gemeenten, de provincies, de waterschappen, de publiekrechtelijke bedrijfsorganen en de Kamers van Koophandel.

Bijstellingen ramingen economische groei CBS

Gert-Jan van Steeg

De afgelopen jaren hebben de bijstellingen van de economische groeiramingen van het CBS veel vragen in de economische wereld en daarbuiten opgeroepen. Ook in de media werd aandacht besteed aan de bijstellingen.

Inleiding

Het CBS raamt de economische groei over een bepaalde periode meerdere keren per jaar. De definitieve raming is twee en een half jaar na het verslagjaar. Nieuwe ramingen betekenen meestal bijstellingen van de eerdere cijfers. Deze bijstellingen leiden nog al eens tot kritische vragen van gebruikers. Als de economische groei voor een bepaalde periode wordt aangepast, kan dat belangrijke gevolgen hebben. Enkele voorbeelden:

- Economisch beleid, gebaseerd op oude cijfers, moet soms worden bijgesteld.
- CPB-prognoses over toekomstige economische ontwikkelingen, berekend op basis van eerdere ramingen, kunnen achterhaald blijken. Recentelijk nog voerde het CPB een onderzoek uit naar de trefzekerheid van haar eigen voorspellingen¹⁾. Als een mogelijke bron van voorspelfouten werden de bijstellingen van CBS-cijfers, die een belangrijke bron vormen voor de CPB-ramingen, genoemd.
- Het algemeen economisch beeld bij het publiek kan veranderen. In de afgelopen jaren van laagconjunctuur, met als dieptepunt de recessie in 2003, riepen bijstellingen van de ramingen van de economische groei veel vragen op. Zo kwam het een aantal keren voor dat enkel door de bijstellingen een recessie kon ontstaan of verdwijnen.

Meestal zijn bijstellingen van de Nationale rekeningen-cijfers het gevolg van het beschikbaar komen van nieuwe of meer gedetailleerde data. Daarnaast kunnen schattingen in de loop van de tijd vervangen worden door waargenomen data. Een derde bron van bijstellingen is het systeem waarmee data in de nationale rekeningen worden ingepast (nieuwe informatie over een bepaald onderdeel van de Nationale rekeningen kan van invloed zijn op andere onderdelen waarvoor geen nieuwe informatie beschikbaar is).

In dit artikel zijn, naar aanleiding van een onderzoek naar de bijstellingen voor het jaar 2001²⁾, de volgende vragen aan de orde:

- Hoe groot zijn de bijstellingen van de opeenvolgende ramingen van de Nationale rekeningen, en daarmee van de groei van het bruto binnenlands product (BBP)³⁾, eigenlijk? Hoe groot zijn de bijstellingen in vergelijking met andere jaren en met andere landen?
- Welke delen van het BBP ondergaan de grootste bijstellingen en wat zijn de algemene oorzaken?
- Wat doet het CBS om de kans op grote bijstellingen te verkleinen?

Overzicht van de verschillende ramingen

Om deze vragen te kunnen beantwoorden volgt eerst in het kort een overzicht van de opeenvolgende ramingen van de kwartaalrekeningen en Nationale rekeningen (tussen haakjes steeds de ramingen die in het onderzoek meegenomen zijn). Tabel 1 en figuur 1 geven een overzicht van alle ramingen over een bepaald verslagjaar.

De eerste keer dat de economische groei voor een kwartaal geraamd wordt, is bij de zogenaamde flashraming (*Flash*), ongeveer 45 dagen na afloop van het verslagkwartaal. Naar aanleiding hiervan brengt het CBS een persbericht uit.

Na 90 dagen (bij de volgende raming) volgt een tweede persbericht over hetzelfde kwartaal: de zogenaamde reguliere kwartaalraming (*RKR*).

De eerste raming voor de economische groei voor een heel jaar is op het moment dat de flashraming van het vierde kwartaal uitkomt (dan kan namelijk een gewogen gemiddelde van de vier kwartaalramingen gemaakt worden).

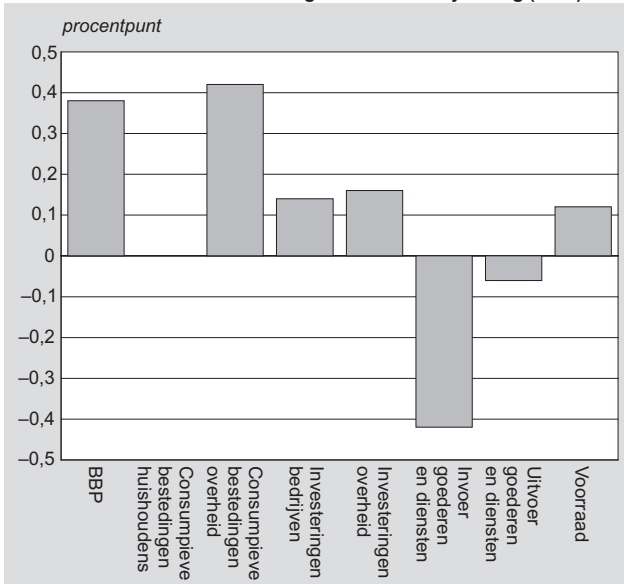
De tweede jaarraming (*JRKR*) valt samen met de reguliere raming voor het vierde kwartaal. In de tussentijd kunnen de ramingen van het eerste, tweede en derde kwartaal ook al aangepast zijn.

Een half jaar na afloop van een verslagjaar publiceert het CBS de *Nationale rekeningen*. Hierin wordt voor het eerst een autonome jaarraming gemaakt voor het afgelopen verslagjaar (voornamelijk gebaseerd op informatie die betrekking heeft op een heel jaar). Dit wordt de voorlopige jaarraming (*VJR*) genoemd. De eerder geraamde kwartalen van het verslagjaar worden aangepast aan deze voorlopige jaarraming.

De jaarramingen volgen een cyclus van drie jaar. Bij de publicatie van cijfers van de voorlopige jaarraming worden ook de cijfers over de voorgaande twee jaar herzien. Over een verslagjaar wordt dus na een halfjaar de voorlopige jaarramingen (*VJR*), na anderhalf jaar de nader voorlopige jaarramingen (*NVJR*) en na twee en een half jaar de definitieve jaarramingen (*Def*) gepubliceerd. Omdat de definitieve jaarraming gebaseerd is op de meest volledige informatie, fungeert deze raming in het kader van de bijstellingen als benchmark voor de eerdere ramingen. In totaal gaat het in dit artikel dus om zes ramingen en derhalve vijf bijstellingen.

Overigens zijn cijfers zelfs na de definitieve raming nog niet helemaal definitief. Eens in de 5 à 10 jaar vindt een zogenaamde revisie plaats. Bij een revisie worden alle veranderingen in concepten, classificaties, methoden en bronnen die in de loop van enkele jaren aan het licht zijn gekomen in één keer doorgevoerd in de Nationale rekeningen. Om trendbreuken met voorgaande jaren te voorkomen worden aansluitend aan een revisie de cijfers voor de voorafgaande jaren herzien, zodat weer een consistente tijdreeks van de data uit de Nationale rekeningen ontstaat. In 2005 wordt de revisie van de jaren tot en met

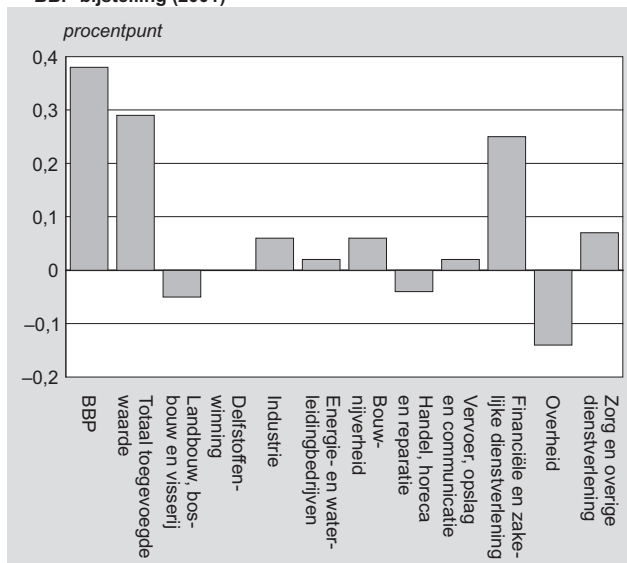
3. Aandeel van de finale bestedingen in de BBP-bijstelling (2001)

Om na te gaan wat de belangrijkste oorzaken zijn van de bijstelling in 2001 is het van belang te bekijken welke onderdelen het BBP de grootste bijstellingen hebben ondergaan.⁵⁾ Figuur 3 brengt de aandelen van de finale bestedingscategorieën in de bijstelling van het BBP tussen de reguliere kwartaalraming en definitieve jaarraming in beeld. Deze aandelen tellen op tot de totale BBP-bijstelling (die hier 0,38 procentpunt bedraagt i.p.v. 0,35 procentpunt omdat de Flash bij de BBP-benaderingen buiten beschouwing is gelaten). De grootste relatieve bijstellingen blijken te hebben plaatsgevonden bij de consumptieve bestedingen van de overheid en de invoer van goederen en diensten. Deze bijstellingen heffen elkaar ongeveer op en zijn beide groter dan de totale BBP-bijstelling.

In figuur 4 is hetzelfde te zien voor de productiebenadering van het BBP (zie voetnoot 5). De aandelen tellen hier op tot de bijstelling van de totale toegevoegde waarde van 0,29 procentpunt.⁶⁾ Het grootste aandeel hierin had de

4. Aandeel van de toegevoegde waarde van de bedrijfstakken in de BBP-bijstelling (2001)

financiële en zakelijke dienstverlening met 0,24 procentpunt. De toegevoegde waarde van de bedrijfstak overheid werd fors naar beneden bijgesteld.

Uit nader onderzoek naar deze grootste bijstellingen (zowel vanuit de productie- als de bestedingsmethode) komen de volgende oorzaken van bijstellingen naar voren:

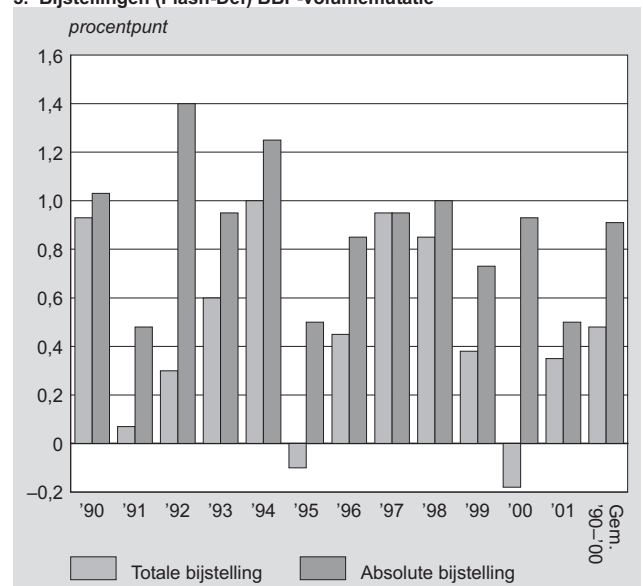
- Er zijn grote verschillen tussen de aard van de bronnen bij kwartaal- en jaarramingen; hierdoor zijn er ook verschillen in ramingsmethoden.
- Bij de kwartaalraming (en met name bij de Flash) is een beperkte hoeveelheid datamateriaal beschikbaar. In plaats van ontbrekende data worden schattingen gebruikt, die de definitieve ramingen kennelijk niet zuiver schatten.
- Bij de latere ramingen is gebruik gemaakt van een nieuw systeem voor de verwerking van basisdata.

Hoe groot zijn de bijstellingen van 2001 vergeleken met andere jaren?

Vergeleken met voorgaande jaren is een bijstelling van de economische groei van 0,35 procentpunt tussen de flashramingen en de definitieve raming voor 2001 niet extreem groot, maar wel iets groter dan voor 2000.⁷⁾ Gemiddeld over 1990–2000 werd de BBP-groei met 0,47 procentpunt naar boven bijgesteld (zie figuur 5). Het valt op dat de bijstelling in tien van de twaalf jaar opwaarts is. De enige uitzonderingen zijn 1995 en 2000. Het CBS heeft op dit moment nog geen verklaring voor dit verschijnsel.

Het is van belang rekening te houden met het feit dat de totale bijstelling tussen de eerste en de definitieve raming de som is van alle tussentijdse ramingen. Een variabele waarvoor de eerste raming voor een bepaalde periode gelijk is aan de definitieve raming, kan in de tussentijdse ramingen grote bijstellingen ondergaan hebben. Een alternatieve maat voor de hoogte van de bijstellingen is dan ook de som van de absolute waarden van alle tussentijdse bijstellingen. Volgens deze maatstaf was de totale bijstelling in 2001 wel de op een na kleinste sinds 1990.

5. Bijstellingen (Flash-Def) BBP-volumemutatie

Hoe groot zijn de bijstellingen van 2001 vergeleken met andere landen?

Een interessante vraag is hoe de bijstellingen van de CBS-ramingen voor de economische groei zich verhouden tot die van andere landen. De Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) publiceert twee keer per jaar de *Economic Outlook*. Daarin zijn de jaarramingen voor de economische groei opgenomen voor een groot aantal landen (zie tabel 3; kwartaalramingen staan er niet in, vandaar dat Flash en RKR hier ontbreken). De bijstelling van de Nederlandse economische groei voor 2001 tussen de eerste jaarraming en de definitieve jaarraming bedroeg 0,3 procentpunt. De tabel laat zien dat deze bijstelling internationaal niet uitzonderlijk is. Enkele landen hebben een bijstelling van slechts 0,1 procentpunt, in Japan werd de economische groei met maar liefst 0,8 procentpunt bijgesteld. Ook de absolute bijstellingen van het CBS liggen op (of net onder) het gemiddelde van deze landen. Uit de tabel blijkt verder dat in 2001 de meeste bijstellingen ook internationaal opwaarts waren.

Hoe groot waren de recente bijstellingen?

De bijstellingen van economische cijfers over recentere perioden laten voorlopig hetzelfde beeld zien als in 2001. In tabel 4 is te zien dat de uitkomsten van de kwartaalramingen over het algemeen niet al te veel van elkaar verschillen. Voor de BBP-groei van 2002 was er opnieuw een forse bijstelling naar boven bij de nader voorlopige jaarraming.

Hoe gaat het CBS om met bijstellingen?

Wat kan het CBS doen als er (grote) bijstellingen zijn? Alvorens op die vraag in te gaan twee overwegingen:

1. Bijstellingen zijn tot op zekere hoogte een 'noodzakelijk kwaad'. Met het verstrijken van de tijd komt er nu eenmaal meer informatie beschikbaar over de verslagperiode waardoor een beter beeld van de economie ontstaat.
2. Het ontbreken van grote bijstellingen hoeft niet noodzakelijk een indicatie te zijn voor een goede kwaliteit van de ramingen. Omgekeerd kan wel gesteld worden dat hoe minder nauwkeurig de eerste raming, hoe groter de kans op bijstellingen is.

Het verkleinen van de bijstellingen kan dus nooit een doel op zich zijn. Wat dan wel? Het CBS heeft twee doelstellingen op het gebied van de bijstellingen: het vergroten van de transparantie (het publiceren van eerdere ramingen van variabelen en tevens over wat de oorzaken van bijstellingen zijn) en het opsporen van systematische bijstellingen waardoor ramingen verbeterd kunnen worden.

Door middel van een jaarlijks rapport naar aanleiding van de definitieve jaarraming (zoals in 2004 voor het jaar 2001 gebeurd is) wordt het publiek op de hoogte gesteld van de mate en het waarom van de bijstellingen. Dit rapport geeft een analyse voor de BBP-bijstelling per onderdeel van het BBP. Daarnaast zal in de toekomst voor enkele variabelen de complete publicatiegeschiedenis gepubliceerd worden. Op dit moment staan in StatLine (de centrale publicatie-

Tabel 3
Gepubliceerde ramingen BBP (mp) volumemutatie 2001 internationaal

Raming	JRKR (EO 71)	VJR (EO 72)	NVJR (EO 74)	Def (EO 76)	Bijstelling JRKR-Def	Som van de absolute bijstellingen
	% volumemutaties			procentpunt		
Canada	1,5	1,5	1,9	1,8	0,3	0,5
Duitsland	0,6	0,6	1,0	1,0	0,4	0,4
Frankrijk	2,0	1,8	2,1	2,1	0,1	0,5
Italië	1,8	1,8	1,7	1,7	-0,1	0,1
Japan	-0,4	-0,3	0,4	0,4	0,8	0,8
Nederland	1,1	1,3	1,2	1,4	0,3	0,5
Verenigd Koninkrijk	2,2	2,0	2,1	2,3	0,1	0,5
Verenigde Staten	1,2	0,3	0,3	0,8	-0,4	1,4

Bron: OECD, Economic Outlook, nrs. 71, 72, 74, 76; CBS, Nationale rekeningen 2001, 2002, 2003.

Tabel 4
Ramingen volumemutatie BBP 2002-2004

	Flash	RKR	JRKR	VJR	NVJR
	% volumemutaties				
2002	0,2	0,2	0,2	0,2	0,6
2003	-0,7	-0,7	-0,7	-0,9	.
2004	1,1	1,3	1,4	.	.

database van het CBS) alleen de meest actuele ramingen. Ten slotte wil het CBS in de toekomst bij iedere nieuwe raming van de economische groei in een afzonderlijke bijlage een korte toelichting geven op de bijstellingen ten opzichte van de vorige raming.

Naar aanleiding van de bevindingen uit het rapport over het verslagjaar wordt nader onderzoek verricht naar de grootste bijstellingen. Hoewel kleine bijstellingen dus niet hoeven te duiden op kwalitatief goede ramingen blijft het bij het omgekeerde de vraag waar de verschillen uit voortkomen. Nader onderzoek naar de grotere bijstellingen kan bijvoorbeeld leiden tot de conclusie dat bij de eerste raming te weinig data beschikbaar waren, dat de gehanteerde schattingsmethoden aangepast dienen te worden, dat indicatoren niet voldoen en moeten worden vervangen of dat de jaar- en kwartaalramingen beter op elkaar afgestemd moeten worden. Er dient een verklaring gegeven te worden voor de verschillen.

In het kader van de verbetering van eerste ramingen van economische variabelen (zoals bijvoorbeeld de flashraming van de kwartaalrekeningen) is de afgelopen tijd al veel onderzoek gedaan. Enkele mogelijkheden die het CBS onderzoekt om in een eerder stadium tot nauwkeuriger ramingen te komen zijn:⁸⁾

1. het gebruik van nieuwe methoden voor non-responscorrectie;
2. het focussen op substeekproeven met de grootste bedrijven;
3. gebruik van econometrische methoden om waarnemingen te schatten ('nowcasting');
4. onderzoek naar vroegere of kortere peilperioden;
5. verbetering van de waarneming.

Conclusies

De bijstelling tussen de eerste raming van de economische groei voor 2001 en de definitieve raming bedroeg 0,35 procentpunt. Dit is niet buitengewoon hoog vergeleken met eerdere jaren. De absolute bijstelling voor 2001, een maat voor de fluctuaties van de tussenliggende ramingen, was zelfs laag in vergelijking met andere jaren. Ook in vergelijking met andere landen is de mate waarin het CBS haar BBP-ramingen voor 2001 heeft bijgesteld niet hoog.

Daar staat tegenover dat 2001 opnieuw een jaar was met een bijstelling naar boven. De gemiddelde bijstelling tussen de eerste kwartaalraming en de definitieve raming over 1990–2000 bedroeg 0,47 procentpunt. Over een langere periode zou de gemiddelde bijstelling nul moeten zijn. Om een verklaring voor dit (ook in andere landen waargenomen) verschijnsel te geven, is nader onderzoek nodig.

Het is niet goed om het verminderen van bijstellingen als doel op zich te zien. In plaats daarvan richt het CBS zich, door middel van onderzoek naar de bijstellingen, op verbetering van de ramingen en methoden om in een eerder

stadium nauwkeuriger ramingen te maken. Als gevolg hiervan zal de gemiddelde bijstelling af moeten nemen. Daarnaast is meer transparantie over de bijstellingen en oorzaken een belangrijke doelstelling.

Noten in de tekst

- ¹⁾ Zie Kranendonk en Verbruggen (2005): CPB Document no. 77, Trefzekerheid van CPB-prognoses voor de jaren 1971–2003.
- ²⁾ Zie <http://www.cbs.nl/nl/publicaties/artikelen/macro-economie/nationale-rekeningen/2001-bijstellingen-nr.pdf>.
- ³⁾ In dit artikel gaat het over de volumemutaties van het BBP *ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder*. Bij kwartaalramingen gaat het dus om de volumemutatie ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder en niet ten opzichte van het voorgaande kwartaal. De cijfers zijn dus ook niet gecorrigeerd voor seizoensinvloeden.
- ⁴⁾ In dit artikel wordt voor de flashraming overigens een licht afwijkend cijfer gebruikt: het gemiddelde van de flashramingen van de afzonderlijke kwartalen. Dit (niet gepubliceerde) cijfer is niet exact gelijk aan de flashjaarraming omdat bij de jaarraming de eerste drie kwartalen kunnen zijn bijgesteld. Hetzelfde geldt voor de reguliere ramingen. Dit is gedaan om kwartaalramingen zo zuiver mogelijk te vergelijken met jaarramingen.
- ⁵⁾ Het BBP kan op drie manieren benaderd worden. Via de productie, via de finale bestedingen en via de inkomens. In Nederland ligt de nadruk op de productiemethode en de bestedingenmethode. Bij de productiemethode wordt het BBP berekend door de toegevoegde waarde van de bedrijfstakken op te tellen (aangevuld met het saldo van productgebonden belastingen en subsidies en enkele andere posten). Bij de finale bestedingenmethode zijn te onderscheiden: consumptie, investeringen, verandering in voorraden en in- en uitvoer.
- ⁶⁾ en dus niet tot het BBP tegen marktprijzen. Het verschil bestaat uit productgebonden belastingen en subsidies, het verschil tussen toegerekende en afgedragen BTW en het verbruik van toegerekende bankdiensten. Deze zaken worden bij het BBP tegen marktprijzen wel meegenomen, maar niet bij de toegevoegde waarde tegen basisprijzen.
- ⁷⁾ Zie Nijmeijer en Hijman: Bijstellingen ramingen economische groei, DNC 2004, aflevering 1, pp. 35, 38, <http://www.cbs.nl/nl/publicaties/publicaties/macro-economie/conjunctuur/p-104/p-104-0401.pdf>. Met nadruk zij vermeld dat zij de *gepubliceerde* Flash-jaarraming als eerste raming gebruiken en niet, zoals in dit artikel, het gemiddelde van vier Flash-kwartaalramingen; zie ook voetnoot 3.
- ⁸⁾ Zie Hoven: Naar een snellere beschikbaarheid van cijfers, DNC 2004, aflevering 3, pp 32–38, <http://www.cbs.nl/nl/publicaties/publicaties/macro-economie/conjunctuur/p-104/p-104-0403.pdf>.

Kapitaal in de Nederlandse nationale rekeningen

Dirk van den Bergen, Mark de Haan, Ron de Heij en Myriam van Rooijen-Horsten

Inleiding

De afbakening van het begrip *kapitaal* en de wijze waarop kapitaal bijdraagt aan productie is lange tijd onderwerp van debat geweest in de economische wetenschap. Doordat landen hun eigen inzichten gebruikten, waren statistieken internationaal vaak niet goed vergelijkbaar. De herziening van het internationale systeem van nationale rekeningen in 1993 (SNA-1993) heeft bijgedragen aan de internationale harmonisatie van concepten en statistieken over kapitaalgoederen en afschrijvingen door middel van een uitgebreid stelsel van definities over de afbakening van deze begrippen. Daarbij onderscheidt het SNA-1993 naast 'klassieke kapitaalgoederen' zoals machines, vervoermiddelen en gebouwen ook een aantal immateriële vaste activa zoals computersoftware, originelen in tekst, beeld en geluid en minerale exploratie. De statistische beschrijving van de kapitaalgoederenvoorraad in het SNA-1993 is nu een belangrijk onderdeel van het stelsel van nationale rekeningen waarbij de verschillen tussen begin- en eindvoorraden van een verslagperiode systematisch worden gekwantificeerd.

Statistieken over de kapitaalgoederenvoorraad staan in toenemende internationale belangstelling. Ze zijn onmisbaar bij het meten van de zogenaamde multifactorproductiviteit waarbij zowel arbeid als kapitaal als productiefactoren zijn meegewogen (in tegenstelling tot bijvoorbeeld arbeidsproductiviteit waarbij alleen arbeid als productiefactor wordt meegewogen).

Productiviteitsgroei speelt een belangrijke rol in de Europese Lissabon-agenda, waarin de doelstelling is vastgelegd om Europa om te vormen tot de meest dynamische en competitieve economie van de wereld. Substantiële productiviteitsgroei wordt tevens (naast een toenemende arbeidsparticipatie) gezien als voorwaarde om de komende vergrijzing te kunnen bekostigen.

Op dit moment wordt in het kader van een Europees onderzoeksprogramma (EU KLEMS) gewerkt aan de ontwikkeling van productiviteitsstatistieken voor een groot aantal EU lidstaten.

Het CBS heeft afgelopen jaar in samenwerking met het Centraal Planbureau (CPB) gewerkt aan de herziening van de kapitaalgoederenstatistiek. Het CPB is een belangrijke gebruiker van statistieken over investeringen en kapitaalgoederen.

Deze herziening had tot doel de berekening van afschrijvingen in de Nationale rekeningen te verbeteren en de statistiek van de kapitaalgoederenvoorraad bruikbaar te maken voor productiviteitsanalyses. Dit artikel licht de werkzaamheden die in het kader van deze samenwerking zijn verricht toe en geeft een beknopt overzicht van enkele uitkomsten.

Kapitaalconcepten

In aanvulling op het SNA-1993 adviseert de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) in het handboek *Measuring Capital* (2001) over de samenstelling van statistieken over de kapitaalgoederenvoorraad, de afschrijvingen en de zogenaamde 'kapitaaldiensten' (de waarde van diensten die aan kapitaalgoederen worden ontleend in het productieproces). De concepten in dit handboek hebben als basis gediend voor de herziening van de Nederlandse kapitaalgoederenstatistiek. Hierdoor worden statistieken over balansposities van vaste activa, afschrijvingen en kapitaaldiensten ten behoeve van productiviteitsdoeleinden in de Nederlandse Nationale rekeningen voortaan op basis van één consistent methodologisch kader samengesteld. Deze drie concepten worden hieronder beknopt toegelicht.

Balansposities: in het SNA-1993 en het Europees Systeem van Rekeningen (ESR-1995) wordt aanbevolen om de zogenaamde *Perpetual Inventory Method* (PIM) te gebruiken voor het bepalen van de kapitaalgoederenvoorraad en afschrijvingen wanneer rechtstreekse informatie hierover ontbreekt. Het SNA schrijft voor om vaste activa op de balans te waarderen conform hun marktwaarde. Deze waardebeoordeling wijkt doorgaans af van die in fiscale en commerciële bedrijfsadministraties die veelal zijn gebaseerd op historische kosten.

De PIM houdt kortweg in dat kapitaalstanden worden afgeleid van tijdreeksen van de investeringen. Hierbij is informatie nodig over de (verwachte) levensduur van verschillende typen activa en hun periodieke waardedaling (afschrijvingen) als gevolg van hun gebruik in productie. Meestal wordt hierbij gebruik gemaakt van een lineair afschrijvingspatroon zodat de waarde van de vaste activa gelijkmatig over de gehele levensduur van het goed wordt afgeschreven. Echter, in sommige gevallen kan een alternatieve meetkundige afschrijvingsmethode noodzakelijk zijn.

Informatie over de levensduur van kapitaalgoederen en de marktwaarde van tweedehands kapitaalgoederen is doorgaans schaars. Dit betekent dat bij de waardebeoordeling van de kapitaalgoederenvoorraad aannames noodzakelijk zijn over levensduur en de waardeontwikkeling van kapitaalgoederen in de tijd. In het OESO handboek wordt aanbevolen deze waardeontwikkeling te baseren op informatie (of aannames) over de efficiencyverliezen van kapitaalgoederen gedurende hun levensduur. Voor elke mogelijke leeftijd van het kapitaalgoed wordt geraamd hoe de efficiency van het kapitaalgoed zich verhoudt tot de efficiency van het kapitaalgoed toen het nieuw was. Het aldus verkregen efficiëncypatroon beschrijft de stroom van diensten die het kapitaalgoed, gegeven zijn levensduur, naar verwachting nu en in de toekomst zal leveren. Hierbij wordt aangenomen dat de prestaties van kapitaalgoederen in tijd zullen verminderen als gevolg van slijtage en veroudering.

en tevens dat de stroom van huidige en toekomstige kapitaaldiensten bepalend is voor de marktwaarde van kapitaalgoederen. Vervolgens kan via informatie over efficiëncypatronen de marktwaarde van kapitaalgoederen gedurende hun levensduur worden geschat. Ook kan via deze efficiëncypatronen de volumeontwikkeling van kapitaaldiensten worden vastgesteld (hierover in het vervolg van dit artikel meer).

Afschrijvingen: een belangrijke variabele in de nationale rekeningen zijn de afschrijvingen op vaste activa. De afschrijvingen zijn gedefinieerd als het waardeverlies van vaste activa in een bepaalde periode als gevolg van normale slijtage en voorzienbare economische veroudering. In het rekeningensstelsel komt het verbruik van vaste activa tot uitdrukking door alle saldi, zoals binnenlands product, nationaal inkomen en besparingen, zowel bruto als netto weer te geven: bruto betekent voor aftrek van afschrijvingen, netto na aftrek van afschrijvingen. De waardebepaling van activa op basis van marktwaardering heeft tot gevolg dat ook de afschrijvingen conform het SNA doorgaans afwijken van die van bedrijfsadministraties.

Kapitaaldiensten: In het SNA-1993 en het ESR-1995 wordt geen aandacht besteed aan de zogenaamde kapitaaldiensten. Kapitaaldiensten vertegenwoordigen de waarde van diensten die aan kapitaalgoederen worden ontleend gedurende het productieproces. Deze diensten zijn doorgaans niet meetbaar als transactie omdat producenten veelal de door hun gebruikte kapitaalgoederen in eigendom hebben. Alleen bij verhuur (lease) van kapitaalgoederen wordt de waarde van kapitaaldiensten wel zichtbaar.

De waarde van kapitaaldiensten kan worden bepaald aan de hand van de zogenaamde 'user cost of capital' methode. Deze kosten worden bepaald als de afschrijvingen en de rentekosten (de zogenaamde opportunity costs) verminderd met de verwachte waardeinstijging (daling) van het betreffende kapitaalgoed. De volumeontwikkeling van kapitaaldiensten wordt bepaald door aan de hand van specifieke efficiëncypatronen kapitaalgoederen uit te drukken in zogenaamde standaard efficiëncy-eenheden, een maat voor de productiecapaciteit van de kapitaalgoederen. De volume-index van kapitaaldiensten wordt vervolgens bepaald door de volumeontwikkeling van standaard efficiëncy-eenheden per type kapitaalgoed te wegen met hun user costs. Deze index zoals als gepresenteerd in figuur 1 kan vervolgens worden gebruikt in productiviteitsanalyses.

Projectactiviteiten

Tot voor kort verzorgde het CBS een statistiek over de direct waargenomen kapitaalgoederenvoorraad van de bedrijfstakken delfstoffenwinning en de industrie. Als gevolg van bezuinigingen is deze statistiek onlangs beëindigd. Deze statistiek bevatte onder andere informatie over het jaar van aanschaf van alle in een onderneming aanwezige activa en hun vervangingswaarde op het moment van waarneming. Een andere statistiek, de desinvestering-enquête, bevat informatie over de verkoop en afstoot van kapitaalgoederen opgesplitst naar jaar van aanschaf. Door deze twee statistieken per bedrijfstak en type activum te

combineren is per jaar van aanschaf informatie beschikbaar over de kapitaalgoederenvoorraad en de afstoot van kapitaalgoederen. Hierdoor is per jaargang (leeftijdsklasse) de fractie van de kapitaalgoederen bepaald die werd afge-stoten. Door uitvalfracties voor opeenvolgende jaren aan elkaar te koppelen zijn vervolgens de zogenaamde overlevingsprofielen bepaald. Deze profielen geven een indicatie van de gemiddelde levensduur van kapitaalgoederen en de spreiding van hun levensduur in tijd. Doordat de statistiek over de direct waargenomen kapitaalgoederenvoorraad is beëindigd, zal dit onderzoek in de toekomst niet kunnen worden herhaald.

Voor bedrijven buiten de delfstoffenwinning en de industrie is in Nederland geen directe waarneming van de kapitaalgoederenvoorraad beschikbaar en is een directe meting van overlevingsprofielen dus niet mogelijk. Voor deze bedrijfstakken zijn overlevingsprofielen bepaald aan de hand van literatuuronderzoek, waarbij vooral is gekeken naar informatie uit jaarverslagen en naar ramingen van statistische bureaus van andere landen.

Voor het ramen van de efficiëncypatronen zijn geen empirische data beschikbaar. Deze zijn daarom bepaald op basis van literatuuronderzoek. Er is gekozen voor patronen waarin de prestaties van kapitaalgoederen in de eerste jaren ongeveer constant blijven maar tegen het einde van hun levensduur versneld afnemen. De gebruikte patronen zijn veelal overgenomen van de statistische bureaus van Australië en de Verenigde Staten.

Om de tijdreeksen over investeringen om te rekenen naar kapitaalgoederenvoorraden zijn deze overlevingsprofielen en efficiëncypatronen gebruikt. Omdat sommige kapitaalgoederen, zoals woningen, gebouwen en dijken, een lange gemiddelde levensduur hebben, is het noodzakelijk de investeringen voor een zo lang mogelijke periode te ramen. Er is daarom een tijdreeks van investeringen geraamd vanaf 1953, evenals een beginstand van de kapitaalgoederenvoorraad uit 1952. Deze beginstand van de kapitaalgoederenvoorraad is geraamd op basis van een onderzoek van Korn en van der Weide (1952), waarin werd onderzocht welke waarde de Nederlandse economie vertegenwoordigde na afloop van de Tweede Wereldoorlog. De investeringsreeks is, waar mogelijk, gebaseerd op investeringsenquêtes en jaarverslagen. Voor combinaties van jaren, bedrijfstakken en typen activa waarvoor deze bronnen niet beschikbaar waren zijn investeringen geraamd aan de hand van andere economische indicatoren zoals de productie of de omzet.

Uitkomsten ¹⁾

Met de herziene PIM-methode is het onder andere mogelijk de jaarlijkse ontwikkeling van de Nederlandse kapitaalgoederenvoorraad in beeld te brengen. In de onderstaande tabel is te zien hoe de Nederlandse netto kapitaalgoederenvoorraad, die de marktwaarde van de kapitaalgoederenvoorraad weergeeft, zich in het jaar 2002 heeft ontwikkeld. In tabel 1 zijn de veranderingen in de kapitaalgoederenvoorraad in 2002 uiteengezet in de volgende vier onderdelen:

1. Allereerst verandert de waarde van de kapitaalgoederenvoorraad als gevolg van prijsveranderingen. Dit betekent dat de kapitaalgoederenvoorraad eind 2001 moet worden geherwaardeerd om deze op het prijsniveau van 2002 te brengen. Te zien is bijvoorbeeld dat woningen in 2002 een stuk duurder zijn geworden terwijl computers in 2002 juist goedkoper zijn geworden. Gemiddeld zijn de kapitaalgoederen aanwezig in Nederland in 2002 4,5 procent duurder dan in 2001.
2. De investeringen in nieuwe kapitaalgoederen bedroegen in 2002 ruim 93 miljard euro²⁾. Bijna de helft van alle investeringen had betrekking op woningen en bedrijfsgebouwen.
3. De afschrijvingen bedroegen in 2002 68 miljard euro. De afschrijvingen in de typen activa machines, overige vaste activa en immateriële activa (onder andere software) zijn ongeveer even groot als de investeringen. Dit betekent dat de kapitaalgoederenvoorraad van deze typen activa nauwelijks is uitgebreid in 2002. In woningen en computers werd juist veel meer geïnvesteerd dan afgeschreven. Bij computers betrof deze uitbreiding voornamelijk vervanging van verouderde door betere computers. De uitbreiding van de kapitaalgoederenvoorraad zit hierbij in de hogere kwaliteit van de computers.
4. De overige volumemutaties omvatten alle overige veranderingen in activa zoals verlies van kapitaalgoederen door schade of de verkoop van kapitaalgoederen aan het buitenland. Zo wordt twee miljard euro aan vervoermiddelen verkocht aan consumenten (consumptie) of aan het buitenland (uitvoer). Het in gebruik nemen van bedrijfsgebouwen als woningen leidt tot een herclassificatie van activa die in deze kolom zichtbaar wordt gemaakt.

De netto kapitaalgoederenvoorraad bedroeg ultimo 2002 bijna 1,5 biljoen euro. Dit is 6 procent meer dan in 2001. Nemen we de prijsveranderingen van de kapitaalgoederenvoorraad echter niet mee, dan blijft een volumeverandering van 1,5% over. Deze volumegroei wordt voor een groot deel veroorzaakt door de volumestijging van woningen die in 2002 2,2 procent bedraagt. Omdat het aantal woningen in deze periode slechts met 0,8 procent toenam, volgt hieruit dat de woningen in Nederland gemiddeld iets groter of kwalitatief beter zijn geworden.

Toekomstig werk

Statistieken over de kapitaalgoederenvoorraad staan in toenemende belangstelling. In navolging van het onderzoek naar kapitaalgoederenvoorraadstatistieken zal het CBS in samenwerking met het CPB een bijdrage leveren aan het Europese EU KLEMS project. Het doel van deze samenwerking is het samenstellen van een Nederlandse dataset over productiviteit. Deze zal gegevens bevatten over productie, intermediair verbruik, arbeid (gewerkte uren) en kapitaal (kapitaaldiensten) voor de jaren 1970–2003.

Hiervoor is het in beeld brengen van de volumeontwikkelingen van kapitaaldiensten noodzakelijk. Dit is dan ook een van de doelstellingen van de herziene methode voor het ramen van de kapitaalgoederenvoorraad. Vervolgens kan een gewogen gemiddelde van de volumeontwikkelingen van de kapitaaldiensten en arbeid vergeleken worden met de BBP-groei om zo uiteindelijk te komen tot de multifactorproductiviteit. Met het verbeteren van de kapitaalgoederenvoorraadstatistiek is een belangrijke stap gezet in de richting van een reguliere publicatie van productiviteitsstatistieken op bedrijfstakniveau van het CBS.

Voor het zover is moeten nog enkele belangrijke stappen genomen worden. Zo is het van belang een goede methode te ontwikkelen om van de kapitaalgoederenvoorraad tot kapitaaldiensten te komen. Verder zal de raming van de kapitaalgoederenvoorraad worden ingezet voor het berekenen van productiviteitsontwikkelingen. Op het gebied van arbeid wordt gewerkt aan het gebruik van gewerkte uren in plaats van arbeidsjaren omdat dit een nauwkeurer beeld geeft van de werkgelegenheid.

Noten in de tekst

- ¹⁾ De in dit artikel gebruikte cijfers zijn ontleend aan de eerste uitkomsten van de definitieve jaarraming van de Nationale rekeningen 2002. Deze cijfers zijn echter nog niet definitief en hebben dus een voorlopig karakter.
- ²⁾ Dit is exclusief de overdrachtskosten op grond en de toename van de veestapel, die momenteel niet in de kapitaalgoederenvoorraad worden opgenomen.

Tabel 1
Veranderingen in de kapitaalgoederenvoorraad in 2002

	Beginbalans 2002	Herwaardering	Investeringen	Afschrijvingen	Overige volumemutaties	Eindbalans 2002
<i>mld euro</i>						
Woningen	633,6	37,5	27,0	-12,1	0,1	686,0
Bedrijfsgebouwen	279,6	12,5	15,9	-12,1	-0,1	295,9
Grond-, weg en waterbouwkundige werken	235,3	9,4	10,6	-7,6	0,0	247,7
Vervoermiddelen	42,5	0,8	9,1	-8,0	-1,8	42,7
Computers	9,9	-1,4	4,0	-2,4	0,0	10,1
Machines en installaties	144,8	2,2	13,5	-13,2	0,0	147,2
Plantopstanden	1,4	0,0	0,2	-0,2	0,0	1,5
Overige materiële vaste activa	21,9	0,5	5,4	-5,0	0,0	22,9
Immateriële activa	29,0	0,7	7,5	-7,7	0,0	29,5
Totaal	1 398,0	62,3	93,1	-68,2	-1,8	1 483,4

Nederlands overheidstekort- en schuld in Europees perspectief

G.J. Eding, L.P.A. Haakman en M.N. Koymans

Twee belangrijke pijlers van het Europese monetaire beleid zijn het overheidstekort en de overheidsschuld. In het Groei- en Stabiliteitspact zijn hiervoor normen opgesteld die niet overschreden mogen worden. Nederland overtrad in 2003 één van de normen. Het overheidstekort kwam toen uit op 3,2 procent van het BBP; boven de gestelde norm van 3 procent. De beoordeling van het tekort door de Europese Commissie leidde tot het opstarten van een 'excessieve-tekortenprocedure' tegen Nederland. Deze procedure houdt onder andere een strenger financieel toezicht van de Commissie in. Als reactie hierop formuleerde Nederland in 2004 het terugdringen van het tekort als een belangrijke beleidsdoelstelling. Besparingen op de overheidsuitgaven waren het gevolg. Daarnaast leidde de groei van het BBP in 2004 (1,4 procent) tot hogere belastingontvangsten. Het tekort over 2004 liet daardoor een stevige daling zien en is volgens voorlopige cijfers van het CBS uitgekomen op 2,3 procent.

In dit artikel worden de Nederlandse cijfers in Europees perspectief geplaatst. Nederland blijkt wat betreft het tekort en de schuldquote tot de middengroep te behoren. Het zijn vooral de grote landen die tekorten en schuldquotes hebben die boven de Europese normen liggen. Juist deze landen hebben de afgelopen jaren aangedrongen op soepele toepassing van de tekortenprocedure. Dit heeft ertoe geleid dat onlangs de spelregels iets gewijzigd zijn. Aan het slot van het artikel wordt hierop ingegaan.

Groei- en Stabiliteitspact

Het afgelopen jaar heeft het Groei- en Stabiliteitspact volop in de belangstelling gestaan. In dit Pact zijn regels vastgesteld die de groei van de Europese economie, de monetaire eenwording en stabiliteit moeten bevorderen. Twee basisregels uit het Pact betreffen het overheidstekort en de overheidsschuld. Het jaarlijkse overheidstekort moet beneden de 3 procent van het BBP liggen en de overheidsschuld mag niet hoger zijn dan 60 procent van het BBP. Beide normen waren bepalend bij de beslissing welke landen mochten toetreden tot de Economische en Monetaire Unie (EMU) en welke nieuwe lidstaten tot de EU mogen toetreden. Vooral de norm voor het overheidssaldo weegt zwaar. De norm voor de schuld was bij de totstandkoming van de EMU voor veel landen een te grote barrière; deze norm werd daarom destijds afgezwakt tot de voorwaarde dat de schuldquote een afnemende trend moest laten zien zodat op termijn de schuld onder de 60 procent kan uitkomen. Als een land na opname in de EU de norm voor het overheidstekort overschrijdt, kan de Europese Commissie maatregelen treffen om ervoor te zorgen dat een lidstaat weer spoedig aan de norm voldoet. Deze maatregelen staan ook wel bekend als de excessieve-tekortenprocedure (in het Engels afgekort tot EDP). De maatregelen variëren van versterkt toezicht van de Commissie op de

overheidsfinanciën tot uiteindelijk het opleggen van boetes bij meervoudige overtreding van het Pact.

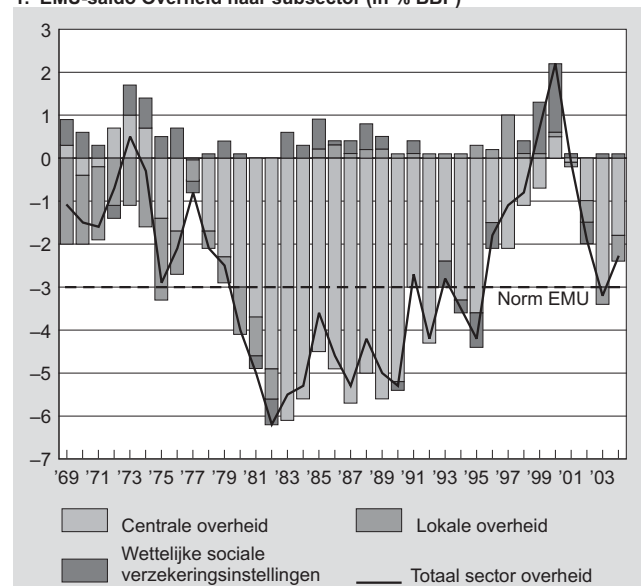
Tekort Nederland in 2004 afgenomen, schuldquote toegenomen

Nederland overschreed in 2003 de tekortnorm van 3 procent. Het overheidssaldo kwam toen uit op een tekort van 3,2 procent van het BBP. Dit tekort werd door de Commissie beoordeeld als niet-incidenteel. Aangezien er voor Nederland op dat moment, conform het Pact, ook geen andere verzachtende omstandigheden golden, kwam Nederland in de tekortenprocedure. Nederland werd daarmee vanuit Europa verplicht om maatregelen te treffen om het tekort terug te dringen. Uiterlijk in 2006 moest het tekort van Nederland weer onder de 3 procent liggen. Onder minister Zalm werden in 2004 forse bezuinigingen doorgevoerd. Daarnaast was het een meevaller voor Zalm dat de economie aantrok. De opbrengsten uit de BTW stegen daardoor afgelopen jaar sterk. Het overheidstekort in 2004 kwam mede daardoor uit op 2,3 procent van het BBP.

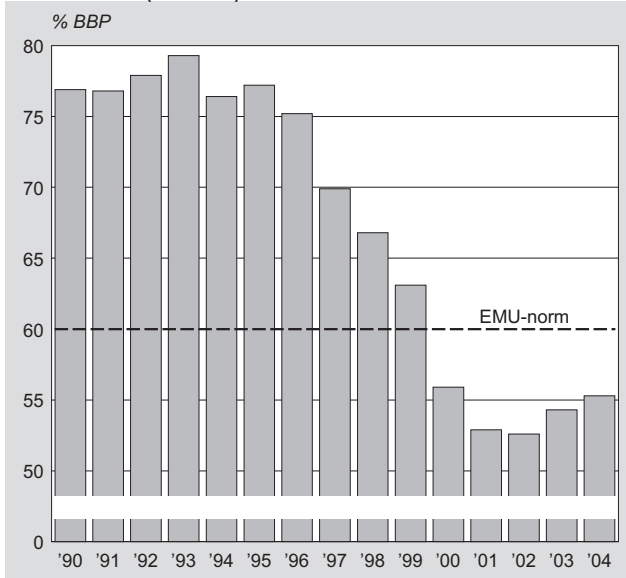
Het tekort bedroeg in 2004 10,7 miljard euro tegen 14,7 miljard in 2003. De centrale overheid, voornamelijk het Rijk, nam hiervan 8,4 miljard voor zijn rekening. De lokale overheden als gemeenten, provincies en waterschappen lieten een tekort van 2,8 miljard euro zien. De sociale fondsen ten slotte hadden een overschot van 0,5 miljard euro.

In figuur 1 is te zien hoe het saldo zich vanaf 1969 heeft ontwikkeld. Te zien is dat er begin jaren zeventig sprake is van lage tekorten. Ondanks de oliecrisis midden jaren zeventig bleef het tekort onder de EMU-norm. De conjuncturele terugval in de jaren '80 is goed zichtbaar. De tekort-

1. EMU-saldo Overheid naar subsector (in % BBP)

2. EMU-schuld (in % BBP)

ten liepen snel op en lagen continu boven de 3 procent. Pas in de tweede helft van de jaren negentig kreeg de overheid haar uitgaven meer onder controle. Dit viel samen met de voorbereidingen op de EMU en de instelling van het Pact in december 1996. In 1999 en 2000 was er voor het eerst weer sprake van een overschot. Het hoge overschot van 2000 hangt mede samen met de opbrengst van de UMTS-veiling, die de staat destijds ruim 2,8 miljard euro aan extra inkomsten opleverde.

De drie overheidslagen laten over de jaren ieder een ander patroon zien. De sociale fondsen hebben incidenteel een tekort gekend. De lokale overheden hadden in de moeilijke jaren tachtig een overschot. In de jaren zeventig hadden zij tekorten die een aanzienlijk deel van het totale overheids-tekort uitmaakten. Ook sinds 2001 bevindt de lokale overheid zich weer in het rood. Dit vindt mede zijn oorzaak in hoge investeringen en tegenvallende opbrengsten van grondverkoop bij de lagere overheden.

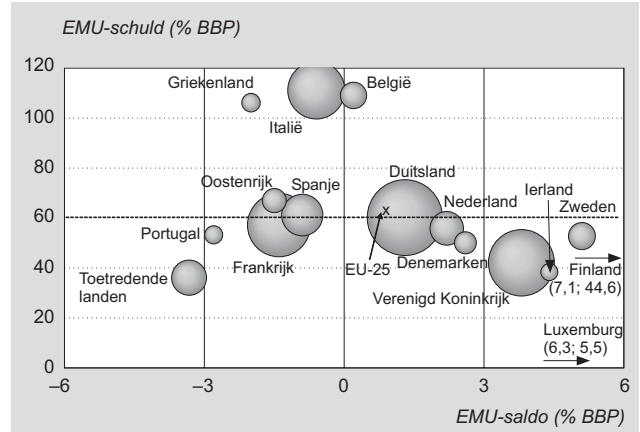
De overheidsschuldquote is in tegenstelling tot het overheidstekort wel verslechterd in 2004. De schuld kwam uit op 55,2 procent van het BBP. In 2003 bedroeg het nog 54,3 procent. De schuld nam toe met 10,8 miljard euro tot 257,3 miljard euro. Tot 1999 bevond het tekort zich nog boven de norm van 60 procent. Pas in 2000 werd voldaan aan de EMU-norm.

Internationale vergelijking

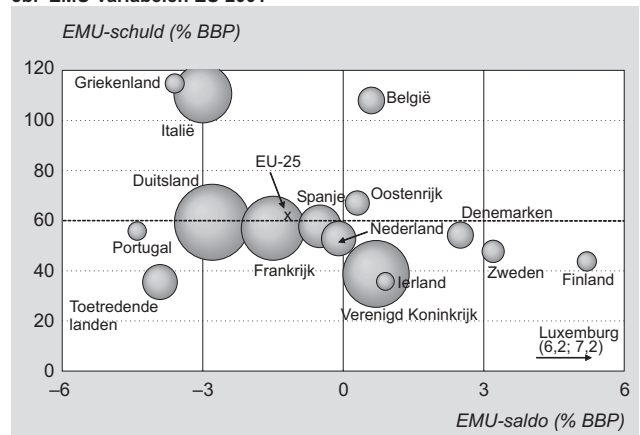
Nederland beweegt zich wat betreft het overheidstekort en de overheidsschuld rond het Europese gemiddelde van de huidige 25 lidstaten (EU-25). Dit is te zien in de figuren 3a-e. De oppervlakte van de cirkels is een maat voor de hoogte van het BBP van een land. Het gemiddelde¹⁾ van de 25 EU-landen is als een kruis weergegeven.

In 2000 hadden de huidige 25 EU-landen samen nog een overschot van 0,8 procent van het BBP. Dit veranderde in 2001 in een tekort van 1,1 procent. Ook de volgende jaren

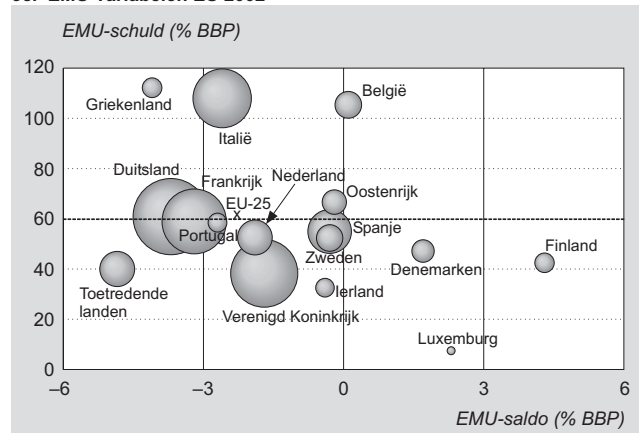
3a. EMU-variabelen EU 2000*

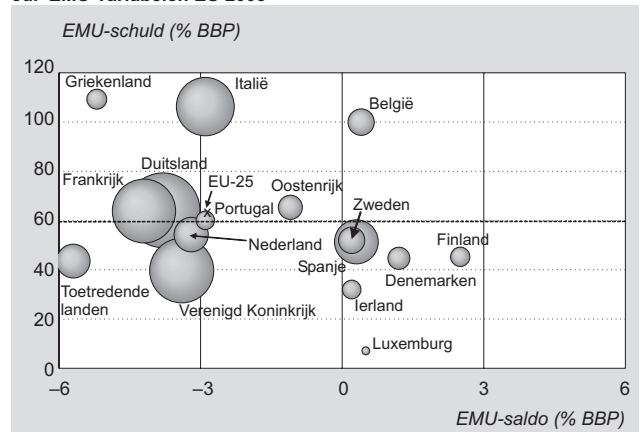
3b. EMU-variabelen EU 2001*

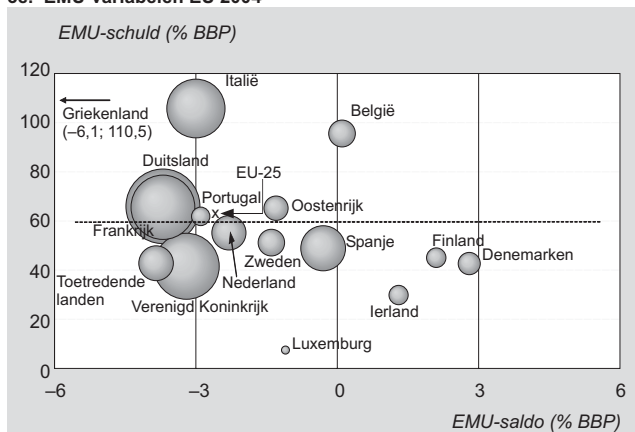
3c. EMU-variabelen EU 2002*

3d. EMU-variabelen EU 2003*

3e. EMU-variabelen EU 2004*

* De oppervlakte van de cirkels is een maat voor de hoogte van het BBP van een land.

had de EU als geheel een tekort. In 2004 is het tekort weer iets verminderd, van 2,9 procent van het BBP in 2003 naar 2,6 in 2004. Nederland heeft dezelfde ontwikkeling gevolgd, zij het dat in 2000 en 2001 het overheidssaldo meer dan 1 procent hoger lag dan het EU-gemiddelde en in 2003 wel door de 3 procent-tekortnorm dook. De schuldquote van de EU bevond zich de laatste jaren iets boven de 60 procent.

Van de oude 15 EU-landen zijn Griekenland en Italië de afgelopen jaren de grootste overtreders van de EU-normen. Beide hebben niet alleen te maken met een relatief zeer hoge schuld, maar ook de tekorten zijn hoog. Waar het tekort van Italië de laatste jaren rond de 3 procent schommelt, is het tekort van Griekenland de laatste jaren sterk toegenomen, van 2,0 procent in 2000 tot 6,1 procent in 2004.

Een andere situatie doet zich voor bij de grote landen Duitsland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk. Deze landen voldeden in 2000 nog aan beide EU-normen. Het overheidssaldo is sindsdien echter snel verslechterd. Frankrijk en Duitsland overtreden nu al drie jaar de 3 procent-norm, terwijl ook hun schuld boven de 60 procent is uitgekomen. Het Verenigd Koninkrijk had alleen de laatste twee jaar een te hoog tekort. In tegenstelling tot de andere twee landen heeft het de schuldquote wel weten te beteugelen. Deze schuld behoort tot de laagste in Europa; in 2004 bedroeg die 42,1 procent van het BBP. Alleen Luxemburg en Ierland, uitgezonderd enkele nieuwe lidstaten, hebben een lagere schuldquote.

Een bijzonder geval is België. Naast Griekenland en Italië heeft zij in de gehele EU de hoogste schuldquote. Het tekort dat zich al jaren rond de 0 procent beweegt, voldoet echter ruim aan de norm. Hierdoor is België in staat geweest de overheidsschuld langzaam te verminderen. Ook Oostenrijk heeft al jaren een te hoge schuldquote, al ligt deze maar iets boven de 60 procent. Doordat zij de afgelopen jaren echter veelvuldig een tekort (nog wel ruim binnen de norm) had, heeft Oostenrijk de schuldquote niet weten te verlagen.

Er zijn ook landen die de laatste jaren ruim voldeden aan de EU-normen: Denemarken, Finland, Zweden, Ierland, Luxemburg en Spanje. Van deze landen overtrad alleen

Spanje de laatste vijf jaar eenmaal de normen; in 2000 was de schuldquote iets te hoog, inmiddels ligt die ruim onder de 60 procent. Als Nederland in 2003 niet het tekort had laten oplopen, had het ook in deze kopgroep gezeten.

Als laatste van de 15 oude EU-landen rest nog Portugal. Zowel qua tekort als schuld bevindt het zich sinds 2000 rond de 3 procent-tekortnorm en 60 procent-schuldnorm.

De nieuwe EU-landen die sinds 2004 bij de EU zijn gekomen²⁾, hebben gezamenlijk sinds 2000 steeds een tekort boven de EU-norm gekend. Individueel voldeden vanaf 2002 alleen de Baltische landen en Slovenië aan het 3 procent-criterium. De gezamenlijke schuld bevond zich wel steeds onder de EU-norm van 60 procent. Alleen Malta en Cyprus overschreden deze norm.

Samenvattend kan gezegd worden dat de laatste jaren wat betreft de schuld zes landen de 60 procent-grens overschreden; België, Duitsland, Frankrijk, Griekenland, Italië en Oostenrijk. In 2004 voegde ook Portugal zich hierbij. De landen die de tekortnorm meermaals hebben overschreden zijn Duitsland, Frankrijk, Griekenland en het Verenigd Koninkrijk. In 2003 behoorde Nederland eenmalig tot deze groep.

Recente ontwikkelingen

Naar aanleiding van het overtreden van de EDP-normen door een aantal lidstaten werden vragen gezet bij de (te) strikte toepassing van de regels van het Pact, met name in situaties van economische krimp en uitzonderlijke omstandigheden in lidstaten. Daarnaast is er de afgelopen jaren vanuit de Europese Commissie meer aandacht gekomen voor de (monitoring van de) kwaliteit van de overheidscijfers van lidstaten. Er wordt meer en meer belang gehecht aan de betrouwbaarheid van en de verantwoording over de samenstelling van de overheidscijfers door lidstaten. De perikelen met de bijstellingen van het Griekse EMU-saldo, dat voor enkele jaren uiteindelijk veel hoger blijkt te zijn dan eerder aan de Commissie was gerapporteerd, gaven hier aanleiding toe.

De internationale discussies hebben ertoe geleid dat op 20 maart 2005 tijdens een extra vergadering van de Europese ministers van Financiën een akkoord bereikt is over de herziening van het Groei- en Stabiliteitspact. De Europese Raad heeft dit akkoord in haar vergadering van 22 en 23 maart 2005 bekrachtigd. In het nieuwe Pact committeren lidstaten zich aan een sterkere tekortreductie in economisch goede tijden. Het structurele overheidssaldo³⁾ dient in goede tijden groter te zijn dan 0,5 procent van het BBP en lidstaten dienen onverwachte inkomstenmeevallers te gebruiken voor tekort- en schuldreductie.

Verder komt in het Pact meer nadruk te liggen op de hoogte en de ontwikkeling van de EMU-schuld. Lidstaten met een hoge schuld (meer dan 60 procent van het BBP) moeten aansturen op een structureel evenwicht of overschot op de begroting, teneinde de schuldquote naar beneden te brengen. Een lidstaat die onvoldoende vaart maakt met de reductie van de schuldquote, kan sinds de herzie-

ning van het Pact ook in de excessieve-tekortenprocedure komen, zelfs als het overheidstekort niet boven de 3 procent uitkomt. Landen met lagere schuld mogen daarentegen nu een structureel overheidstekort van maximaal 1 procent van het BBP hebben.

Belangstelling actuele gegevens over de overheid neemt toe

Naast de groeiende belangstelling voor de kwaliteit van de overheidscijfers en het verscherpte toezicht daarop, groeit binnen Europa ook de vraag naar actuele gegevens over de overheidsfinanciën. De Europese Commissie heeft daartoe de lidstaten opdracht gegeven de gegevens over de overheidsfinanciën ook op kwartaalbasis samen te stellen. Deze verplichting is gefaseerd ingevoerd. Vanaf 2005 moet echter een volledige rekening voor de sector overheid samengesteld worden die voldoet aan door de Commissie gestelde kwaliteitseisen. In 2007 geldt de verplichting een stelsel voor de gehele economie samen te stellen.

Sinds enkele jaren stelt het CBS een rekeningenstelsel voor de overheid op kwartaalbasis samen. Deze gegevens worden drie maanden na afloop van een kwartaal aan Eurostat gerapporteerd. De cijfers worden onder andere door de Europese Centrale Bank gebruikt in de voorbereiding van haar monetair beleid. Het CBS publiceert elk kwartaal alleen de belasting- en premieinkomsten en de Rijksbalans. Verder wordt sinds 2003 de eerste raming door het CBS van het overheidssaldo en de overheidsschuld eind maart gepubliceerd. Brede verspreiding door het CBS, onder meer via publicatie op de website (Statline), is in de loop van 2005 voorzien.

Tegenover deze twee aanscherpingen staan ook enkele versoepelingen. Zo kunnen de termijnen voor het verminderen van een te hoog tekort in een land onder voorwaarden worden verlengd met één of twee jaar. De termijn in het oude Pact was maximaal drie jaar na het jaar waarin het buitensporige tekort werd geconstateerd.

Daarnaast biedt het nieuwe Pact ook wat meer flexibiliteit in slechte tijden. In het Pact wordt het tekort van een lidstaat niet als excessief aangemerkt als er sprake is van een economische krimp in een lidstaat. De oude definitie van krimp was daarbij een volumedaling van het BBP van meer dan 2 procent. Krimp tussen 0,75 procent en 2 procent kon in het oude Pact als verzachtende omstandigheid worden aangemerkt. In het nieuwe Pact wordt de definitie voor economische krimp: 'alle volumedalingen van het BBP'.

Er is de afgelopen jaren meer aandacht gekomen voor de kwaliteit van de overheidscijfers van lidstaten. Dit heeft geleid tot een aantal voorstellen van de Europese Commissie, die uiteindelijk in aanvullende wetgeving moeten worden vastgelegd. Belangrijke aspecten in deze voorstellen zijn een grote en onafhankelijke rol van het Europese statistische bureau (Eurostat) en het vast-

stellen van minimum vereisten voor de onafhankelijkheid, integriteit en verantwoording door de nationale statistische bureaus. In de (nabije) toekomst zullen lidstaten meer en betere verantwoording aan de Europese commissie moeten afleggen over de samenstelling en kwaliteit van hun overheidscijfers. Momenteel zijn lidstaten al verplicht een methodebeschrijving over de samenstelling van de EMU-cijfers voor juli 2005 aan Eurostat te leveren en brengt de Europese Commissie regelmatig bezoeken aan de lidstaten om de EMU-cijfers en methodes voor samenstelling door te spreken. Deze bezoeken worden eens in de twee à drie jaar gehouden. Nieuw in de voorstellen is dat er naast deze korte bezoeken ook op initiatief van de Commissie uitgebreide missies naar een lidstaat gezonden kunnen worden. Deze voorstellen gaan zelfs zover dat de Commissie in dergelijke gevallen toegang moet krijgen tot alle gegevens die door lidstaten worden gebruikt bij de samenstelling van de EMU-cijfers voor het Groei- en Stabiliteitspact, c.q. de excessieve-tekortenprocedure.

Een derde versoepeling is de uitbreiding van de lijst van uitzonderingen. Er wordt geen excessieve-tekortenprocedure ingesteld wanneer er sprake is van een kleine en tijdelijke overschrijding van de 3 procent-tekortnorm. Toegevoegd aan de lijst van 'bijzonder overwegingen' in het nieuwe Pact zijn onder meer:

- Bijzondere uitgaven voor structurele hervormingen in een lidstaat, die op lange termijn kostenbesparend werken en/of de economische groei stimuleren. Hieronder vallen specifiek ook uitgaven voor hervormingen in de pensioenvoorzieningen in verband met de aankomende vergrijzing.
- De uitgaven die lidstaten doen voor het vergroten of handhaven van internationale solidariteit en/of het bereiken van Europese beleidsdoelstellingen, met name de eenwording van Europa. Dit is van toepassing op de Duitse situatie waar de hereniging hoge kosten met zich meebrengt.

De invloed van deze wijzingen op de thans lopende excessieve-tekortenprocedures in Europa (Frankrijk, Duitsland, Griekenland, Nederland en Italië) is zeer beperkt. De grenzen voor het EMU-tekort (3 procent van het BBP) en de EMU-schuld (60 procent van het BBP) blijven van kracht, het 'rules based'-karakter van het huidige systeem blijft gehandhaafd en de Commissie behoudt haar sleutelrol. Zouden de voorstellen van het nieuwe Pact met terugwerkende kracht zijn toegepast op de lidstaten die nu in de excessieve-tekortenprocedure zitten, dan zouden de meeste hiervan nog steeds in de tekortenprocedure zijn terechtgekomen. Er was immers ten tijde van de constatering van het buitensporige tekort geen sprake van een tijdelijke overschrijding van de 3 procent-norm, economische krimp en/of andere zwaarwegende bijzondere overwegingen.

Voor Nederland had de beslissing van de commissie echter wel anders kunnen uitvallen, aangezien het tekort van 3,2 procent van het BBP in 2003 gepaard ging met een daling van het BBP van 0,9 procent.

Noten in de tekst

- ¹⁾ Wanneer in dit artikel sprake is van een gemiddelde van landen gaat het steeds om een gewogen gemiddelde. Dit geldt dus ook voor het gemiddelde van de nieuwe toetreders.
- ²⁾ Cyprus, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Malta, Polen, Slovenië, Slowakije, Tsjechië.
- ³⁾ Dit is het overheidssaldo gecorrigeerd voor conjuncturele invloeden.

Tabellen

De tabellen in deze publicatie bestaan ieder uit meerdere delen. De omschrijvingen zijn per deel afwisselend in het Nederlands en in het Engels afgedrukt.

1. Goederen- en dienstentotalen
 - 1.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 1.1.2 Volumemutaties, gecorrigeerde reeks
 - 1.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 1.2.2 Waardemutaties, gecorrigeerde reeks
 - 1.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
 - 1.3.2 Waarden, gecorrigeerde reeks
2. Bruto binnenlands product naar bedrijfstakken
 - 2.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 2.1.2 Volumemutaties, gecorrigeerde reeks
 - 2.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 2.2.2 Waardemutaties, gecorrigeerde reeks
 - 2.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
 - 2.3.2 Waarden, gecorrigeerde reeks
3. Beloning van werknemers en andere inkomensbestanddelen van het binnenlands product
 - 3.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 3.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
 - 3.4.1 Banen en arbeidsvolume werknemers
4. Consumptieve bestedingen
 - 4.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 4.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 4.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
5. Investerings in vaste activa (bruto)
 - 5.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 5.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 5.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
6. Invoer van goederen en diensten
 - 6.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 6.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 6.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
7. Uitvoer van goederen en diensten
 - 7.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 7.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 7.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
8. Binnenlands product, nationaal product, nationaal inkomen en lopende transacties van Nederland met het buitenland
 - 8.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 8.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 8.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks

Tables

The tables in this publication each consist of several parts. The descriptions are alternatingly either in English or in Dutch.

1. Supply and disposition of goods and services
 - 1.1.1 Volume changes, original series
 - 1.1.2 Volume changes, final adjusted series
 - 1.2.1 Value changes, original series
 - 1.2.2 Value changes, final adjusted series
 - 1.3.1 Values, original series
 - 1.3.2 Values, final adjusted series
2. Gross domestic product by kind of economic activity
 - 2.1.1 Volume changes, original series
 - 2.1.2 Volume changes, adjusted series
 - 2.2.1 Value changes, original series
 - 2.2.2 Value changes, adjusted series
 - 2.3.1 Values, original series
 - 2.3.2 Values, adjusted series
3. Compensation of employees and other income components of domestic product
 - 3.2.1 Value changes, original series
 - 3.3.1 Values, original series
 - 3.4.1 Jobs and labour input of employees
4. Final consumption
 - 4.1.1 Volume changes, original series
 - 4.2.1 Value changes, original series
 - 4.3.1 Values, original series
5. Fixed capital formation (gross)
 - 5.1.1 Volume changes, original series
 - 5.2.1 Value changes, original series
 - 5.3.1 Values, original series
6. Imports of goods and services
 - 6.1.1 Volume changes, original series
 - 6.2.1 Value changes, original series
 - 6.3.1 Values, original series
7. Exports of goods and services
 - 7.1.1 Volume changes, original series
 - 7.2.1 Value changes, original series
 - 7.3.1 Values, original series
8. Domestic product, national income and current transactions of the Netherlands with the rest of the world
 - 8.1.1 Volume changes, original series
 - 8.2.1 Value changes, original series
 - 8.3.1 Values, original series

Tabel / Table 1.1.1
Goederen- en dienstentotalen, oorspronkelijke reeks (volumemutaties)
Supply and disposition of goods and services, original series (volume changes)

	Mutaties t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar								
	2003□	2004●	2002■					2004●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
	%										
1 Bruto binnenlands product (marktprijzen)	-0,9	1,4	0,5	-0,2	-1,4	-1,4	-0,5	1,2	1,4	1,6	1,6
2 Invoer van goederen en diensten	0,6	7,5	4,0	1,0	-0,2	-0,6	2,3	4,0	8,4	10,0	7,8
3 (1+2) Beschikbaar voor finale bestedingen (bruto)	-0,3	3,6	1,8	0,2	-1,0	-1,1	0,5	2,2	3,9	4,6	3,8
Consumptie											
4 door huishoudens incl. IZWh	-0,9	0,3	1,1	0,2	-0,8	-1,5	-1,6	0,3	0,2	0,7	0,2
5 door de overheid	1,8	-0,2	3,6	1,9	1,2	1,4	2,6	-0,4	-0,3	0,3	-0,4
Bruto investeringen in vaste activa											
6 door bedrijven	-3,7	2,6	-9,0	-5,5	-5,5	-4,9	1,3	4,5	2,0	1,1	2,6
7 door de overheid	-0,4	1,8	3,0	-2,0	-1,3	0,2	1,5	4,6	-0,9	-1,4	4,8
8 Veranderingen in voorraden ¹⁾
9 (4 t/m 8) Nationale finale bestedingen (bruto)	-0,5	0,6	0,8	-0,2	-0,9	-1,2	0,2	1,1	-0,1	0,7	0,8
10 Uitvoer van goederen en diensten	0,0	8,3	3,1	0,9	-1,2	-0,9	1,0	3,9	10,4	10,5	8,4
11 (9+10) Totale finale bestedingen (bruto)	-0,3	3,6	1,8	0,2	-1,0	-1,1	0,5	2,2	3,9	4,6	3,8

¹⁾ Inclusief saldo aan- en verkopen van kostbaarheden.

Table / Tabel 1.1.2
Supply and disposition of goods and services, final adjusted series (volume changes)
Goederen- en dienstentotalen, gecorrigeerde reeks (volumemutaties)

	Changes on previous year		Changes on previous quarter								
	2003□	2004●	2002■					2004●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
	%										
1 Gross domestic product (market prices)	-0,9	1,4	-0,3	-0,6	-0,7	0,2	0,7	0,9	-0,1	0,3	0,0
2 Imports of goods and services	0,6	7,5	-1,1	-0,5	-0,3	0,4	2,9	0,2	5,3	1,0	1,7
3 (1+2) Disposable for final expenditure (gross)	-0,3	3,6	-0,6	-0,5	-0,5	0,3	1,5	0,6	2,0	0,6	0,7
Consumption											
4 by households incl. NPISH	-0,9	0,3	0,1	-0,7	-0,8	-0,3	0,1	0,6	0,0	-0,2	0,3
5 by general government	1,8	-0,2	0,0	0,4	0,7	0,2	0,9	-1,3	-0,2	0,6	0,2
Gross fixed capital formation											
6 by enterprises	-3,7	2,6	-2,7	0,1	-0,4	0,2	1,8	1,7	-1,2	-1,5	4,9
7 by general government	-0,4	1,8	-0,8	3,8	-0,5	0,9	-0,1	0,4	-1,3	2,1	3,9
8 Changes in inventories ¹⁾
9 (4 to 8) National final expenditure (gross)	-0,5	0,6	-0,7	-0,4	-0,1	-0,1	0,9	0,4	-1,3	0,6	0,8
10 Exports of goods and services	0,0	8,3	-0,5	-0,7	-1,1	0,8	2,4	0,8	6,5	0,6	0,6
11 (9+10) Total final expenditure (gross)	-0,3	3,6	-0,6	-0,5	-0,5	0,3	1,5	0,6	2,0	0,6	0,7

¹⁾ Including acquisitions less disposals of valuables.

Tabel / Table 1.2.1
Goederen- en dienstentotalen, oorspronkelijke reeks (waardemutaties)
Supply and disposition of goods and services, original series (value changes)

	Mutaties t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar													
	2003□	2004●	2002■					2003□					2004●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV					
	%															
1 Bruto binnenlands product (marktprijzen)	2,0	2,6	3,6	3,1	2,5	0,8	1,8	2,4	2,4	2,8	3,0					
2 Invoer van goederen en diensten	-0,1	9,1	4,2	2,0	-1,7	-1,7	1,0	2,4	10,7	13,5	10,1					
3 (1+2) Beschikbaar voor finale bestedingen (bruto)	1,3	5,0	3,9	2,7	0,9	-0,1	1,5	2,4	5,3	6,7	5,6					
Consumptie																
4 door huishoudens incl. IZWh	1,4	1,5	3,8	3,0	1,3	0,7	0,5	1,6	1,5	1,6	1,3					
5 door de overheid	5,4	2,3	8,5	4,7	8,0	3,5	5,3	2,5	1,3	3,8	1,7					
Bruto investeringen in vaste activa																
6 door bedrijven	-1,5	4,4	-6,4	-3,3	-3,4	-2,9	3,7	6,9	4,1	3,2	3,3					
7 door de overheid	1,2	3,0	6,1	-0,3	0,2	1,5	3,2	6,0	0,8	-0,1	5,2					
8 Veranderingen in voorraden ¹⁾					
9 (4 t/m 8) Nationale finale bestedingen (bruto)	2,1	2,2	3,9	2,5	2,6	0,8	2,5	2,8	1,4	2,6	2,2					
10 Uitvoer van goederen en diensten	0,0	9,2	3,7	3,1	-1,7	-1,5	0,0	1,8	11,7	12,8	10,7					
11 (9+10) Totale finale bestedingen (bruto)	1,3	5,0	3,9	2,7	0,9	-0,1	1,5	2,4	5,3	6,7	5,6					

¹⁾ Inclusief saldo aan- en verkopen van kostbaarheden.

Table / Tabel 1.2.2
Supply and disposition of goods and services, final adjusted series (value changes)
Goederen- en dienstentotalen, gecorrigeerde reeks (waardemutaties)

	Changes on previous year		Changes on previous quarter													
	2003□	2004●	2002■					2003□					2004●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV					
	%															
1 Gross domestic product (market prices)	2,0	2,6	0,3	0,3	0,3	-0,1	1,3	0,7	0,6	0,5	0,7					
2 Imports of goods and services	-0,1	9,1	-0,8	-0,3	-1,8	0,1	4,2	-1,5	8,1	3,3	0,2					
3 (1+2) Disposable for final expenditure (gross)	1,3	5,0	-0,1	0,1	-0,5	0,0	2,4	-0,1	3,3	1,6	0,5					
Consumption																
4 by households incl. NPISH	1,4	1,5	0,5	0,3	-0,8	0,6	0,3	0,7	0,4	0,0	0,8					
5 by general government	5,4	2,3	0,8	0,5	4,5	-2,1	2,1	-0,7	1,6	0,4	0,0					
Gross fixed capital formation																
6 by enterprises	-1,5	4,4	-1,6	0,2	0,8	0,4	2,3	2,5	-0,5	-2,5	5,5					
7 by general government	1,2	3,0	-2,8	3,8	-0,1	1,4	0,5	0,5	-0,7	2,1	3,3					
8 Changes in inventories ¹⁾					
9 (4 to 8) National final expenditure (gross)	2,1	2,2	-0,3	0,2	1,2	-0,8	2,5	-0,8	0,6	1,7	0,1					
10 Exports of goods and services	0,0	9,2	0,3	-0,1	-3,1	1,3	2,1	1,0	7,5	1,4	0,9					
11 (9+10) Total final expenditure (gross)	1,3	5,0	-0,1	0,1	-0,5	0,0	2,4	-0,1	3,3	1,6	0,5					

¹⁾ Including acquisitions less disposals of valuables.

Tabel / Table 1.3.1
Goederen- en dienstentotalen, oorspronkelijke reeks
Supply and disposition of goods and services, original series

	2003□	2004●	2002■				2003□				2004●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV			
<i>mld euro</i>														
1 Bruto binnenlands product (marktprijzen)	454,3	466,3	114,5	111,6	116,1	109,9	116,6	114,3	118,8	113,1	120,1			
2 Invoer van goederen en diensten	256,6	280,0	66,2	64,2	63,9	61,6	66,9	65,7	70,7	69,9	73,6			
3 (1+2) Beschikbaar voor finale bestedingen (bruto)	710,8	746,3	180,7	175,8	180,0	171,6	183,5	180,1	189,6	183,0	193,7			
Consumptie														
4 door huishoudens incl. IZWh	224,3	227,7	57,3	55,4	56,8	54,6	57,6	56,2	57,6	55,5	58,3			
5 door de overheid	115,3	118,0	27,6	27,1	31,6	27,7	29,0	27,8	32,0	28,7	29,5			
Bruto investeringen in vaste activa														
6 door bedrijven	75,4	78,7	19,4	19,0	20,1	16,3	20,1	20,3	20,9	16,8	20,7			
7 door de overheid	16,2	16,7	4,3	3,7	4,0	4,0	4,4	3,9	4,1	4,0	4,7			
8 Veranderingen in voorraden ¹⁾	0,1	0,0	-0,3	0,5	-0,9	0,7	-0,1	0,4	-1,4	0,9	0,2			
9 (4 t/m 8) Nationale finale bestedingen (bruto)	431,4	441,1	108,2	105,6	111,6	103,2	111,0	108,6	113,1	105,9	113,4			
10 Uitvoer van goederen en diensten	279,4	305,2	72,5	70,2	68,4	68,3	72,5	71,4	76,4	77,1	80,3			
11 (9+10) Totale finale bestedingen (bruto)	710,8	746,3	180,7	175,8	180,0	171,6	183,5	180,1	189,6	183,0	193,7			

¹⁾ Inclusief saldo aan- en verkopen van kostbaarheden.

Table / Tabel 1.3.2
Supply and disposition of goods and services, final adjusted series
Goederen- en dienstentotalen, gecorrigeerde reeks

	2003□	2004●	2002■				2003□				2004●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV			
<i>bln euro</i>														
1 Gross domestic product (market prices)	454,3	466,3	112,6	113,0	113,3	113,2	114,8	115,5	116,3	116,9	117,6			
2 Imports of goods and services	256,6	280,0	64,5	64,3	63,2	63,2	65,8	64,8	70,1	72,4	72,6			
3 (1+2) Disposable for final expenditure (gross)	710,8	746,3	177,2	177,3	176,5	176,4	180,6	180,4	186,4	189,3	190,2			
Consumption														
4 by households incl. NPISH	224,3	227,7	56,0	56,2	55,8	56,1	56,3	56,6	56,9	56,9	57,3			
5 by general government	115,3	118,0	27,9	28,0	29,3	28,7	29,3	29,1	29,6	29,7	29,7			
Gross fixed capital formation														
6 by enterprises	75,4	78,7	18,6	18,6	18,7	18,8	19,3	19,7	19,6	19,1	20,2			
7 by general government	16,2	16,7	3,9	4,0	4,0	4,1	4,1	4,1	4,1	4,2	4,3			
8 Changes in inventories ¹⁾	0,1	0,0	-0,2	0,0	0,2	0,0	0,0	-0,1	-0,4	0,2	0,2			
9 (4 to 8) National final expenditure (gross)	431,4	441,1	106,4	106,6	108,0	107,1	109,8	108,9	109,5	111,3	111,5			
10 Exports of goods and services	279,4	305,2	70,8	70,7	68,5	69,4	70,8	71,5	76,9	78,0	78,7			
11 (9+10) Total final expenditure (gross)	710,8	746,3	177,2	177,3	176,5	176,4	180,6	180,4	186,4	189,3	190,2			

¹⁾ Including acquisitions less disposals of valuables.

Tabel / Table 2.1.1
Bruto toegevoegde waarde naar bedrijfstakken, oorspronkelijke reeks (volumemutaties)
Gross value added by kind of economic activity, original series (volume changes)

	Mutaties t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar								
	2003□	2004●	2002■				2003□				2004●
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
	%										
BEDRIJFSTAKKEN											
Landbouw, bosbouw en visserij	3,4	1,9	-2,5	4,2	10,1	-4,7	7,9	1,5	1,0	2,3	2,5
Delfstoffenwinning	-3,2	11,7	4,8	8,8	-16,9	-16,6	0,4	5,9	19,3	28,3	6,8
Industrie	-2,8	0,9	-1,1	-2,3	-4,5	-2,0	-2,2	1,7	1,4	0,5	0,0
Voedings- en genotmiddelenindustrie	-3,0	0,0	0,7	-2,5	-3,9	-3,9	-1,7	-1,4	0,1	0,7	0,4
Textiel- en lederindustrie	-5,6	-3,3	-2,7	-12,1	-3,7	-10,0	3,7	-3,3	-3,2	-3,4	-3,4
Papierindustrie, uitgeverijen en drukkerijen	-4,5	-1,1	-3,1	-5,5	-7,5	0,6	-5,5	-1,3	-0,5	-0,8	-1,6
Aardolie-industrie	6,0	4,4	0,2	-0,2	8,0	10,4	6,0	13,8	12,5	-4,7	-3,6
Chemische basisproductenindustrie	5,1	-0,2	6,4	8,6	4,8	2,3	4,9	3,0	3,8	-4,0	-3,5
Chemische eindproductenindustrie	3,2	-0,7	2,3	2,0	1,3	6,0	3,3	5,0	2,6	-2,1	-8,1
Rubber- en kunststofindustrie	-3,7	4,2	2,6	-4,0	-6,2	-2,3	-2,1	2,7	4,2	3,6	6,1
Basismetaal- en metaalproductenindustrie	-3,1	3,3	-0,6	-2,5	-3,4	-2,0	-4,4	4,6	2,4	3,8	2,3
Machine-industrie	-5,3	5,0	-2,1	-3,0	-7,1	-3,6	-7,2	3,5	6,1	8,2	2,4
Elektrotechnische industrie	-6,5	0,5	-10,2	-2,9	-8,4	-9,7	-5,1	4,8	1,0	-2,6	-1,4
Transportmiddelenindustrie	-1,4	2,2	5,6	2,0	-6,1	-0,9	-0,7	0,4	-0,9	7,1	2,6
Overige industrie	-4,8	-0,3	-4,3	-5,4	-8,2	-2,8	-2,5	-0,4	-2,4	-1,0	2,6
Energie- en waterleidingbedrijven	1,6	-0,3	3,5	3,9	0,8	0,4	0,8	-3,6	1,6	1,8	-0,1
Bouwnijverheid	-5,0	1,4	-8,0	-5,5	-3,1	-7,4	-4,3	3,5	-1,3	-1,1	4,1
Handel, horeca en reparatie	-1,4	2,8	0,1	-0,1	-2,2	-1,9	-1,2	0,8	3,9	3,4	3,1
Handel en reparatie	-0,8	3,7	0,8	0,7	-1,6	-1,3	-1,0	1,2	5,2	4,5	3,7
Horeca	-4,9	-2,7	-4,9	-5,2	-5,9	-5,7	-2,7	-1,5	-4,5	-3,5	-1,0
Vervoer, opslag en communicatie	-0,9	2,6	3,6	-0,7	-1,4	-0,3	-1,1	2,6	2,9	2,9	1,8
Vervoer en dienstverlening t.b.v. vervoer	-0,8	2,4	0,1	0,0	-1,4	-0,6	-1,0	2,0	3,1	2,9	1,6
Post en telecommunicatie	-1,1	2,8	10,0	-1,9	-1,4	0,2	-1,2	3,7	2,6	3,0	2,2
Financiële en zakelijke dienstverlening	0,1	1,0	-1,3	0,0	-0,4	0,3	0,6	0,3	1,5	0,9	1,3
Financiële instellingen	5,2	2,0	-3,6	3,6	5,3	5,2	6,7	0,8	6,5	-0,1	0,9
Verhuur van en handel in onroerend goed	0,7	1,0	1,2	0,6	-0,1	1,5	0,7	0,7	0,6	1,4	1,4
Uitzendbureaus	-7,6	-0,1	-3,5	-7,0	-7,8	-8,3	-7,3	-6,6	-2,7	3,3	4,9
Overige zakelijke dienstverlening	-1,6	0,6	-1,1	-1,1	-2,3	-1,7	-1,5	1,0	0,0	0,6	0,8
Overheid	1,2	-0,5	2,6	1,4	0,8	0,9	1,6	-0,4	0,3	-0,5	-1,4
Zorg en overige dienstverlening	2,3	1,6	4,6	1,9	2,3	2,0	3,0	1,0	1,4	2,1	1,8
Toegevoegde waarde (bruto, basisprijzen)	-0,5	1,6	0,2	0,1	-1,1	-1,0	0,1	1,1	1,9	1,7	1,5

Table / Tabel 2.1.2
Gross value added by kind of economic activity, adjusted series (volume changes)
Bruto toegevoegde waarde naar bedrijfstakken, gecorrigeerde reeks (volumemutaties)

	Changes on previous year		Changes on previous quarter								
	2003□	2004●	2002■				2003□				2004●
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
	%										
ECONOMIC ACTIVITIES											
Agriculture, forestry and fishing	3,4	1,9	-4,7	4,0	2,5	-6,4	6,8	-1,1	1,6	-3,6	5,6
Mining and quarrying	-3,2	11,7	-3,7	0,6	-16,5	7,2	13,7	3,3	-7,6	14,1	-4,9
Manufacturing	-2,8	0,9	-0,9	-0,6	-1,6	0,7	-0,3	0,5	0,4	0,5	0,2
Electricity, gas and water supply	1,6	-0,3	1,1	0,6	-1,5	0,2	1,4	-3,6	3,4	0,4	-0,4
Construction	-5,0	1,4	-5,5	-0,6	0,0	-0,9	-2,3	6,4	-4,1	-0,2	2,3
Trade, hotels, restaurants and repair	-1,4	2,8	-0,5	-0,4	-1,6	0,6	0,4	1,5	1,4	0,1	0,2
Transport, storage and communication	-0,9	2,6	-0,2	-1,4	-0,5	0,8	0,5	1,3	0,7	0,1	0,1
Financial and business service activities	0,1	1,0	-0,2	0,8	-0,8	0,4	0,2	0,3	0,5	0,3	0,3
Government	1,2	-0,5	0,3	-0,2	0,3	0,6	0,6	-1,6	0,7	-0,4	-0,2
Care and other service activities	2,3	1,6	0,3	1,0	0,6	0,1	0,9	-0,2	0,6	0,7	0,5
Value added (gross, basic prices)	-0,5	1,6	-0,4	-0,2	-0,8	0,4	0,7	0,7	0,3	0,2	0,0

Tabel / Table 2.2.1
Bruto toegevoegde waarde naar bedrijfstakken, oorspronkelijke reeks (waardemutaties)
Gross value added by kind of economic activity, original series (value changes)

	Mutaties t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar											
	2003□	2004●	2002■					2003□					2004●	
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	
	%													
BEDRIJFSTAKKEN														
Landbouw, bosbouw en visserij	1,7	-1,1	-7,3	-4,4	2,5	4,4	2,9	-5,7	0,4	-9,9	14,2			
Delfstoffenwinning	4,3	14,0	3,5	21,8	-8,1	-11,0	2,7	2,0	15,5	37,6	16,2			
Industrie	0,1	-0,3	0,9	3,6	0,4	-2,7	-0,7	-1,1	-1,4	1,2	0,3			
Voedings- en genotmiddelenindustrie	2,1	1,2	10,4	6,6	7,4	-4,5	0,0	4,1	-0,6	2,4	-0,9			
Textiel- en lederindustrie	-3,4	-3,5	1,2	-12,7	0,6	-6,0	5,1	-1,0	-2,4	-5,2	-5,1			
Papierindustrie, uitgeverijen en drukkerijen	-2,8	0,5	-1,7	-3,6	-6,7	2,9	-3,6	0,2	3,1	-0,6	-0,4			
Aardolie-industrie	38,6	-43,6	-9,9	162,5	20,2	22,2	1,9	-71,2	-31,0	-39,8	-22,5			
Chemische basisproductenindustrie	10,4	5,9	-4,6	22,4	17,2	-11,0	17,1	0,6	-4,2	15,1	14,4			
Chemische eindproductenindustrie	-9,9	-7,0	-3,2	-14,9	-13,2	-4,9	-6,2	1,2	-6,3	-7,8	-14,9			
Rubber- en kunststofindustrie	7,1	-0,9	-1,1	0,2	3,0	12,6	13,0	4,4	1,4	-5,9	-3,0			
Basismetaal- en metaalproductenindustrie	-3,7	5,0	6,8	2,3	-1,0	-5,9	-9,7	0,4	1,1	9,4	9,4			
Machine-industrie	-3,6	7,1	-1,5	-1,9	-4,2	-1,4	-6,5	5,7	8,6	8,2	5,7			
Elektrotechnische industrie	-4,6	2,5	-9,9	-1,4	-5,7	-9,3	-2,0	5,6	3,5	-0,3	0,9			
Transportmiddelenindustrie	2,3	4,9	12,4	6,0	-2,5	0,1	5,4	3,3	6,1	12,9	-1,6			
Overige industrie	-3,0	-3,1	-3,6	-5,5	-3,1	-2,2	-1,1	-0,1	-8,0	-2,4	-1,2			
Energie- en waterleidingbedrijven	8,4	-1,0	23,0	5,5	2,1	10,8	14,6	1,3	6,9	-3,9	-7,0			
Bouwnijverheid	0,3	4,5	-1,7	-0,3	2,4	-3,1	1,6	9,9	2,2	1,2	4,3			
Handel, horeca en reparatie	-2,2	1,9	3,7	-1,6	0,5	-3,8	-3,8	-2,1	2,1	5,5	2,2			
Handel en reparatie	-2,3	2,1	3,7	-1,8	1,0	-3,7	-4,4	-2,5	2,6	6,3	2,0			
Horeca	-1,5	0,4	4,0	-0,2	-2,3	-4,0	0,7	0,1	-1,4	0,1	3,0			
Vervoer, opslag en communicatie	0,8	2,8	6,1	-0,5	-1,1	2,5	2,5	5,0	5,0	0,8	0,4			
Vervoer en dienstverlening t.b.v. vervoer	-1,6	2,5	1,5	-1,5	-3,2	-0,5	-1,0	3,6	4,7	1,5	0,4			
Post en telecommunicatie	4,8	3,1	14,7	1,0	2,3	7,5	8,3	7,3	5,5	-0,3	0,5			
Financiële en zakelijke dienstverlening	3,4	3,6	2,7	3,3	2,9	4,1	3,2	3,2	3,3	3,2	4,6			
Financiële instellingen	9,5	5,1	-0,7	7,0	7,9	13,0	10,2	5,2	6,6	1,7	6,6			
Verhuur van en handel in onroerend goed	3,7	3,8	3,6	3,6	3,0	4,5	3,8	3,6	3,3	4,2	4,0			
Uitzendbureaus	-5,4	1,3	0,7	-4,5	-4,9	-6,7	-5,2	-5,7	-2,0	5,1	6,9			
Overige zakelijke dienstverlening	1,4	3,0	4,7	2,5	1,4	1,2	0,4	3,3	2,1	3,1	3,3			
Overheid	4,7	1,5	6,9	4,1	7,7	2,0	4,3	3,5	1,3	0,6	0,8			
Zorg en overige dienstverlening	7,8	4,7	11,1	8,0	7,3	7,0	8,7	5,5	5,0	4,7	3,9			
Toegevoegde waarde (bruto, basisprijzen)	2,5	2,8	4,0	3,3	2,8	1,4	2,4	2,4	2,7	2,9	3,2			

Table / Tabel 2.2.2
Gross value added by kind of economic activity, adjusted series (value changes)
Bruto toegevoegde waarde naar bedrijfstakken, gecorrigeerde reeks (waardemutaties)

	Changes on previous year		Changes on previous quarter											
	2003□	2004●	2002■					2003□					2004●	
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	
	%													
ECONOMIC ACTIVITIES														
Agriculture, forestry and fishing	1,7	-1,1	-3,7	1,7	0,5	6,3	-6,5	-4,6	4,8	-4,2	17,3			
Mining and quarrying	4,3	14,0	0,0	5,9	-14,1	2,0	13,1	1,9	-4,4	20,2	-4,1			
Manufacturing	0,1	-0,3	-1,1	1,6	-1,1	-1,2	-0,3	0,2	0,1	1,0	0,3			
Electricity, gas and water supply	8,4	-1,0	3,7	-2,5	1,2	8,2	5,7	-11,5	5,5	-2,5	1,0			
Construction	0,3	4,5	-1,3	0,5	1,5	-1,6	3,4	2,3	-1,3	1,4	1,6			
Trade, hotels, restaurants and repair	-2,2	1,9	-0,3	-1,1	-0,2	-2,6	0,4	0,5	3,4	0,9	-2,3			
Transport, storage and communication	0,8	2,8	0,0	-1,4	-0,6	4,0	0,3	0,0	0,8	-0,4	1,1			
Financial and business service activities	3,4	3,6	1,0	1,1	0,8	1,2	0,1	1,0	1,0	1,1	1,4			
Government	4,7	1,5	1,1	0,2	3,3	-1,4	1,5	0,1	0,4	-0,8	1,0			
Care and other service activities	7,8	4,7	1,5	1,9	1,8	1,6	2,2	0,2	0,9	1,1	1,5			
Value added (gross, basic prices)	2,5	2,8	0,3	0,5	0,4	0,3	1,2	0,5	0,9	0,6	0,8			

Tabel / Table 2.3.1
Bruto toegevoegde waarde naar bedrijfstakken, oorspronkelijke reeks
Gross value added by kind of economic activity, original series

	2003□	2004●	2002■				2003□				2004●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III
<i>mld euro</i>														
BEDRIJFSTAKKEN														
Landbouw, bosbouw en visserij	10,2	10,1	2,3	2,1	2,3	3,4	2,4	2,0	2,3	3,1	2,7			
Delfstoffenwinning	11,0	12,6	3,4	4,0	1,9	1,6	3,5	4,1	2,2	2,2	4,1			
Industrie	60,6	60,4	15,6	15,0	15,4	14,7	15,5	14,9	15,2	14,9	15,5			
Voedings- en genotmiddelenindustrie	13,4	13,6	3,6	3,2	3,3	3,3	3,6	3,4	3,3	3,3	3,6			
Textiel- en lederindustrie	1,3	1,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3			
Papierindustrie, uitgeverijen en drukkerijen	7,2	7,3	2,0	1,7	1,7	1,9	1,9	1,7	1,8	1,8	1,9			
Aardolie-industrie	2,3	1,3	0,5	0,7	0,6	0,5	0,5	0,2	0,4	0,3	0,4			
Chemische basisproductenindustrie	4,6	4,9	1,0	1,1	1,3	1,0	1,2	1,1	1,2	1,2	1,3			
Chemische eindproductenindustrie	3,2	3,0	0,9	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,7	0,8	0,7			
Rubber- en kunststofindustrie	2,1	2,1	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5			
Basismetaal- en metaalproductenindustrie	6,0	6,3	1,6	1,5	1,6	1,5	1,5	1,5	1,6	1,6	1,6			
Machine-industrie	4,7	5,0	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,3	1,3	1,2			
Elektrotechnische industrie	4,8	4,9	1,2	1,3	1,2	1,2	1,2	1,3	1,2	1,2	1,2			
Transportmiddelenindustrie	3,1	3,2	0,8	0,8	0,7	0,7	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8			
Overige industrie	7,9	7,6	2,0	1,9	2,1	1,9	1,9	1,9	1,9	1,8	1,9			
Energie- en waterleidingbedrijven	7,7	7,6	1,9	2,0	1,7	1,8	2,2	2,0	1,8	1,7	2,0			
Bouwnijverheid	24,3	25,3	6,1	6,3	6,6	5,3	6,2	6,9	6,7	5,3	6,4			
Handel, horeca en reparatie	59,6	60,7	15,7	14,4	15,3	14,7	15,1	14,1	15,7	15,5	15,5			
Handel en reparatie	51,7	52,8	13,8	12,5	13,2	12,7	13,2	12,2	13,6	13,5	13,5			
Horeca	7,9	8,0	1,9	1,9	2,1	2,0	1,9	1,9	2,1	2,0	2,0			
Vervoer, opslag en communicatie	30,0	30,8	7,4	7,2	7,5	7,6	7,6	7,6	7,9	7,7	7,7			
Vervoer en dienstverlening t.b.v. vervoer	18,2	18,7	4,6	4,4	4,6	4,6	4,6	4,6	4,8	4,7	4,6			
Post en telecommunicatie	11,8	12,1	2,8	2,8	2,9	3,0	3,0	3,0	3,1	3,0	3,0			
Financiële en zakelijke dienstverlening	112,2	116,3	28,0	27,4	28,1	27,9	28,9	28,2	29,0	28,8	30,2			
Financiële instellingen	28,3	29,8	6,6	6,9	7,1	7,0	7,3	7,3	7,6	7,1	7,8			
Verhuur van en handel in onroerend goed	33,1	34,4	8,1	8,1	8,1	8,4	8,5	8,4	8,4	8,8	8,8			
Uitzendbureaus	9,1	9,3	2,5	2,1	2,2	2,4	2,4	2,0	2,2	2,6	2,5			
Overige zakelijke dienstverlening	41,6	42,9	10,7	10,2	10,7	10,0	10,8	10,5	10,9	10,3	11,1			
Overheid	50,2	50,9	11,9	11,6	14,6	11,7	12,4	12,0	14,7	11,8	12,5			
Zorg en overige dienstverlening	54,9	57,5	12,8	13,0	14,2	13,8	14,0	13,7	14,9	14,4	14,5			
Toegevoegde waarde (bruto, basisprijzen)	420,6	432,3	105,1	103,0	107,5	102,4	107,7	105,5	110,3	105,4	111,1			

Table / Tabel 2.3.2
Gross value added by kind of economic activity, adjusted series
Bruto toegevoegde waarde naar bedrijfstakken, gecorrigeerde reeks

	2003□	2004●	2002■				2003□				2004●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III
<i>bln euro</i>														
ECONOMIC ACTIVITIES														
Agriculture, forestry and fishing	10,2	10,1	2,5	2,5	2,5	2,7	2,5	2,4	2,5	2,4	2,8			
Mining and quarrying	11,0	12,6	2,8	3,0	2,5	2,6	2,9	3,0	2,9	3,4	3,3			
Manufacturing	60,6	60,4	15,1	15,4	15,2	15,0	15,0	15,0	15,0	15,2	15,2			
Electricity, gas and water supply	7,7	7,6	1,8	1,8	1,8	2,0	2,1	1,8	1,9	1,9	1,9			
Construction	24,3	25,3	6,0	6,0	6,1	6,0	6,2	6,3	6,2	6,3	6,4			
Trade, hotels, restaurants and repair	59,6	60,7	15,3	15,1	15,1	14,7	14,7	14,8	15,3	15,5	15,1			
Transport, storage and communication	30,0	30,8	7,5	7,4	7,3	7,6	7,6	7,6	7,7	7,7	7,8			
Financial and business service activities	112,2	116,3	27,4	27,7	27,9	28,3	28,3	28,6	28,9	29,2	29,6			
Government	50,2	50,9	12,3	12,3	12,7	12,5	12,7	12,7	12,8	12,7	12,8			
Care and other service activities	54,9	57,5	13,1	13,4	13,6	13,8	14,1	14,2	14,3	14,4	14,7			
Value added (gross, basic prices)	420,6	432,3	103,9	104,4	104,8	105,1	106,4	106,8	107,7	108,4	109,3			

Tabel / Table 3.2.1

Beloning van werknemers naar bedrijfstakken en andere inkomensbestanddelen van het binnenlands product, oorspronkelijke reeks (waardemutaties)
Compensation of employees by economic activity and other income components of domestic product, original series (value changes)

	Mutaties t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar													
	2003□	2004●	2002■					2003□					2004●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	
	%															
BEDRIJFSTAKKEN																
Landbouw, bosbouw en visserij	4,1	0,5	4,6	5,9	5,3	3,6	1,7	1,5	0,1	0,1	0,6					
Delfstoffenwinning	2,5	2,9	6,7	2,8	2,0	1,5	3,5	4,1	3,3	1,5	2,7					
Industrie	0,5	-1,4	2,2	1,6	1,0	0,5	-1,1	-1,2	-1,9	-1,7	-0,8					
Voedings- en genotmiddelenindustrie	2,8	-0,8	3,0	3,9	2,7	2,4	2,4	-1,7	-1,4	-0,5	0,4					
Textiel- en lederindustrie	-6,3	-8,2	-1,5	-4,3	-6,1	-4,6	-10,2	-9,4	-7,7	-8,0	-7,9					
Papierindustrie, uitgeverijen en drukkerijen	-0,9	-2,9	1,1	-0,3	-0,1	-1,8	-1,7	-1,4	-3,5	-4,0	-2,5					
Aardolie-industrie	2,4	1,9	5,1	3,7	2,6	1,8	1,6	1,8	0,0	4,5	1,6					
Chemische basisproductenindustrie	0,9	-0,3	6,6	3,6	2,7	1,1	-4,3	0,6	-1,2	-0,4	0,2					
Chemische eindproductenindustrie	3,5	0,5	5,4	5,5	2,6	3,4	2,8	2,0	0,3	0,4	-0,6					
Rubber- en kunststofindustrie	2,0	0,9	7,0	0,6	2,3	0,6	4,2	0,3	0,2	2,3	1,1					
Basismetale- en metaalproductenindustrie	0,8	-2,8	2,0	1,0	1,1	2,5	-1,2	-1,8	-4,4	-3,9	-0,9					
Machine-industrie	-1,2	-2,9	1,9	0,4	0,2	0,2	-5,6	-3,5	-3,3	-3,5	-1,2					
Elektrotechnische industrie	-1,5	0,9	-1,9	-0,8	-0,9	-1,5	-2,6	-0,7	1,5	1,2	1,5					
Transportmiddelenindustrie	-0,5	-1,5	4,4	1,7	-0,3	0,0	-3,3	-1,5	-1,4	-1,8	-1,3					
Overige industrie	1,2	-1,2	2,0	2,5	1,8	0,1	0,4	-0,4	-1,3	-1,4	-1,9					
Energie- en waterleidingbedrijven	1,9	0,2	4,3	0,5	3,7	1,0	1,9	-2,0	0,2	1,4	0,9					
Bouwnijverheid	-0,5	-3,7	3,2	2,3	-0,3	-0,4	-3,6	-4,8	-3,9	-3,3	-2,9					
Handel, horeca en reparatie	2,2	0,0	3,6	2,8	2,2	1,8	2,2	0,7	-0,7	0,0	0,2					
Handel en reparatie	2,5	0,2	3,9	3,2	2,3	2,0	2,6	1,0	-0,5	0,1	0,4					
Horeca	0,0	-1,6	1,7	-0,4	1,1	-0,1	-0,9	-2,2	-1,9	-1,1	-1,4					
Vervoer, opslag en communicatie	1,6	0,1	5,1	2,4	1,5	1,0	1,3	1,3	-0,5	0,1	-0,3					
Vervoer en dienstverlening t.b.v. vervoer	3,3	0,1	6,8	4,0	2,8	3,0	3,3	1,5	-0,4	0,0	-0,4					
Post en telecommunicatie	-2,8	0,0	0,5	-1,4	-1,8	-3,8	-4,4	0,8	-0,7	0,1	0,0					
Financiële en zakelijke dienstverlening	1,5	0,9	4,0	2,6	1,5	1,1	0,9	0,1	0,1	1,2	2,5					
Financiële instellingen	0,5	2,0	5,1	2,6	-0,6	1,1	-1,1	1,5	1,8	2,3	2,6					
Verhuur van en handel in onroerend goed	5,2	0,0	5,8	-1,6	9,1	3,8	9,0	-0,3	-1,9	1,3	1,3					
Uitzendbureaus	-0,3	1,1	0,0	1,1	0,5	-0,7	-2,0	-3,6	-1,0	2,1	7,1					
Overige zakelijke dienstverlening	2,3	0,4	4,5	3,4	2,3	1,5	2,1	0,5	-0,3	0,3	1,2					
Overheid	5,2	1,6	6,9	5,6	5,6	3,9	5,6	2,5	2,0	1,0	0,9					
Zorg en overige dienstverlening	8,2	3,4	13,8	9,5	9,0	7,7	6,6	4,8	3,0	3,1	3,0					
Beloning van werknemers	2,9	0,5	5,4	3,8	3,2	2,4	2,1	0,8	0,1	0,4	0,9					
Exploitatie-overschot (netto)	-1,9	7,7	0,4	0,6	-2,3	-6,0	-0,2	4,7	11,7	8,8	7,2					
Afschrijvingen	3,4	3,4	5,4	3,4	3,4	3,4	3,4	3,4	3,4	3,4	3,4					
Belastingen op productie en invoer minus subsidies	3,6	2,8	0,5	4,7	3,4	3,3	2,8	3,7	2,0	2,0	3,4					
Binnenlands product (bruto, marktprijzen)	2,0	2,6	3,6	3,1	2,5	0,8	1,8	2,4	2,4	2,8	3,0					

Table / Tabel 3.3.1

Compensation of employees by economic activity and other income components of domestic product, original series

Beloning van werknemers naar bedrijfstakken en andere inkomensbestanddelen van het binnenlands product, oorspronkelijke reeks

	2003□	2004●	2002■				2003□				2004●				
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
<i>bln euro</i>															
ECONOMIC ACTIVITIES															
Agriculture, forestry and fishing	2,7	2,8	0,7	0,6	0,8	0,7	0,7	0,6	0,8	0,7	0,7	0,6	0,8	0,7	0,7
Mining and quarrying	0,6	0,6	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,2	0,1	0,2	0,1	0,2	0,2	0,1	0,2
Manufacturing	38,1	37,6	9,3	9,0	11,1	8,8	9,2	8,8	10,9	8,7	9,2	8,8	10,9	8,7	9,2
Manufacture of food products, beverages and tobacco	5,8	5,8	1,4	1,4	1,7	1,3	1,4	1,3	1,7	1,3	1,4	1,3	1,7	1,3	1,4
Manufacture of textile and leather products	0,8	0,7	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Manufacture of paper products; publishing and printing	4,7	4,6	1,2	1,1	1,4	1,1	1,1	1,1	1,4	1,1	1,1	1,1	1,4	1,1	1,1
Manufacture of petroleum products	0,5	0,5	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Manufacture of basic chemicals and man-made fibres	2,0	2,0	0,5	0,5	0,6	0,5	0,5	0,5	0,6	0,5	0,5	0,5	0,6	0,5	0,5
Manufacture of chemical products	2,1	2,1	0,5	0,5	0,6	0,5	0,5	0,5	0,6	0,5	0,5	0,5	0,6	0,5	0,5
Manufacture of rubber and plastic products	1,4	1,4	0,3	0,3	0,4	0,3	0,4	0,3	0,4	0,3	0,4	0,3	0,4	0,3	0,4
Manufacture of basic metals and fabricated metal products	5,0	4,9	1,2	1,2	1,5	1,2	1,2	1,2	1,4	1,1	1,2	1,2	1,4	1,1	1,2
Manufacture of machinery and equipment n.e.c.	3,6	3,5	0,9	0,9	1,1	0,8	0,9	0,8	1,0	0,8	0,8	1,0	0,8	0,8	0,8
Manufacture of electrical and optical equipment	4,1	4,1	1,1	1,0	1,2	0,9	1,1	1,0	1,2	0,9	1,1	1,0	1,2	0,9	1,1
Manufacture of transport equipment	2,3	2,3	0,5	0,5	0,7	0,5	0,5	0,5	0,7	0,5	0,5	0,5	0,7	0,5	0,5
Other manufacturing	5,7	5,7	1,4	1,4	1,7	1,3	1,4	1,4	1,6	1,3	1,4	1,4	1,6	1,3	1,4
Electricity, gas and water supply	1,8	1,8	0,4	0,4	0,5	0,4	0,4	0,4	0,5	0,4	0,4	0,4	0,5	0,4	0,4
Construction	16,2	15,6	3,8	3,8	4,7	4,0	3,7	3,6	4,6	3,9	3,6	3,6	4,6	3,9	3,6
Trade, hotels, restaurants and repair	37,0	37,1	8,7	8,7	10,8	8,6	8,9	8,7	10,8	8,6	9,0	8,7	10,8	8,6	9,0
Trade and repair	33,0	33,1	7,8	7,7	9,7	7,6	8,0	7,8	9,6	7,6	8,0	7,8	9,6	7,6	8,0
Hotels and restaurants	4,0	3,9	1,0	0,9	1,1	1,0	0,9	0,9	1,1	1,0	0,9	0,9	1,1	1,0	0,9
Transport, storage and communication	16,7	16,7	4,2	3,9	4,6	3,9	4,3	3,9	4,6	3,9	4,3	3,9	4,6	3,9	4,3
Transport and supporting transport activities	12,2	12,2	3,1	2,8	3,4	2,8	3,2	2,8	3,3	2,8	3,2	2,8	3,3	2,8	3,2
Post and telecommunications	4,5	4,5	1,1	1,1	1,3	1,1	1,1	1,1	1,2	1,1	1,1	1,1	1,2	1,1	1,1
Financial and business service activities	52,8	53,3	12,7	12,9	14,8	12,2	12,8	12,9	14,8	12,4	13,2	12,9	14,8	12,4	13,2
Financial intermediation	14,8	15,1	3,6	3,8	4,1	3,4	3,5	3,8	4,2	3,5	3,6	3,8	4,2	3,5	3,6
Real estate activities	2,6	2,6	0,6	0,6	0,8	0,6	0,6	0,6	0,8	0,6	0,6	0,6	0,8	0,6	0,6
Activities of employment agencies	8,2	8,3	2,0	2,0	2,3	2,0	2,0	1,9	2,2	2,0	2,1	1,9	2,2	2,0	2,1
Other business service activities	27,2	27,3	6,6	6,6	7,6	6,2	6,7	6,6	7,6	6,2	6,8	6,6	7,6	6,2	6,8
Government	40,1	40,7	9,3	9,2	11,7	9,4	9,8	9,4	12,0	9,5	9,9	9,4	12,0	9,5	9,9
Care and other service activities	34,6	35,7	8,0	7,8	10,2	8,1	8,5	8,2	10,5	8,3	8,8	8,2	10,5	8,3	8,8
Compensation of employees	240,6	241,8	57,3	56,3	69,5	56,3	58,5	56,8	69,5	56,5	59,0	56,8	69,5	56,5	59,0
Operating surplus (net)	89,6	96,5	26,2	24,6	15,5	23,3	26,2	25,8	17,3	25,4	28,1	25,8	17,3	25,4	28,1
Consumption of fixed capital	71,4	73,8	17,6	17,5	17,7	17,9	18,2	18,1	18,3	18,6	18,8	18,1	18,3	18,6	18,8
Taxes on production and imports less subsidies	52,7	54,1	13,4	13,2	13,4	12,4	13,7	13,7	13,6	12,6	14,2	13,7	13,6	12,6	14,2
Domestic product (gross, market prices)	454,3	466,3	114,5	111,6	116,1	109,9	116,6	114,3	118,8	113,1	120,1	114,3	118,8	113,1	120,1

Tabel / Table 3.4.1

Banen en arbeidsvolume van werknemers naar bedrijfstakken

Jobs and labour input of employees by industry

	2003□	2004●	2002■				2003□				2004●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV			
<i>1 000 banen</i>														
BANEN VAN WERKNEMERS														
Landbouw, bosbouw en visserij	123	121	126	116	126	128	122	113	125	126	120			
Delfstoffenwinning	8	8	8	8	8	8	8	8	9	8	8			
Industrie	1 000	964	1 016	1 013	1 009	995	982	975	972	960	949			
Energie- en waterleidingbedrijven	35	34	35	35	35	35	35	34	34	35	34			
Bouwnijverheid	420	399	438	417	420	424	417	395	400	404	396			
Handel, horeca en reparatie	1 534	1 498	1 549	1 550	1 538	1 526	1 521	1 518	1 502	1 489	1 484			
Vervoer, opslag en communicatie	454	445	460	455	455	456	451	445	445	447	441			
Financiële en zakelijke dienstverlening	1 469	1 445	1 496	1 483	1 473	1 470	1 450	1 435	1 434	1 453	1 458			
Overheid	988	987	980	987	986	986	994	994	988	981	983			
Zorg en overige dienstverlening	1 431	1 455	1 389	1 410	1 431	1 441	1 443	1 450	1 454	1 458	1 456			
Banen van werknemers	7 462	7 355	7 497	7 475	7 482	7 469	7 422	7 368	7 363	7 360	7 330			
<i>1 000 arbeidsjaren</i>														
ARBEIDSVOLUME VAN WERKNEMERS														
Landbouw, bosbouw en visserij	88	87	91	82	90	92	88	81	89	90	87			
Delfstoffenwinning	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8			
Industrie	876	844	890	890	885	871	859	856	851	839	829			
Energie- en waterleidingbedrijven	32	31	32	32	32	32	32	32	32	32	31			
Bouwnijverheid	397	377	414	395	398	401	394	374	379	382	375			
Handel, horeca en reparatie	1 060	1 035	1 061	1 070	1 073	1 052	1 044	1 046	1 047	1 027	1 019			
Vervoer, opslag en communicatie	376	368	381	377	377	378	374	369	369	370	366			
Financiële en zakelijke dienstverlening	1 144	1 125	1 163	1 157	1 151	1 140	1 128	1 119	1 120	1 126	1 133			
Overheid	785	781	779	786	785	783	785	788	786	776	773			
Zorg en overige dienstverlening	930	943	904	920	936	933	928	941	951	943	934			
Arbeidsvolume van werknemers	5 695	5 598	5 723	5 717	5 736	5 691	5 638	5 613	5 632	5 593	5 554			

Tabel / Table 4.1.1
Consumptieve bestedingen, oorspronkelijke reeks (volumemutaties)
Final consumption, original series (volume changes)

	Mutaties t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar											
	2003□	2004●	2002■				2003□				2004●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV			
GOEDEREN- EN DIENSTENCATEGORIEËN	%													
<i>Goederen</i>	-1,9	-0,4	1,1	0,9	-1,8	-3,2	-3,5	-0,7	-0,5	0,4	-0,5			
<i>Voedings- en genotmiddelen</i>	-0,1	0,9	-0,7	1,2	-0,2	-0,7	-0,5	0,8	0,4	0,9	1,5			
<i>Voedingsmiddelen</i>	0,0	2,5	-0,5	1,3	-0,6	-1,0	0,2	2,2	1,9	2,8	3,0			
<i>Genotmiddelen</i>	-0,1	-1,7	-0,8	0,9	0,5	-0,3	-1,5	-1,7	-2,0	-2,2	-0,8			
<i>Duurzame consumptiegoederen</i>	-3,7	-1,2	3,1	0,3	-2,9	-5,1	-6,7	-1,4	-1,0	-0,2	-2,1			
<i>Kleding en schoeisel</i>	-2,5	-0,3	3,7	2,3	-1,4	-5,1	-4,9	-3,9	1,8	2,6	-1,9			
<i>Vervoermiddelen en onderdelen</i>	-3,2	-3,6	15,5	0,2	0,1	-1,2	-11,3	0,9	-7,1	-4,8	-3,3			
<i>Woninginrichting en overige duurzame goederen</i>	-4,7	-0,6	-1,8	-0,6	-5,3	-6,9	-5,7	-1,2	0,5	0,4	-1,8			
<i>Overige goederen</i>	-1,0	-0,5	-0,3	1,5	-1,6	-2,7	-1,6	-1,3	-0,8	0,6	-0,3			
<i>Energie en water</i>	1,4	1,7	1,1	4,8	-1,7	-0,2	0,8	0,8	4,3	4,0	-0,3			
<i>Motorbrandstoffen en overige goederen</i>	-2,1	-1,5	-1,0	-0,4	-1,6	-3,5	-2,8	-2,6	-2,6	-0,5	-0,3			
<i>Diensten</i>	0,1	1,3	1,5	-0,2	-0,1	0,0	0,6	1,3	1,4	1,2	1,5			
<i>Huisvesting</i>	1,5	1,4	1,0	1,9	1,6	1,2	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4			
<i>Horecadiensten</i>	-4,6	-2,7	-3,8	-6,0	-5,3	-4,7	-2,2	-2,5	-4,1	-2,9	-1,2			
<i>Diensten m.b.t. recreatie en cultuur</i>	0,9	1,7	2,3	0,7	0,3	1,1	1,6	0,8	2,4	1,9	1,8			
<i>Diensten m.b.t. vervoer en communicatie</i>	-0,6	2,3	7,5	-0,2	-0,9	-1,1	-0,1	2,0	2,3	2,4	2,4			
<i>Medische diensten en welzijnszorg</i>	1,9	8,3	2,6	2,1	1,4	1,7	2,3	8,2	9,7	7,7	7,8			
<i>Financiële en zakelijke diensten</i>	2,1	1,1	0,9	-0,3	1,9	2,7	4,0	1,0	1,5	1,0	0,9			
<i>Overige diensten</i>	-2,0	-1,4	0,7	-1,9	-1,6	-1,5	-3,1	-1,1	-1,6	-1,8	-1,1			
Consumptieve bestedingen door huishoudens (incl. IZWh, binnenlands)	-0,9	0,5	1,3	0,4	-0,9	-1,6	-1,5	0,3	0,4	0,8	0,5			
Consumptie door gezinshuishoudingen in het buitenland	-0,7	-4,1	-1,0	-5,7	3,1	1,7	-2,9	-0,5	-5,0	-5,0	-5,0			
Af: consumptie door niet-ingezetenen in Nederland	0,0	0,1	3,1	-1,5	1,9	0,3	-0,5	-0,9	0,9	-2,5	3,6			
1 Consumptieve bestedingen door huishoudens (incl. IZWh, nationaal)	-0,9	0,3	1,1	0,2	-0,8	-1,5	-1,6	0,3	0,2	0,7	0,2			
2 (3+4) Consumptieve bestedingen door overheid	1,8	-0,2	3,6	1,9	1,2	1,4	2,6	-0,4	-0,3	0,3	-0,4			
3 Individuele consumptie door overheid	2,9	0,4	4,8	3,7	0,3	3,1	4,9	-1,1	0,1	1,4	1,0			
4 Collectieve consumptie door overheid	0,5	-0,9	2,3	-0,1	2,4	-0,6	0,0	0,6	-0,8	-1,2	-2,1			
5 (1+2) Totale consumptieve bestedingen	0,0	0,1	1,9	0,7	-0,1	-0,6	-0,2	0,1	0,0	0,5	0,0			

Table / Tabel 4.2.1
Final consumption, original series (value changes)
Consumptieve bestedingen, oorspronkelijke reeks (waardemutaties)

	Changes on previous year		Changes on corresponding quarter of previous year														
	2003□	2004●	2002■					2003□					2004●				
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV		
	%																
TYPE OF GOODS AND SERVICES																	
<i>Goods</i>	-1,2	-0,7	2,8	2,5	-1,0	-2,8	-3,1	-1,0	-0,8	-0,3	-0,6						
<i>Food, beverages and tobacco</i>	1,7	-0,4	1,6	2,2	2,1	1,8	0,8	0,3	-0,5	-1,4	0,0						
<i>Food</i>	1,2	-0,6	1,5	0,7	1,2	1,5	1,5	1,5	-1,1	-1,9	-0,9						
<i>Confectionery, beverages and tobacco</i>	2,6	0,0	1,8	4,8	3,6	2,4	-0,2	-1,6	0,4	-0,6	1,5						
<i>Durable consumer goods</i>	-4,7	-2,8	2,8	-0,3	-3,6	-6,4	-8,0	-2,7	-2,9	-1,9	-3,6						
<i>Clothing and footwear</i>	-5,3	-2,2	3,1	-0,3	-4,5	-8,1	-7,4	-5,7	-0,4	0,7	-3,5						
<i>Vehicles and parts</i>	-1,8	-2,7	16,1	2,0	1,9	-0,3	-10,5	2,1	-6,3	-4,3	-1,7						
<i>Home furnishing and other durable goods</i>	-5,7	-3,1	-2,3	-1,4	-5,8	-8,1	-7,3	-3,4	-2,4	-2,2	-4,4						
<i>Other goods</i>	1,4	2,0	3,8	6,6	-0,1	-2,0	0,7	-0,1	2,3	3,5	2,9						
<i>Energy and water</i>	7,3	4,9	5,5	11,6	3,7	3,5	7,4	4,8	7,9	6,8	2,1						
<i>Motor fuel and other goods</i>	-1,1	0,7	3,0	3,7	-1,4	-3,7	-2,9	-3,2	0,2	2,4	3,4						
<i>Services</i>	4,0	3,9	5,1	3,8	3,5	4,0	4,7	4,1	4,2	3,4	3,7						
<i>Housing</i>	4,8	4,5	4,0	4,8	4,9	4,7	4,8	4,6	4,6	4,5	4,4						
<i>Hotels and restaurants services</i>	-1,9	-0,8	2,3	-3,1	-2,6	-2,2	0,7	-0,8	-1,9	-1,1	0,6						
<i>Recreational and cultural services</i>	4,7	5,2	8,3	5,4	3,4	5,1	5,1	5,1	5,9	4,9	4,8						
<i>Transport and communication services</i>	1,8	2,5	11,2	0,9	0,0	2,2	4,0	3,7	3,3	1,5	1,6						
<i>Medical services and welfare</i>	6,9	12,2	9,3	7,9	6,2	6,6	7,1	11,7	15,0	11,3	11,0						
<i>Financial and business services</i>	9,1	3,9	-1,3	7,6	9,0	9,2	10,5	3,9	4,2	3,6	3,7						
<i>Other services</i>	2,0	1,0	6,8	2,6	2,4	2,7	0,5	1,6	0,8	0,4	0,9						
Final consumption expenditure by households incl. NPISH, domestic	1,4	1,6	3,9	3,1	1,2	0,7	0,7	1,5	1,8	1,7	1,6						
Final consumption by resident households in the rest of the world	1,0	-1,4	3,2	-2,5	4,8	2,8	-1,9	1,3	-2,9	-1,7	-1,8						
Minus: final consumption by non-residents in the Netherlands	2,5	1,3	7,9	1,5	3,9	2,7	1,7	0,1	2,5	-1,4	4,8						
1 Final consumption expenditure by households incl. NPISH, national	1,4	1,5	3,8	3,0	1,3	0,7	0,5	1,6	1,5	1,6	1,3						
2 (3+4) Final consumption expenditure by general government	5,4	2,3	8,5	4,7	8,0	3,5	5,3	2,5	1,3	3,8	1,7						
3 Individual final consumption of general government	7,5	2,5	10,6	7,5	7,7	7,6	7,1	3,3	1,1	3,0	2,9						
4 Collective final consumption of general government	3,0	2,0	6,2	1,6	8,3	-1,4	3,1	1,5	1,6	4,8	0,4						
5 (1+2) Final consumption expenditure (total)	2,7	1,8	5,2	3,5	3,6	1,6	2,1	1,9	1,4	2,4	1,5						

Tabel / Table 4.3.1
Consumptieve bestedingen, oorspronkelijke reeks
Final consumption, original series

	2003				2004						
	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV		
<i>mld euro</i>											
GOEDEREN- EN DIENSTENCATEGORIEËN											
<i>Goederen</i>	108,7	107,9	29,1	27,5	27,1	25,8	28,2	27,2	26,9	25,8	28,1
<i>Voedings- en genotmiddelen</i>	31,8	31,7	8,1	7,7	8,0	7,9	8,2	7,7	8,0	7,8	8,2
Voedingsmiddelen	19,7	19,6	5,0	4,8	5,0	4,9	5,0	4,9	4,9	4,8	5,0
Genotmiddelen	12,1	12,1	3,2	2,9	3,1	3,0	3,2	2,8	3,1	3,0	3,2
<i>Duurzame consumptiegoederen</i>	45,6	44,3	12,8	11,2	11,7	11,0	11,8	10,9	11,3	10,7	11,4
Kleding en schoeisel	12,4	12,2	3,6	2,9	3,2	3,0	3,3	2,7	3,2	3,1	3,2
Vervoermiddelen en onderdelen	10,6	10,4	2,8	2,7	2,9	2,5	2,5	2,7	2,7	2,4	2,5
Woninginrichting en overige duurzame goederen	22,5	21,8	6,4	5,7	5,6	5,4	5,9	5,5	5,4	5,3	5,7
<i>Overige goederen</i>	31,3	31,9	8,2	8,5	7,5	7,0	8,2	8,5	7,6	7,3	8,5
Energie en water	10,0	10,5	2,8	3,3	2,0	1,8	3,0	3,5	2,1	1,9	3,1
Motorbrandstoffen en overige goederen	21,2	21,4	5,4	5,3	5,5	5,3	5,2	5,1	5,5	5,4	5,4
<i>Diensten</i>	112,6	116,9	27,3	27,4	28,3	28,3	28,6	28,5	29,5	29,3	29,6
Huisvesting	34,1	35,6	8,3	8,4	8,4	8,7	8,7	8,8	8,7	9,1	9,1
Horecadiensten	12,1	12,0	2,9	2,8	3,3	3,1	2,9	2,8	3,2	3,1	3,0
Diensten m.b.t. recreatie en cultuur	6,6	7,0	1,6	1,6	1,7	1,8	1,7	1,6	1,8	1,8	1,7
Diensten m.b.t. vervoer en communicatie	15,2	15,6	3,8	3,5	3,8	4,0	3,9	3,6	3,9	4,0	4,0
Medische diensten en gezondheidszorg	11,3	12,6	2,7	2,8	2,8	2,8	2,9	3,1	3,2	3,1	3,2
Financiële en zakelijke diensten	16,7	17,4	4,0	4,2	4,2	4,0	4,4	4,4	4,3	4,2	4,5
Overige diensten	16,5	16,7	4,1	4,1	4,2	4,1	4,1	4,1	4,3	4,1	4,2
Consumptieve bestedingen door huishoudens (incl. IZWh, binnenlands)	221,2	224,8	56,4	54,8	55,4	54,2	56,8	55,7	56,4	55,1	57,7
Consumptie door gezinshuishoudingen in het buitenland	9,2	9,1	2,3	1,9	2,7	2,3	2,3	2,0	2,7	2,2	2,2
Af: consumptie door niet-ingezetenen in Nederland	6,2	6,3	1,5	1,4	1,4	1,9	1,5	1,4	1,4	1,9	1,6
1 Consumptieve bestedingen door huishoudens (incl. IZWh, nationaal)	224,3	227,7	57,3	55,4	56,8	54,6	57,6	56,2	57,6	55,5	58,3
2 (3+4) Consumptieve bestedingen door overheid	115,3	118,0	27,6	27,1	31,6	27,7	29,0	27,8	32,0	28,7	29,5
3 Individuele consumptie door overheid	63,4	65,0	14,7	14,6	17,4	15,7	15,7	15,1	17,6	16,1	16,2
4 Collectieve consumptie door overheid	51,9	53,0	12,9	12,5	14,2	12,0	13,3	12,7	14,4	12,6	13,4
5 (1+2) Totale consumptieve bestedingen	339,6	345,7	84,8	82,5	88,3	82,2	86,6	84,0	89,6	84,2	87,9

Tabel / Table 5.1.1
Investerings in vaste activa (bruto), oorspronkelijke reeks (volumemutaties)
Fixed capital formation (gross), original series (volume changes)

	Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar								
	2003□	2004●	2002■				2004●				
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
	%										
NAAR TYPE ACTIVA											
Woningen	-4,3	3,8	-6,0	-3,3	-4,4	-5,0	-4,6	6,1	1,7	1,1	5,7
Bedrijfsgebouwen	-9,2	-3,0	-9,1	-12,2	-7,9	-8,5	-7,8	0,2	-7,6	-5,1	0,9
Grond-, weg- en waterbouwkundige werken	-2,0	1,3	-3,6	-8,1	-1,2	-1,3	1,8	4,8	-2,0	-3,1	5,5
Vervoermiddelen	10,0	7,2	-13,1	7,3	5,0	3,6	23,2	17,2	-2,5	5,5	8,5
Machines en installaties	-5,0	1,2	-5,9	-10,1	-13,4	-6,3	9,7	-0,9	16,9	2,7	-10,9
Computers	3,6	13,1	-10,6	2,3	-1,5	2,6	11,0	10,3	11,0	9,8	19,9
Overige materiële vaste activa	-4,3	-0,1	-7,0	-1,0	-2,9	-5,7	-7,5	-4,5	-2,2	2,8	3,9
Immateriële vaste activa	-0,4	2,9	-7,8	3,4	-1,6	-3,1	0,1	2,4	1,8	3,7	3,5
In cultuur gebrachte activa (bv.bomen en vee)
Overdrachtskosten op grond	-3,8	3,1	0,0	-10,1	-2,5	1,4	-3,7	3,8	-1,4	0,3	9,1
Investerings in vaste activa uit productie en invoer	-3,0	2,5	-7,0	-4,8	-4,7	-4,2	1,5	4,5	1,4	0,9	2,9
Af: verkoop van gebruikte vaste activa	-1,0	3,0	-5,3	0,0	-1,9	-12,3	8,9	2,6	-1,8	13,2	0,7
Investerings in vaste activa (bruto)	-3,1	2,5	-7,0	-5,0	-4,8	-3,9	1,3	4,6	1,5	0,6	3,0
NAAR BEDRIJFSKLASSE VAN BESTEMMING											
Landbouw, bosbouw en visserij	-5,7	0,9	7,1	-4,4	-1,9	-13,4	-5,9	-1,6	-0,2	2,8	3,9
Nijverheid (incl. energie en bouwnijverheid)	-4,3	0,9	-6,5	-12,9	-14,2	-4,0	15,4	0,0	16,7	1,1	-11,3
Handel, horeca en reparatie	-3,0	3,0	-7,5	-1,4	-2,0	-4,9	-3,8	1,1	0,4	2,8	7,8
Vervoer, opslag en communicatie	3,3	1,7	-21,2	-1,1	-0,8	-6,9	20,4	17,8	-5,3	-1,1	-2,5
Exploitatie van woningen	-4,7	3,4	-7,3	-4,4	-5,7	-4,5	-4,3	5,7	1,6	0,5	5,2
Overheid	0,5	2,1	4,5	-1,5	-0,4	2,9	1,2	2,6	-4,1	0,7	8,8
Overige diensten en n.e.g.	-5,1	3,1	-6,8	-5,2	-3,1	-5,9	-6,3	2,2	-0,3	1,8	8,7
Investerings in vaste activa uit productie en invoer	-3,0	2,5	-7,0	-4,8	-4,7	-4,2	1,5	4,5	1,4	0,9	2,9
Af: verkoop van gebruikte vaste activa	-1,0	3,0	-5,3	0,0	-1,9	-12,3	8,9	2,6	-1,8	13,2	0,7
Investerings in vaste activa (bruto)	-3,1	2,5	-7,0	-5,0	-4,8	-3,9	1,3	4,6	1,5	0,6	3,0

Table / Tabel 5.2.1
Fixed capital formation (gross), original series (value changes)
Investerings in vaste activa (bruto), oorspronkelijke reeks (waardemutaties)

	Changes on previous year		Changes on corresponding quarter of previous year								
	2003□	2004●	2002■				2004●				
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
	%										
BY TYPE OF CAPITAL GOOD											
Dwellings	0,4	6,9	-0,8	1,9	0,6	-1,3	-0,1	10,5	4,7	4,2	7,7
Non-residential buildings	-6,9	-1,2	-5,6	-9,0	-5,6	-7,0	-6,1	2,0	-5,8	-2,7	2,1
Civil engineering works	-0,5	2,5	0,1	-6,6	0,1	0,3	3,4	6,5	-0,5	-2,1	6,0
Transport equipment	10,8	9,2	-13,7	7,8	5,7	4,7	23,8	19,7	0,2	8,5	8,9
Machinery and equipment	-4,7	1,5	-5,1	-10,5	-13,3	-5,4	10,6	-1,2	17,2	3,3	-10,4
Computers	-0,5	8,8	-14,5	-2,8	-5,3	-1,7	7,6	5,9	9,7	6,3	12,3
Other tangible fixed assets	-3,9	0,4	-6,0	-0,6	-2,4	-5,6	-6,9	-4,2	-1,8	3,5	4,6
Intangible fixed assets	1,8	4,6	-4,8	4,5	0,2	-0,6	3,4	3,9	4,0	6,4	4,2
Cultivated assets (e.g. trees and livestock)
Transfer costs of ground	-1,3	6,7	1,6	-9,3	0,3	1,4	2,2	6,8	2,7	8,5	9,0
Fixed capital formation from production and imports	-1,0	4,1	-4,4	-2,7	-2,7	-2,4	3,7	6,5	3,3	2,8	3,6
Minus: sales of used fixed capital goods	-0,4	3,0	-5,1	1,7	0,0	-12,8	8,1	1,5	-2,5	14,4	1,6
Fixed capital formation (gross)	-1,0	4,1	-4,4	-2,8	-2,8	-2,0	3,6	6,7	3,5	2,5	3,6
BY ECONOMIC ACTIVITY OF DESTINATION											
Agriculture, forestry and fishing	-4,5	2,1	6,8	-3,8	-2,1	-10,4	-3,6	-0,4	2,5	2,7	3,9
Industry (incl. energy and construction)	-3,4	1,5	-5,4	-12,7	-13,6	-2,7	17,0	0,4	17,6	1,9	-10,9
Trade, hotels, restaurants and repair	-2,6	3,7	-6,0	-1,2	-1,5	-4,3	-3,3	2,2	1,2	3,6	7,6
Transport, storage and communication	4,2	2,8	-19,5	-0,6	0,4	-5,9	21,5	19,1	-3,5	0,8	-2,4
Operation of dwellings	-0,4	6,4	-2,3	0,5	-1,1	-1,1	0,0	9,8	4,6	3,7	7,2
Government	2,1	3,2	7,6	0,4	1,2	4,3	2,8	3,8	-2,5	2,1	9,3
Other services and n.e.c.	-4,2	4,2	-5,9	-4,1	-2,1	-5,2	-5,3	3,5	1,3	3,8	8,3
Fixed capital formation from production and imports	-1,0	4,1	-4,4	-2,7	-2,7	-2,4	3,7	6,5	3,3	2,8	3,6
Minus: sales of used fixed capital goods	-0,4	3,0	-5,1	1,7	0,0	-12,8	8,1	1,5	-2,5	14,4	1,6
Fixed capital formation (gross)	-1,0	4,1	-4,4	-2,8	-2,8	-2,0	3,6	6,7	3,5	2,5	3,6

Tabel / Table 5.3.1
Investerings in vaste activa (bruto), oorspronkelijke reeks
Fixed capital formation (gross), original series

	2002■	2003□	2002■				2003□				2004●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III
<i>mld euro</i>														
NAAR TYPE ACTIVA														
Woningen	26,7	28,5	6,8	7,2	7,1	5,7	6,8	7,9	7,4	5,9	7,3			
Bedrijfsgebouwen	14,8	14,6	3,8	3,8	4,3	3,1	3,6	3,9	4,0	3,0	3,7			
Grond-, weg- en waterbouwkundige werken	11,7	12,0	3,2	2,5	2,8	3,0	3,3	2,7	2,8	2,9	3,5			
Vervoermiddelen	10,2	11,1	2,4	2,5	2,6	2,1	3,0	3,0	2,6	2,3	3,3			
Machines en installaties	14,3	14,5	3,9	3,4	3,4	3,3	4,3	3,4	4,0	3,4	3,8			
Computers	3,7	4,1	1,0	0,8	1,0	0,9	1,0	0,9	1,1	0,9	1,2			
Overige materiële vaste activa	4,6	4,6	1,2	1,2	1,2	1,1	1,1	1,1	1,2	1,1	1,2			
Immateriële vaste activa	6,9	7,2	1,8	1,6	1,8	1,7	1,8	1,7	1,9	1,8	1,9			
In cultuur gebrachte activa (bv. bomen en vee)	0,4	0,4	0,0	0,1	0,3	0,0	0,0	0,1	0,3	0,0	0,0			
Overdrachtskosten op grond	1,3	1,4	0,4	0,3	0,4	0,3	0,4	0,3	0,4	0,3	0,4			
Investerings in vaste activa uit productie en invoer	94,6	98,5	24,4	23,5	24,9	20,9	25,3	25,0	25,7	21,5	26,2			
Af: verkoop van gebruikte vaste activa	3,0	3,1	0,8	0,8	0,8	0,6	0,8	0,8	0,8	0,7	0,8			
Investerings in vaste activa (bruto)	91,6	95,4	23,7	22,7	24,1	20,3	24,5	24,2	24,9	20,8	25,4			
NAAR BEDRIJFSKLASSE VAN BESTEMMING														
Landbouw, bosbouw en visserij	3,5	3,6	0,8	0,9	1,1	0,6	0,8	0,9	1,2	0,7	0,8			
Nijverheid (incl. energie en bouwnijverheid)	13,0	13,2	3,4	3,0	3,2	2,9	3,9	3,0	3,7	3,0	3,5			
Handel, horeca en reparatie	6,4	6,6	1,7	1,6	1,7	1,4	1,7	1,7	1,7	1,5	1,8			
Vervoer, opslag en communicatie	10,7	11,0	2,7	2,4	2,8	2,2	3,3	2,9	2,7	2,3	3,2			
Exploitatie van woningen	28,5	30,4	7,3	7,6	7,6	6,1	7,3	8,3	7,9	6,3	7,8			
Overheid	14,2	14,6	3,6	3,4	3,6	3,4	3,7	3,5	3,5	3,5	4,1			
Overige diensten en n.e.g.	18,2	19,0	4,9	4,5	4,9	4,1	4,7	4,7	5,0	4,3	5,0			
Investerings in vaste activa uit productie en invoer	94,6	98,5	24,4	23,5	24,9	20,9	25,3	25,0	25,7	21,5	26,2			
Af: verkoop van gebruikte vaste activa	3,0	3,1	0,8	0,8	0,8	0,6	0,8	0,8	0,8	0,7	0,8			
Investerings in vaste activa (bruto)	91,6	95,4	23,7	22,7	24,1	20,3	24,5	24,2	24,9	20,8	25,4			

Tabel / Table 6.1.1
Invoer van goederen en diensten, oorspronkelijke reeks (volumemutaties)
Imports of goods and services, original series (volume changes)

	Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar											
	2003□	2004●	2002■				2003□				2004●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV			
	%													
PRODUCTGROEPEN														
Landbouw-, bosbouw- en visserijproducten	1,4	3,6	-2,8	0,7	0,3	3,4	1,4	-0,8	4,6	6,7	4,8			
Aardolie, aardgas en overige delfstoffen	3,3	2,3	-2,4	-5,4	7,6	14,3	-2,1	9,4	6,6	-3,0	-3,6			
Voedings- en genotmiddelen	0,8	5,8	2,4	4,2	1,1	0,4	-2,1	1,7	7,6	5,8	8,0			
Textiel, kleding, leder en lederwaren	-0,1	3,8	4,5	0,9	0,8	-2,9	1,2	-1,5	2,7	4,5	10,6			
Papier, papierwaren, drukwerk en opgenomen media	-0,3	5,0	1,3	4,0	-3,0	-1,7	0,0	3,1	7,0	5,3	4,6			
Aardolie-producten, e.d.	-4,4	7,5	15,7	-1,8	0,9	-5,6	-10,7	10,7	-4,1	20,2	4,2			
Chemische producten	-1,0	8,1	4,3	1,4	-0,1	-5,4	0,2	3,7	6,5	16,6	6,2			
Rubber- en kunststofproducten	-2,4	20,2	-0,1	-1,2	-4,7	-3,6	0,0	15,0	21,6	21,3	23,0			
Basismetalen en metaalproducten	-0,8	6,3	0,0	-3,3	0,3	-3,4	3,3	5,0	6,0	8,1	6,0			
Machines en apparaten n.e.g.	-0,1	7,2	1,2	5,0	-1,2	-4,6	0,4	-1,6	11,7	11,5	7,7			
Elektrotechnische machines en optische apparaten	3,9	18,2	8,9	4,6	0,8	1,0	8,7	7,1	22,4	23,4	19,8			
Transportmiddelen	3,5	4,8	-1,1	6,5	-5,0	-0,3	13,2	7,7	0,0	7,2	4,8			
Overige industriële producten	-4,2	3,2	4,7	-5,5	-3,0	-3,9	-4,5	-0,7	5,9	4,3	3,0			
Overige producten	-1,3	2,2	6,4	-1,2	-2,0	-1,7	-0,4	1,8	4,3	1,8	1,0			
Consumptie door gezinshuishoudingen in het buitenland	-0,7	-4,1	-1,0	-5,7	3,1	1,7	-2,9	-0,5	-5,0	-5,0	-5,0			
Cif/fob-correctie	1,0	6,7	6,9	-1,0	4,1	3,1	-1,9	5,3	4,1	8,2	9,1			
Invoer van goederen en diensten (fob)	0,6	7,5	4,0	1,0	-0,2	-0,6	2,3	4,0	8,4	10,0	7,8			
GOEDEREN EN DIENSTEN														
Invoer van goederen (cif)	1,0	9,1	3,4	1,6	-0,2	-0,6	3,0	4,7	10,0	12,2	9,4			
Cif/fob-correctie en herclassificatie	1,0	9,0	7,2	1,3	0,2	-0,7	2,9	4,7	10,0	12,2	9,4			
Invoer van goederen (fob)	1,0	9,1	3,3	1,6	-0,2	-0,6	3,0	4,7	10,0	12,2	9,4			
Invoer van diensten (cif)	-0,9	0,5	6,8	-1,7	-0,6	-0,4	-1,1	0,6	1,4	-0,3	0,1			
Consumptie door gezinshuishoudingen in het buitenland	-0,7	-4,1	-1,0	-5,7	3,1	1,7	-2,9	-0,5	-5,0	-5,0	-5,0			
Overige invoer van diensten	-1,0	1,6	8,9	-0,8	-1,6	-0,9	-0,6	0,8	3,4	0,9	1,3			
Cif/fob-herclassificatie	1,0	9,2	7,3	1,4	0,0	-0,9	3,1	4,7	10,3	12,4	9,4			
Invoer van diensten (fob)	-0,7	1,7	6,8	-1,3	-0,5	-0,5	-0,4	1,2	2,6	1,4	1,5			
Invoer van goederen en diensten (fob)	0,6	7,5	4,0	1,0	-0,2	-0,6	2,3	4,0	8,4	10,0	7,8			

Table / Tabel 6.2.1
Imports of goods and services, original series (value changes)
Invoer van goederen en diensten, oorspronkelijke reeks (waardemutaties)

	Changes on previous year		Changes on corresponding quarter of previous year											
	2003□	2004●	2002■				2003□				2004●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV			
	%													
GROUPS OF PRODUCTS														
Products of agriculture, forestry and fishing	-1,6	2,5	-2,2	-1,9	-3,9	-0,3	-0,2	-1,2	8,9	6,7	-3,0			
Crude petroleum, natural gas and other minerals	2,2	26,1	7,3	10,2	-2,8	7,9	-6,4	4,2	37,8	34,2	30,9			
Food products, beverages and tobacco products	0,6	7,7	3,6	2,9	-0,4	0,9	-0,7	2,9	11,5	9,0	7,5			
Textiles, wearing apparel, leather and leather products	-2,8	1,9	4,8	-1,2	-1,7	-5,9	-2,1	-4,2	2,1	2,6	8,4			
Paper and -products, printed matter and recorded media	-0,9	0,9	0,6	3,4	-2,7	-2,9	-1,0	-1,0	2,6	1,1	0,9			
Coke, refined petroleum products and nuclear fuel	0,5	22,3	28,9	23,1	2,4	-5,7	-13,7	-5,5	4,1	54,5	41,3			
Chemicals, chemical products and man-made fibres	2,2	12,2	4,8	7,8	3,7	-3,6	1,3	2,6	7,8	22,2	17,0			
Rubber and plastic products	-1,7	19,2	1,5	0,7	-3,4	-3,7	-0,4	13,0	20,1	20,5	23,3			
Basic metals and metal products	-0,3	21,7	0,8	-2,1	0,1	-3,0	3,7	11,2	20,1	27,7	27,9			
Machinery and equipment n.e.c.	-0,5	6,7	1,0	4,7	-1,8	-4,9	0,1	-3,2	11,2	11,6	8,0			
Electrical machinery and optical equipment	-1,2	10,3	2,3	-1,3	-4,5	-3,2	3,8	2,3	15,2	15,6	8,8			
Transport equipment	3,2	5,9	0,2	6,4	-5,4	-0,4	12,8	8,5	1,3	8,4	6,0			
Other manufactured goods n.e.c.	-6,2	2,7	4,7	-7,2	-5,4	-5,4	-6,7	-2,0	5,6	4,0	2,9			
Other products	0,3	3,5	9,5	0,7	-0,8	0,1	1,4	2,8	6,3	2,9	2,1			
Final consumption by resident households in the rest of the world	1,0	-1,4	3,2	-2,5	4,8	2,8	-1,9	1,3	-2,9	-1,7	-1,8			
Cif/fob-reclassification	-2,0	8,5	5,1	-3,1	0,0	-1,0	-3,9	4,2	6,1	12,5	11,1			
Imports of goods and services (fob)	-0,1	9,1	4,2	2,0	-1,7	-1,7	1,0	2,4	10,7	13,5	10,1			
GOODS AND SERVICES														
Imports of goods (cif)	-0,3	10,6	3,1	2,3	-2,2	-2,3	1,1	2,6	12,3	16,1	11,9			
Cif/fob-adjustment and reclassification	-1,9	10,6	6,7	0,4	-3,7	-3,8	-0,6	2,6	12,3	16,1	11,9			
Imports of goods (fob)	-0,2	10,6	3,0	2,4	-2,2	-2,2	1,2	2,6	12,3	16,1	11,9			
Imports of services (cif)	0,6	2,1	10,0	0,2	0,6	1,0	0,6	1,6	3,4	1,6	1,8			
Final consumption by resident households in the rest of the world	1,0	-1,4	3,2	-2,5	4,8	2,8	-1,9	1,3	-2,9	-1,7	-1,8			
Other imports of services	0,5	3,0	11,9	0,9	-0,6	0,6	1,2	1,6	5,3	2,5	2,7			
Cif/fob-reclassification	-1,9	10,7	6,8	0,6	-3,9	-4,0	-0,4	2,5	12,7	16,3	11,9			
Imports of services (fob)	0,3	3,3	9,5	0,3	0,0	0,3	0,4	1,7	4,6	3,6	3,2			
Imports of goods and services (fob)	-0,1	9,1	4,2	2,0	-1,7	-1,7	1,0	2,4	10,7	13,5	10,1			

Tabel / Table 6.3.1
Invoer van goederen en diensten, oorspronkelijke reeks
Imports of goods and services, original series

	2003□	2004●	2002■				2003□				2004●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III
<i>mld euro</i>														
PRODUCTGROEPEN														
Landbouw-, bosbouw- en visserijproducten	10,0	10,2	2,5	2,9	2,4	2,1	2,5	2,8	2,7	2,3	2,4			
Aardolie, aardgas en overige delfstoffen	15,8	19,9	3,9	4,3	3,8	4,1	3,6	4,5	5,2	5,5	4,8			
Voedings- en genotmiddelen	15,3	16,5	4,1	3,7	3,8	3,8	4,0	3,8	4,2	4,2	4,4			
Textiel, kleding, leder en lederwaren	11,1	11,3	2,5	3,1	2,5	3,0	2,4	3,0	2,5	3,1	2,6			
Papier, papierwaren, drukwerk en opgenomen media	6,7	6,7	1,7	1,6	1,7	1,6	1,7	1,6	1,7	1,7	1,7			
Aardolie-producten, e.d.	5,9	7,2	1,6	1,6	1,5	1,4	1,4	1,5	1,6	2,2	1,9			
Chemische producten	26,4	29,6	6,7	6,5	7,0	6,2	6,8	6,6	7,5	7,5	7,9			
Rubber- en kunststofproducten	5,5	6,5	1,4	1,4	1,4	1,3	1,4	1,6	1,7	1,6	1,7			
Basismetalen en metaalproducten	13,4	16,4	3,3	3,3	3,5	3,2	3,4	3,7	4,2	4,1	4,4			
Machines en apparaten n.e.g.	13,8	14,8	3,6	3,6	3,5	3,2	3,6	3,5	3,8	3,6	3,9			
Elektrotechnische machines en optische apparaten	53,7	59,2	14,6	13,2	12,5	12,8	15,1	13,5	14,4	14,8	16,5			
Transportmiddelen	18,1	19,1	4,4	4,5	4,7	3,9	5,0	4,9	4,7	4,2	5,3			
Overige industriële producten	10,7	11,0	2,9	2,6	2,8	2,6	2,7	2,6	2,9	2,7	2,8			
Overige producten	41,5	43,0	10,8	10,1	10,3	10,2	10,9	10,4	10,9	10,5	11,2			
Consumptie door gezinshuishoudingen in het buitenland	9,2	9,1	2,3	1,9	2,7	2,3	2,3	2,0	2,7	2,2	2,2			
Cif/fob-correctie	-0,4	-0,4	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1			
Invoer van goederen en diensten (fob)	256,6	280,0	66,2	64,2	63,9	61,6	66,9	65,7	70,7	69,9	73,6			
GOEDEREN EN DIENSTEN														
Invoer van goederen (cif)	211,6	234,1	54,6	53,5	52,3	50,5	55,2	54,9	58,7	58,7	61,7			
Cif/fob-correctie en herclassificatie	7,8	8,6	2,1	2,0	1,9	1,8	2,1	2,0	2,1	2,1	2,3			
Invoer van goederen (fob)	203,8	225,5	52,5	51,6	50,4	48,7	53,1	52,9	56,6	56,6	59,4			
Invoer van diensten (cif)	45,4	46,3	11,7	10,7	11,7	11,2	11,8	10,9	12,1	11,3	12,0			
Consumptie door gezinshuishoudingen in het buitenland	9,2	9,1	2,3	1,9	2,7	2,3	2,3	2,0	2,7	2,2	2,2			
Overige invoer van diensten	36,1	37,2	9,4	8,8	9,0	8,9	9,5	8,9	9,5	9,1	9,7			
Cif/fob-herclassificatie	7,4	8,2	2,0	1,9	1,8	1,7	2,0	1,9	2,0	2,0	2,2			
Invoer van diensten (fob)	52,8	54,5	13,7	12,6	13,5	12,9	13,7	12,8	14,1	13,4	14,2			
Invoer van goederen en diensten (fob)	256,6	280,0	66,2	64,2	63,9	61,6	66,9	65,7	70,7	69,9	73,6			

Tabel / Table 7.1.1
Uitvoer van goederen en diensten, originele reeks (volumemutaties)
Exports of goods and services, original series (volume changes)

	Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar											
	2003□	2004●	2002■				2003□				2004●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV			
	%													
PRODUCTGROEPEN														
Landbouw-, bosbouw- en visserijproducten	3,1	7,1	-0,6	1,3	4,8	2,4	4,0	6,2	4,2	12,4	6,0			
Aardolie, aardgas en overige delfstoffen	-5,7	15,6	5,5	13,3	-24,5	-21,5	-2,3	6,0	28,9	32,4	11,4			
Voedings- en genotmiddelen	-1,5	3,0	-2,9	0,0	-1,6	-1,3	-3,1	-1,9	5,3	3,4	5,1			
Textiel, kleding, leder en lederwaren	1,8	4,5	5,5	4,2	-1,0	-0,9	5,0	-3,2	4,8	4,2	13,2			
Papier, papierwaren, drukwerk en opgenomen media	0,3	6,9	1,7	-0,5	-0,8	2,4	0,1	4,4	8,3	9,1	5,8			
Aardolie-producten, e.d.	3,4	9,3	-1,8	-8,8	8,3	8,9	5,4	19,0	10,5	5,6	2,8			
Chemische producten	0,9	6,6	3,6	3,3	-1,0	-0,6	2,2	4,8	10,0	7,4	4,1			
Rubber- en kunststofproducten	-2,1	7,0	6,2	-1,1	-3,4	-4,1	0,2	3,2	7,6	7,9	9,3			
Basismetalen en metaalproducten	2,2	8,5	2,3	-0,4	1,1	1,3	7,0	9,5	9,1	9,4	6,0			
Machines en apparaten n.e.g.	-2,9	4,9	1,7	1,0	-2,5	-5,5	-4,3	-1,6	9,5	6,2	5,3			
Elektrotechnische machines en optische apparaten	2,1	20,1	6,9	2,5	-1,3	-1,2	7,7	7,9	25,9	25,5	21,2			
Transportmiddelen	-4,4	12,6	1,6	0,7	-6,5	2,6	-12,8	-0,8	7,4	32,5	11,7			
Overige industriële producten	-5,5	5,1	6,4	-9,4	-2,0	-3,1	-7,5	2,4	8,5	4,4	4,8			
Vervoer en communicatie	-0,1	2,2	4,7	1,9	-1,7	-0,7	0,1	2,1	2,9	2,3	1,3			
Financiële en zakelijke diensten	-2,5	0,4	7,5	-0,5	-1,6	-3,5	-4,0	0,3	0,1	0,3	0,9			
Overige producten	-0,5	2,2	-2,9	-1,1	0,4	0,0	-1,1	0,2	6,8	-0,1	1,5			
Consumptie door niet-ingezetenen in Nederland	0,0	0,1	3,1	-1,5	1,9	0,3	-0,5	-0,9	0,9	-2,5	3,6			
Uitvoer van gebruikte vaste activa	0,5	0,0	-19,1	11,4	2,4	-19,8	7,7	0,0	0,0	0,0	0,0			
Cif/fob-correctie	1,0	6,7	6,9	-1,0	4,1	3,1	-1,9	5,3	4,1	8,2	9,1			
Uitvoer van goederen en diensten	0,0	8,3	3,1	0,9	-1,2	-0,9	1,0	3,9	10,4	10,5	8,4			
GOEDEREN EN DIENSTEN														
Uitvoer van goederen	0,3	9,9	2,8	1,3	-1,1	-0,7	1,5	4,6	12,2	12,9	10,0			
Uitvoer van goederen uit productie	-0,9	6,0	-0,6	0,0	-2,1	-0,8	-0,5	3,9	8,3	7,7	4,2			
Wederuitvoer	1,9	15,7	7,9	3,1	0,2	-0,3	4,3	5,7	18,3	20,6	18,2			
Uitvoer van gebruikte vaste activa	0,5	0,0	-19,1	11,4	2,4	-19,8	7,7	0,0	0,0	0,0	0,0			
Uitvoer van diensten	-1,4	1,4	4,5	-0,5	-1,3	-2,0	-1,6	0,8	2,9	0,5	1,5			
Consumptie van diensten door niet-ingezetenen	0,0	0,1	3,1	-1,5	1,9	0,3	-0,5	-0,9	0,9	-2,5	3,6			
Overige uitvoer van diensten	-1,5	1,6	4,7	-0,3	-1,6	-2,3	-1,7	1,0	3,1	1,1	1,3			
Cif/fob-correctie	1,0	6,7	6,9	-1,0	4,1	3,1	-1,9	5,3	4,1	8,2	9,1			
Uitvoer van goederen en diensten	0,0	8,3	3,1	0,9	-1,2	-0,9	1,0	3,9	10,4	10,5	8,4			

Table / Tabel 7.2.1
Exports of goods and services, original series (value changes)
Uitvoer van goederen en diensten, originele reeks (waardemutaties)

	Changes on previous year		Changes on corresponding quarter of previous year											
	2003□	2004●	2002■				2003□				2004●			
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV			
	%													
GROUPS OF PRODUCTS														
Products of agriculture, forestry and fishing	2,1	4,9	0,3	-2,1	3,0	5,9	2,3	5,4	3,7	2,2	8,3			
Crude petroleum, natural gas and other minerals	-2,2	18,0	2,5	17,6	-18,1	-15,7	-2,9	1,2	24,5	39,3	23,4			
Food products, beverages and tobacco products	-0,6	4,2	-1,9	1,6	-1,4	-0,7	-1,8	-0,5	8,3	5,3	3,5			
Textiles, wearing apparel, leather and leather products	0,2	3,1	5,8	3,4	-2,6	-2,7	2,7	-5,0	4,8	2,5	11,5			
Paper and -products, printed matter and recorded media	-0,4	4,7	3,2	0,5	-0,3	0,0	-1,6	2,1	5,7	7,2	4,0			
Coke, refined petroleum products and nuclear fuel	7,3	24,9	9,4	26,1	-1,4	5,3	0,9	-5,1	34,4	38,0	35,4			
Chemicals, chemical products and man-made fibres	3,7	11,2	4,4	10,4	2,4	-1,3	3,5	2,6	11,3	15,4	16,3			
Rubber and plastic products	1,7	6,5	5,7	3,2	0,7	-0,8	3,6	2,0	6,4	7,1	10,6			
Basic metals and metal products	1,6	22,0	6,7	2,8	0,8	-1,4	4,1	12,9	21,1	27,3	26,7			
Machinery and equipment n.e.c.	-3,3	5,4	2,4	0,4	-3,0	-5,3	-4,8	-2,0	9,8	6,7	6,7			
Electrical machinery and optical equipment	-2,2	13,1	2,5	-2,2	-5,5	-4,9	3,3	3,6	19,8	18,3	11,4			
Transport equipment	-3,5	14,6	4,3	2,2	-5,5	2,5	-11,8	-0,5	9,9	37,0	12,7			
Other manufactured goods n.e.c.	-7,4	4,2	5,3	-10,9	-3,9	-5,4	-9,4	0,5	7,7	3,9	4,3			
Transport and communication services	-1,7	2,9	3,3	0,2	-3,7	-2,0	-1,3	2,3	4,0	3,0	2,3			
Financial and business services	0,1	2,5	13,6	2,9	1,2	-1,0	-2,2	2,2	2,2	2,6	3,0			
Other products	1,1	1,9	-0,1	0,5	2,0	1,5	0,5	0,2	6,2	-0,8	1,6			
Final consumption by non-residents in the Netherlands	2,5	1,3	7,9	1,5	3,9	2,7	1,7	0,1	2,5	-1,4	4,8			
Exports of used fixed capital goods	0,5	0,0	-19,7	11,4	2,4	-19,8	7,7	0,0	0,0	0,0	0,0			
Cif/fob-adjustment	-2,0	8,5	5,1	-3,1	0,0	-1,0	-3,9	4,2	6,1	12,5	11,1			
Exports of goods and services	0,0	9,2	3,7	3,1	-1,7	-1,5	0,0	1,8	11,7	12,8	10,7			
GOODS AND SERVICES														
Exports of goods	0,0	10,8	2,9	3,6	-2,0	-1,7	0,2	1,8	13,5	15,5	12,6			
Exports of goods from production	0,5	9,2	1,6	5,4	-1,7	-0,8	-0,7	1,1	12,0	13,2	10,9			
Re-exports	-0,7	13,2	5,0	0,9	-2,5	-2,9	1,4	2,7	16,0	19,1	15,0			
Exports of used fixed capital goods	0,5	0,0	-19,7	11,4	2,4	-19,8	7,7	0,0	0,0	0,0	0,0			
Exports of services	-0,3	2,6	7,5	0,8	-0,4	-0,8	-0,7	1,7	4,0	1,6	2,9			
Final consumption by non-residents	2,5	1,3	7,9	1,5	3,9	2,7	1,7	0,1	2,5	-1,4	4,8			
Other exports of services	-0,6	2,8	7,5	0,7	-0,9	-1,3	-1,0	2,0	4,2	2,2	2,7			
Cif/fob-adjustment	-2,0	8,5	5,1	-3,1	0,0	-1,0	-3,9	4,2	6,1	12,5	11,1			
Exports of goods and services	0,0	9,2	3,7	3,1	-1,7	-1,5	0,0	1,8	11,7	12,8	10,7			

Tabel / Table 7.3.1
Uitvoer van goederen en diensten, originele reeks
Exports of goods and services, original series

	2003	2004	2002	2003				2004				
				IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
<i>mln euro</i>												
PRODUCTGROEPEN												
Landbouw-, bosbouw- en visserijproducten	14,9	15,7	3,5	3,8	3,9	3,6	3,6	3,6	4,0	4,1	3,7	3,9
Aardolie, aardgas en overige delfstoffen	7,0	8,3	2,2	2,6	1,2	1,1	2,1	2,6	1,5	1,5	2,6	2,6
Voedings- en genotmiddelen	30,3	31,5	7,8	7,6	7,5	7,5	7,7	7,6	8,1	7,9	7,9	7,9
Textiel, kleding, leder en lederwaren	7,6	7,8	1,8	2,1	1,6	2,1	1,8	2,0	1,7	2,2	2,0	2,0
Papier, papierwaren, drukwerk en opgenomen media	5,7	6,0	1,5	1,4	1,4	1,4	1,5	1,4	1,5	1,5	1,6	1,6
Aardolie-producten, e.d.	13,7	17,1	3,0	3,7	3,3	3,7	3,0	3,5	4,4	5,1	4,1	4,1
Chemische producten	37,2	41,4	8,8	9,6	9,6	9,0	9,1	9,8	10,7	10,3	10,5	10,5
Rubber- en kunststofproducten	5,8	6,2	1,4	1,5	1,5	1,4	1,5	1,5	1,6	1,5	1,6	1,6
Basismetalen en metaalproducten	12,8	15,6	3,2	3,1	3,3	3,1	3,3	3,5	4,0	3,9	4,2	4,2
Machines en apparaten n.e.g.	13,3	14,0	3,6	3,2	3,4	3,2	3,4	3,2	3,7	3,4	3,7	3,7
Elektrotechnische machines en optische apparaten	54,6	61,7	15,2	13,2	12,8	12,9	15,7	13,7	15,3	15,3	17,5	17,5
Transportmiddelen	12,1	13,9	3,4	3,1	3,1	3,0	3,0	3,1	3,4	4,1	3,4	3,4
Overige industriële producten	6,7	7,0	1,9	1,5	1,7	1,8	1,7	1,5	1,8	1,8	1,8	1,8
Vervoer en communicatie	17,1	17,7	4,4	4,2	4,3	4,3	4,3	4,3	4,5	4,5	4,4	4,4
Financiële en zakelijke diensten	22,7	23,2	6,4	5,4	5,4	5,6	6,3	5,5	5,6	5,7	6,5	6,5
Overige producten	11,3	11,5	2,8	2,8	3,0	2,7	2,8	2,8	3,2	2,7	2,9	2,9
Consumptie door niet-ingezetenen in Nederland	6,2	6,3	1,5	1,4	1,4	1,9	1,5	1,4	1,4	1,9	1,6	1,6
Uitvoer van gebruikte vaste activa	0,8	0,8	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Cif/fob-correctie	-0,4	-0,4	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Uitvoer van goederen en diensten	279,4	305,2	72,5	70,2	68,4	68,3	72,5	71,4	76,4	77,1	80,3	
GOEDEREN EN DIENSTEN												
Uitvoer van goederen	226,9	251,3	58,7	57,6	55,5	54,9	58,8	58,7	63,0	63,5	66,2	
Uitvoer van goederen uit productie	134,4	146,8	34,1	34,6	33,4	32,5	33,9	35,0	37,4	36,8	37,6	
Wederuitvoer	91,7	103,8	24,4	22,8	21,9	22,3	24,7	23,5	25,4	26,5	28,4	
Uitvoer van gebruikte vaste activa	0,8	0,8	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	
Uitvoer van diensten	52,5	53,9	13,8	12,5	12,9	13,4	13,7	12,7	13,4	13,6	14,1	
Consumptie van diensten door niet-ingezetenen	6,2	6,3	1,5	1,4	1,4	1,9	1,5	1,4	1,4	1,9	1,6	
Overige uitvoer van diensten	46,7	48,0	12,4	11,2	11,6	11,6	12,3	11,5	12,1	11,9	12,6	
Cif/fob-correctie	-0,4	-0,4	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	
Uitvoer van goederen en diensten	279,4	305,2	72,5	70,2	68,4	68,3	72,5	71,4	76,4	77,1	80,3	

Tabel / Table 8.1.1
Binnenlands product en nationaal inkomen, oorspronkelijke reeks (volumemutaties)
Domestic product and national income, original series (volume changes)

	Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar											
	2003□	2004●	2002■					2003□					2004●	
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	
	%													
Binnenlands product (bruto, marktprijzen)	-0,9	1,4	0,5	-0,2	-1,4	-1,4	-0,5	1,2	1,4	1,6	1,6			
Nationaal inkomen (bruto, marktprijzen)	-0,4	1,1	-0,7	-2,3	0,3	-1,4	1,5	1,3	2,6	-1,0	1,6			

Table / Tabel 8.2.1
Domestic product and national income, original series (value changes)
Binnenlands product en nationaal inkomen, oorspronkelijke reeks (waardemutaties)

	Changes on previous year		Changes on corresponding quarter of previous year											
	2003□	2004●	2002■					2003□					2004●	
			IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	
	%													
Domestic product (gross, market prices)	2,0	2,6	3,6	3,1	2,5	0,8	1,8	2,4	2,4	2,8	3,0			
National income (gross, market prices)	2,0	2,8	2,2	0,3	3,6	0,4	3,7	2,9	4,1	0,9	3,1			

Tabel / Table 8.3.1

Binnenlands product, nationaal inkomen en lopende transacties met het buitenland, oorspronkelijke reeks
Domestic product, national income and current transactions of the Netherlands with the rest of the world, original series

	2003	2004	2002	2003				2004				
				IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
<i>mld euro</i>												
INKOMEN, BESTEDINGEN EN NATIONAAL INKOMENSOVERSCHOT												
Binnenlands product (bruto, marktprijzen) <i>Domestic product (gross, market prices)</i>	454,3	466,3	114,5	111,6	116,1	109,9	116,6	114,3	118,8	113,1	120,1	
Uit het buitenland ontvangen primaire inkomens <i>Primary income received from the rest of the world</i>	46,6	49,9	11,1	9,3	11,4	12,9	13,0	10,3	13,7	11,8	14,1	
Af: aan het buitenland betaalde primaire inkomens <i>Minus: primary income paid to the rest of the world</i>	53,2	56,2	12,5	11,6	15,4	13,8	12,4	12,1	15,7	14,9	13,4	
Nationaal inkomen (bruto, marktprijzen) <i>National income (gross, market prices)</i>	447,7	460,0	113,0	109,4	112,1	109,0	117,2	112,5	116,8	110,0	120,8	
Uit het buitenland ontvangen inkomensoverdrachten <i>Current transfers received from the rest of the world</i>	5,7	6,2	1,4	1,3	1,7	1,5	1,3	1,5	1,9	1,6	1,2	
Af: aan het buitenland betaalde inkomensoverdrachten <i>Minus: current transfers paid to the rest of the world</i>	10,1	12,0	2,5	2,6	2,5	2,7	2,4	3,0	3,0	2,9	3,2	
Beschikbaar nationaal inkomen (bruto) <i>Disposable national income (gross)</i>	443,3	454,2	111,9	108,1	111,4	107,7	116,1	111,1	115,7	108,6	118,8	
Af: consumptieve bestedingen <i>Minus: final consumption expenditure</i>	339,6	345,7	84,8	82,5	88,3	82,2	86,6	84,0	89,6	84,2	87,9	
Correctie pensioenvoorziening (saldo buitenland) <i>Adjustment for net equity in pension funds reserve (surplus of the nation)</i>	0,2	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Nationale besparingen (bruto) <i>National saving (gross)</i>	103,9	108,7	27,1	25,7	23,1	25,5	29,5	27,1	26,2	24,5	31,0	
Af: investeringen (bruto, incl. veranderingen in voorraden) <i>Minus: capital formation (gross, incl. change in inventories)</i>	91,8	95,4	23,4	23,2	23,2	21,0	24,4	24,6	23,5	21,7	25,6	
Nationaal inkomensoverschot (= Saldo lopende transacties met het buitenland) <i>Surplus of the nation on current transactions</i>	12,1	13,3	3,7	2,5	-0,2	4,6	5,1	2,5	2,7	2,8	5,4	
LOPENDE TRANSACTIES VAN NEDERLAND MET HET BUITENLAND												
Uitvoeroverschot van goederen <i>Net exports of goods</i>	23,1	25,8	6,2	6,1	5,1	6,2	5,7	5,8	6,4	6,9	6,7	
Uitvoeroverschot van diensten <i>Net exports of services</i>	-0,2	-0,6	0,1	-0,1	-0,6	0,5	-0,1	-0,1	-0,7	0,3	-0,1	
Saldo uit het buitenland ontvangen primaire inkomens <i>Net primary income received from the rest of the world</i>	-6,6	-6,3	-1,5	-2,2	-4,0	-1,0	0,6	-1,8	-2,1	-3,1	0,7	
Saldo uit het buitenland ontvangen inkomensoverdrachten <i>Net current transfers received from the rest of the world</i>	-4,4	-5,8	-1,2	-1,3	-0,8	-1,2	-1,1	-1,5	-1,0	-1,3	-2,0	
Correctie pensioenvoorziening (saldo buitenland) <i>Adjustment for net equity in pension funds reserve (surplus of the nation)</i>	0,2	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Saldo lopende transacties met het buitenland (= Nationaal inkomensoverschot) <i>Surplus of the nation on current transactions</i>	12,1	13,3	3,7	2,5	-0,2	4,6	5,1	2,5	2,7	2,8	5,4	

Begrippenlijst

Afschrijvingen: de berekende waardevermindering van machines, gebouwen en andere vaste activa die worden ingezet in het productieproces, voorzover die vermindering het gevolg is van normale technische slijtage, economische veroudering of verzekerbare schade.

Basisprijzen: de waardering van de toegevoegde waarde en het binnenlands product. De waardering tegen basisprijzen gaat uit van de prijs die de producent uiteindelijk overhoudt, dus exclusief handels- en vervoersmarges en exclusief het saldo van productgebonden belastingen en subsidies.

Besparingen: het deel van het beschikbaar nationaal inkomen dat niet gebruikt wordt voor consumptie.

Binnenlands product: het totale inkomen dat door middel van productie in Nederland is gevormd. Het is daarmee gelijk aan de som van de toegevoegde waarden van alle bedrijfstakken. Wordt meestal bruto gebruikt.

Bruto: inclusief afschrijvingen.

Consumptieve bestedingen: de goederen en diensten die gebruikt worden voor rechtstreekse bevrediging van individuele of collectieve behoeften.

Economische groei: de procentuele volumegroei van de toegevoegde waarde ofwel het bruto binnenlands product tegen marktprijzen in een bepaalde periode.

Exploitatie-overschot: het deel van de toegevoegde waarde tegen factorkosten dat resteert na de beloning van werknemers. Bij vennootschappen kan het worden opgevat als beloning voor de inzet van kapitaal in het productieproces. In het geval van zelfstandigen bevat het daarnaast een beloning voor de ingezette arbeid van zelfstandigen en eventueel hun meewerkende gezinsleden.

Finale bestedingen: de waarde van de geproduceerde eindproducten, dat wil zeggen de goederen en diensten die in dezelfde periode niet (geheel) in het Nederlandse productieproces worden gebruikt. Deze bestaan uit uitvoer, consumptieve bestedingen en investeringen.

Intermediair verbruik: de goederen en diensten die in het productieproces worden gebruikt voor verdere bewerking en voor de productie van andere goederen en diensten.

Investeringen: de finale bestedingen die bestemd zijn voor gebruik in een Nederlands productieproces, maar die in de betreffende periode niet of slechts voor een deel daadwerkelijk zijn verbruikt.

Marktprijzen: wordt vooral gebruikt als waardering voor de toegevoegde waarde en het binnenlands product. De waardering tegen marktprijzen is gelijk aan die tegen factorkosten verhoogd met de belastingen op productie en invoer en verlaagd met de subsidies op productie en afschrijvingen

Main concepts

Consumption of fixed capital: the calculated depreciation of machinery, buildings and other fixed assets that are used in the production process, in as far as this reduction in value is caused by normal technical and economic ageing and insurable accidental damage.

Basic prices: Valuation of value added at basic prices excludes trade and transport margins as well as net taxes and subsidies on production.

Saving: the part of disposable national income that is used for consumption.

Domestic product: the total income generated through production in the Netherlands. It is equal to the sum of value added in all branches of industry. Is usually used gross.

Gross: including consumption of fixed capital.

Consumption: the goods and services used for direct satisfaction of individual or collective needs.

Economic growth: the percentage volume growth of value added, or gross domestic product at market prices over a certain period.

Operating surplus: the part of value added at factor costs that remains after deducting the compensation of employees. For corporations it can be regarded as compensation for the use of capital in the production process. In the case of family enterprises it also contains compensation for work by the owners and their family members.

Final demand: the value of produced final products, which is to say the goods and services that in the considered period are not (completely) used in the Dutch production process. It consists of exports, consumption and investment.

Intermediary use: the goods and services that are used in the production process for further processing or the production of other goods and services.

Fixed capital formation: the final demand which is put in a Dutch production process, but is not or only partly used up in the considered period.

Market prices: is used to value value added and domestic product. Valuation at market prices equals that at factorcosts plus taxes on production and imports minus subsidies on production and imports.

Invoer: bestaat uit de goederen en diensten die door het buitenland aan ingezetenen zijn verkocht.

Nationaal inkomen: alle inkomens die Nederlandse ingezetenen ontvangen op grond van hun deelname aan een (binnen- of buitenlands) productieproces, dan wel op grond van hun bezit van vermogenstitels, obligaties, leningen en spaartegoeden. Is gelijk aan de som van de primaire inkomens en gelijk aan het binnenlands product plus de per saldo uit het buitenland ontvangen lonen, rente, dividenden en dergelijke.

Netto: exclusief afschrijvingen.

Ruilvoetverandering: een indexcijfer dat de verhouding weergeeft tussen de gemiddelde ontwikkeling van de uitvoerprijzen en van de invoerprijzen. Als het prijspeil van de uitvoer sneller stijgt dan dat van de invoer, is sprake van een ruilvoetverbetering.

Saldo lopende transacties met het buitenland: het geld dat een land per saldo aan goederen-, diensten- en inkomstentransacties uit het buitenland ontvangt of daaraan moet betalen.

Toegerekende bankdiensten (rentemarge): de impliciete beloning voor banken die ontstaat uit het verschil tussen de rente, dividenden en dergelijke die banken ontvangen op uitgezette middelen en de rente die ze betalen voor het gebruik van aangetrokken middelen. Deze toegerekende bankdiensten moeten worden afgetrokken van de toegevoegde waarde van de andere bedrijfstakken, teneinde een dubbeltelling in het BBP te voorkomen (de 'correctie verbruik toegerekende bankdiensten').

Vaste activa: productiemiddelen die langer dan één jaar meegaan en die een behoorlijke waarde vertegenwoordigen. Omvat materiële activa en immateriële activa. De aankopen en het zelf bouwen ervan behoren tot de investeringen. De waardevermindering komt tot uitdrukking in de afschrijvingen.

Wederuitvoer: de goederenstroom die, op weg van het ene land naar het andere, door Nederland heen vervoerd wordt en daarbij (tijdelijk) eigendom wordt van een ingezetene, zonder dat hier een industriële bewerking plaatsvindt. Dit betreft onder andere goederen die door Nederlandse distributiecentra worden ingeklaard en uitgeleverd aan andere landen. Maakt deel uit van de invoer en de uitvoer.

Imports: consist of the goods and services sold to residents by the rest of the world.

National income: the income received by Dutch residents because of their participation in a (Dutch or foreign) production process, or because of their possession of property, bonds, loans and savings accounts. Equals the sum of primary income as well as domestic product plus the wages, interest, dividends and the like received on balance from the rest of the world.

Net: excluding consumption of fixed capital.

Changes in the terms of trade: an index that expresses the ratio between the average change in exports prices and the average change in imports prices. If the level of exports prices rises faster than that of imports prices, the terms of trade improve.

Surplus of the nation on current transactions: the money from goods, services and income transactions that a nation on balance receives from or has to pay to the rest of the world.

Imputed bank services: the implicit compensation for banks that stems from the difference between the interest, dividends, etcetera that banks receive on money put out and the interest they pay for the use of deposited means. The imputed bank services have to be subtracted from the value added of the other economic activities, in order to prevent double counting in calculating GDP (the correction item 'consumption of imputed bank services').

Fixed assets: means of production in use for more than one year with a substantial value. Comprise tangible as well as intangible assets. The purchase and own-account construction of them are part of investment. The depreciation is expressed in the consumption of fixed capital.

Re-exports: the goods that, on their way from one country to another, are transported through the Netherlands and (temporarily) become property of a Dutch resident, but do not undergo industrial processing. This includes goods that Dutch distribution centres clear through customs and expedite to other countries. Re-exports are part of exports and of imports.

Verwante publicaties

De gegevens uit de Kwartaalrekeningen zijn beschikbaar in de gratis toegankelijke database StatLine van het CBS op Internet: www.cbs.nl. Hierin staan uiteraard ook cijfers uit tal van andere CBS-statistieken. Verder zijn op de website onder andere de conjunctuurpersberichten van het CBS te vinden en het wekelijkse webmagazine. Actuele gegevens over de conjunctuur zijn daarnaast beschikbaar op Teletekst, Conjunctuurpagina 506, Nieuwspagina 507.

Nationale rekeningen 2003	€ 43,60
De Nederlandse economie 2003	€ 15,00
Statistisch Jaarboek 2003	€ 25,75

Elektronisch Conjunctuurbericht

Een actueel samenvattend beeld van de conjunctuur op de website biedt het Elektronisch Conjunctuurbericht. Er wordt kort en krachtig ingegaan op de ontwikkeling van de belangrijkste conjunctuurindicatoren. Alle kerncijfers vinden bovendien handzaam een plaats in één overzichtelijke tabel. Het Conjunctuurbericht wordt vernieuwd zodra er nieuwe indicatoren beschikbaar komen. Via een gratis e-mail- abonnement kunt u daarvan op de hoogte worden gehouden. Het Elektronische Conjunctuurbericht vindt u op het Internet onder: <http://www.cbs.nl/conjunctuurbericht>